

GRAVURES EN GESCHRIFTEN VAN CORNELIS JACOBSZOOM DREBBEL

ALKMAAR 1572 - LONDON 1633

EEN INITIATIEF VAN HET TWEDE DREBBEL GENOOTSCHAP

SAMENSTELLING FRANCIS FRANCK EN HUBERT VAN ONNA

ANNO 2015

WWW.DREBBEL.NET

Cornelis Jacobszoon Drebbel "Kloeck verstant, een pronck der Wereldt"

Geboren in Alkmaar in 1572

Overleden 7 November 1633

Cornelis Drebbel wordt - waarschijnlijk in **1572** - in Alkmaar aan het Dronckenoot geboren, in het tweede huis vanaf de Huigh-de-brouwersteegh.

Drebbel: groots innovator !

'de Edison in zijn tijd'. Briljant empirisch onderzoeker en innovator. Drebbels constructies en innovaties hebben vooral betrekking op meet-en-regeltechniek, pneumatica, optica, chemie, hydraulica en pyrotechniek. Drebbel registreert op jonge leeftijd bij de Staten Generaal enkele octrooien, schrijft een paar interessante essays over zijn experimenten met luchtdruk, maakt fraaie etsen met als onderwerp de Zeven Vrije Kunsten en de fraaie kaart van Alkmaar in 1597.

Meet- en regeltechniek/pneumatica: Beroemd om zijn Perpetuum Mobile, bouwt en vaart met een onderzeeboot, bouwt broedmachine voor eieren en een kachel / draagbaar oventje met optimaal verbrandingsrendement, dat op constante temperatuur brandt, door een reguleur cq. thermostaat. Ontwerpt een zonne-energie stelsel voor Londen (perpetual fire), geeft demonstratie temperatuur beïnvloeding (air conditioning) - laat het bliksemen en regenen 'op commando', ontwerpt een fontein, schoonwater voorziening - in Middelburg. Betrokken bij de drooglegging van de moerassen rond Cambridge (de Fens). Ontwikkelt voorlopers van de barometer en thermometer, het "*Drebbeliaensch instrument*", clavecimbel die op zonnewarmte spelen.

Ars Volandi, de laatste uitvinding waar Drebbel mee bezig was, tot kort voor zijn overlijden. Drebbel construeerde een vlieger, die ook kan vliegen als er geen wind is en de methode om het zachtjes te laten landen waar hij dat wilde, op zee of land.

Optica: Ontwikkelt automatische 'precisie' lenzen-slijpmachine, bouwt verbeterde verrekijkers, de nachtkijker, construeert de eerste microscoop ('*lunette de Dreubells*'), camera obscura en laterna magica, fabriceert knapglasjes (Bataafse tranen), de voorloper van veiligheidsglas.

Chemie: Bedenkt een betere manier om de kleurstof scharlaken rood te produceren, vestigt in Stratford-at-Bow-on-Lea een ververij voor stoffen. Bedenkt methode om zilverters te winnen. Maakt -waarschijnlijk- zuurstof voor zijn onderzeeboot. Kan zout water omzetten in zoet, drinkbaar water.

Hydraulica: Bouwt toneel-requisieten, bewegende beelden, is betrokken bij het ontwerp van een theater in Londen.

Pyrotechniek: produceert torpedo's en zeemijnen en het slaghoedje: met behulp van een knapglasje, gebruikt knalkwik of knalgoud -aurum fulminans- als explosief.

Drebbel: wonderwerker !

"The idea of Drebbel as a universal wonderworker was as widespread in the seventeenth century as the idea of Einstein as a genius is today."
zegt Dr. Vera Keller, die promoveerde 'op Drebbel' (Princeton University, sept. 2009; Dissertatie: Cornelis Drebbel, Fame and the Making of Modernity.)

Drebbel schrijft de essays: '*Wonder-vondt van de eeuwige beweging*' en '*een kort Tractaet van de Natvere der Elementen ende hoe sy veroorsaecten, den wint, reghen, blixem, donder ende waeromme dienstich zijn*'.

In 1621 herdrukt en uitgebreid met: "*Als mede 'Een klare beschrijving van de Quinta Essentia noyt voor desen gedrukt. Noch een Dedicatie van 't Primum Mobile*". Drebbels boeken en ideeën hebben grote invloed in zijn tijd en worden ruim 200 jaar later nog herdrukt en gelezen.

1572 Cornelis Drebbel wordt in Alkmaar aan het Dronckenoot geboren, in het tweede huis vanaf de Huigh-de-brouwersteegh.

1573 8 oktober. Het beleg van Alkmaar door de Spaanse troepen opgeheven. Bij Alkmaar begint de Victorie !

1577 De Staten-Generaal nodigen Matthias, broer van de in 1576 benoemde Keizer van het heilige Roomse rijk, Rudolph II von Habsburg, uit, om soeverein van de Nederlanden te worden.

1579 23 januari. De Unie van Utrecht. De Republiek der Zeven Verenigde Provinciën is geboren.

1585 Drebbel bezoekt een aantal jaren de Latijnse school van Rector Potter in Alkmaar.

1587-1590 Drebbel leert etsen en graveren in Haarlem. Leerling aan de Haarlemse Academie, een initiatief van schilder-schrijver Karel van Mander, schilder Cornelis van Haarlem en graveur, schilder, uitgever, humanist Hendrick Goltzius (1558-1617), volgeling van humanist en graveur Dirck Coornhert (1522-1590).

1595 Feijte Jansdochter (Sophia) Goltzius, de in Alkmaar wonende jongste zus van Hendrick) en Cornelis Drebbel trouwen. Zij krijgen eerst een zoon, Jan Cornelisz, dan twee dochters, Anna en Catharina, en nog een zoon, Jacob. Wonen hoek Doelenstraat-Koningsweg.

1597 Drebbel graveert de plattegrond van Alkmaar, opgemeten door Adriaen Thönnissen (ca. 1543 -1621), "Stercktebouw-meester der Vereenighde Nederlanden"; ontwerper van de versterkingen van Alkmaar. Adriaen's zonen nemen de achternaam Metius aan. Etst ook de Zeven Vrije Kunsten.

1598 "Octroy voor Cornelius Jacobsz. Drebbel: "*twee nutte ende dienstige nieuwe inventien, wesende't eene *een middel ofte instrument omme 't versch water in grooter quantiteyt, by maniere van fonteyne uuyt het laech in der hoochte van XXX, XI, L oft meer voeten deur looden pypen te leyden ende opwaert te brengen * Ende t'ander een horelogie oft uuyrwyser twelcken den tijt van vijftich, LX, jae hondert oft meer jaeren achter den anderen sal mogen gebruycken, sonder opwinden oft yet anders daertoe te doen, soo lange de raden oft 't ander gaende werck niet versleten en zijn. "*

1600 Drebbel bouwt een fontein bij de Noorderpoort in Middelburg. Ontmoet daar de brillenmakers / lenzenlijpers, die de eerste verrekijkers bouwen; Hans Lipperhey en Zacharius Janssen.

1602 Octrooi voor Drebbel: "*geinventeert hadde seker goet ende bequaem middel, te vooren niet gepractiseert, omme alle rookende ende uuytslaende schoorsteenen bequaemelijck te doen trecken.*"

1603 Koningin Elizabeth I (1533 – 24 March 1603) overlijdt. Wordt opgevolgd door James Stuart, Koning van Schotland -nu ook- van Engeland-, James I-VI.

- 1604 Drebbel's boekje: *"een kort Tractaet van de Natvere der Elementen ende hoe sy veroorsaecten, den vint, reghen, blixem, donder ende waeromme dienstich zijn"*. Najaar: de familie Drebbel vertrekt naar Engeland en vestigt zich in appartementen in Eltham Palace. Francis Bacon, filosoof en staatsman, is een van de kwartiermakers.
- 1607 publiceert *Gerrit Pietersz. (Schagen), Boekvercooper / woonende op den hoek van de Meent / op de Waegh/tot Alckmaer*, Drebbel's essay: *"Wonder-vondt van de eeuwige bewegingh, die den Alckmaersche filosooph Cornelis Drebbel, door een eeuwigh bewegende gheest, in een Cloot besloten, te weghe ghebrocht heeft / welckers toeeygeningh (in 't vereeren desselvigen aan den groot-machtigen Coningh Jacob van groot Brittangen) alhier naecktelijck vertoont wordt. Ghedruckt tot Alckmaer, by Jacob de Meester"*.
- 1608 Drebbel verbonden aan het Hof in Londen van Kroonprins Henry (1594-1612). Drebbel's essay: *"een kort Tractaet van de Natvere der Elementen"* verschijnt.
- 1610 De familie Drebbel arriveert in oktober in Praag aan het Hof van Keizer Rudolph II (1552-1612), liefhebber van kunsten en wetenschappen. Drebbel demonstreert het Perpetuum Mobile, doet - waarschijnlijk - chemische proeven en werkt aan mijnbouwkundige projecten.
- 1612 Keizer Rudolph II, Drebbel's sponsor in Praag, overlijdt op 20 januari. Drebbel wordt gevangen genomen, komt snel vrij en vertrekt onmiddellijk uit Praag naar Londen. Op 6 november overlijdt plots Kroonprins Henry Frederick Stuart, 'the Renaissance prince', Drebbel's sponsor in Londen.
- 1613 Terug vanuit Praag in Engeland; geen inkomsten: Stelt in een brief aan Koning James I – VI voor om diverse interessante apparaten en instrumenten te maken.
- 1620 Drebbel's onderzeeboot demonstratie in de Theems. *"Den 15en Meerte anno 1620 stilo novo. Over een dach ofte twee creegh van vader eenen brieff, in dewelcken hy my schreef, dat Drebbel in Engelandt een schuyte gepractiseert heeft, daermede hy onder ende boven water varen kan als hy wilt."* (Citaat uit dagboek van Isaac Beekman (1588-1637) Drebbel is, met onder meer de musicus William Byrd (ca. 1543-1623), betrokken bij plannen, een theater te bouwen in Londen.
- 1621 Herdrukken van Drebbel's boekje: *"Grondige oplossing van de Natur en Eygenschappen der Elementen, met de tractaten: 'Als mede 'Een klare beschrijving van de Quinta Essentia noyt voor desen gedrukt. Noch een Dedicatie van 't Primum Mobile'"*. Schrijft weer een brief aan James I VI met verzoek afvalerts uit de zilverbijeen te recycleren, vraagt toestemming een loterij te houden. Beschrijft een proces, dat lijkt op de productie van zuurstof: *"soo het lichaam des Salpeters gebroken en ontbonden wort, door de kracht des vuers, en alsoo verandert in de natuur des lochts"*. Constantijn Huygens (1596-1687) ontmoet Drebbel regelmatig, als diplomaat in opleiding, tijdens zijn verblijf in Engeland. In zijn autobiografie schrijft Huygens: *"toen ik deze maan (Drebbel) naast deze zon (Bacon) plaatste, had ik het oog vooral gevestigd op de fysica. Daarin had deze man uit het volk, een Noordhollander, een burger van Alkmaar, het verbazend ver gebracht, zoals ik met eigen ogen heb kunnen constateren. Ik heb deze man namelijk in een intensief onderling verkeer goed leren kennen, en hij mij ook"*. Huygens over Drebbels microscoop: *"Niet alleen van zijn hand maar ook van zijn wonderbaarlijk brein stamt wat ik de 'staande kijker' noem. Al had Drebbel in zijn hele leven niets anders gepresteerd, dan nog had hij zich met dit wonderlijke buisje ongetwijfeld een onsterfelijke naam verworven"*.
- 1622 Nicolas-Claude Fabri, seigneur de Peiresc (1580-1637) wetenschapper en hoge ambtenaar in Parijs, Drebbel's eerste biograaf, beschrijft in 1622 een kaasmijt, die hij door een microscoop van Drebbel (*lunette de d'Dreubells*) ziet. Hij eet nooit meer kaas. De Peiresc correspondeert ondermeer met Peter Paul Rubens, Galileo Galilei en Marin Mersenne over Drebbel's innovaties.
- 1623 In Stratford-Langton schrijft Drebbel op 20 juli in het Album Amicorum van Daniel Stolcius: *"Oefent u gaven regt"*, met een (zelf)portret.
- 1625 Koning James I-VI overlijdt; Charles I volgt hem op. Drebbel werkt aan fontein en tuinen van York House in Londen en New Hall, Chelmsford, paleizen van George Villiers, Hertog van Buckingham (1592-1628), minnaar van Koning James.
- 1626 Francis Bacon, Baron Verulam (1561-1626), overlijdt in Londen. *"For all knowledge and wonder (which is the seed of knowledge) is an impression of pleasure in itself."* Bacon's laatste boek, *Nova Atlantis*, beschrijft een 'ideale' utopische maatschappij; vredelievend en technisch ver vooruit op de toenmalige situatie. Vele vondsten en constructies van Cornelis Drebbel worden in *Nova Atlantis* beschreven.
- 1626-27 Construeert in opdracht van de Engelse marine torpedo's en zeemijnen. De Engelse vloot, wil daarmee de belegerde geloofsgenoten in La Rochelle ontzetten. Drebbel's helse machines treffen geen doel. Volgens de Engelsen omdat zij niet werken, volgens Drebbel omdat de Engelsen niet dicht genoeg bij de Franse vloot durven te komen.
- 1632 Schildert Anthony van Dyck in Londen Drebbel's portret ?
- 1633 Drebbel is betrokken bij een plan voor de droogmaking van de moerassen rond Cambridge. De laatste jaren van zijn leven exploiteert Drebbel een bierhuis aan de oever van de Theems bij de Towerbridge. Op 7 november 1633 overlijdt Cornelis Drebbel in Londen.
- 1994 Cornelis Drebbel; de eerste Alkmaarder op de maan. Op 40,9 graden breedte en 49 graden lengte in het Clementine stelsel wordt een krater naar hem genoemd.
- Tijdgenoten Ben Jonson (toneelstuk 'The Alchemist') en Shakespeare (the Tempest), geïnspireerd 'op' Drebbel. De BBC wijdt een uitzending aan Drebbel. Drebbel, personage in Harry Potter. Startrek: *His name is Captain Drebbel. He travels the galaxy in his ship.*
- 2013 Cornelis Drebbel wordt door lezers van de Alkmaarsche Courant gekozen tot "de grootste Alkmaarder"; verslaat ruimschoots Marco Borsato, Rudy Carrell etc.

Tekst en ©: Hubert van Onna, Drebboloog en Voorzitter van het Tweede Drebbel Genootschap, september 2015
 Vormgeving: Dr. Francis Franck, Erelid van het Genootschap
Drebbel Kennis Centrum: www.drebbel.net
 email: drebbelfoundation@gmail.com

Cornelis Jacobszoon Drebbel "a Bold mind, a show-off to the World"

Alkmaar 1572 – London 1633

www.drebbel.net

Cornelis Drebbel born - probably in the year 1572 - in the city of Alkmaar (Netherlands) at Dronckenoort in the second house from the corner of the Huigh-de-brouwer steegh.

Drebbel: great innovator !

The Edison of his time; Brilliant empiric researcher and innovator, Drebbel's constructions and innovations cover in particular measurement- and control technology, pneumatics, optics, chemistry hydraulics and pyrotechnics. With Staten General he registers several patents: writes some interesting essays about his experiments with air pressure. Makes beautiful engravings; the subject The Seven Liberal Arts en a map of the city of Alkmaar.

Measurement- and control technology & pneumatics: Famous for his Perpetuum Mobile, builds and navigates with a submarine. Builds an incubator for eggs and a portable stove/oven with an optimal use of fuel, able to keep the heat on a constant temperature by means of a regulator/thermostat. Designs a solar energy system for London (perpetual fire), demonstrates air-conditioning, let it rain, makes lightning and thunder 'on command', developed fountains, fresh water supply for the city of Middelburg. Involved in the draining of the moors around Cambridge (the Fens). Develops predecessors of the barometer and thermometer, the "*Drebbeliaensch instrument*", harpsichords that play on solar energy.

Ars Volandi was the last invention in pursuit of which Drebbel died. Drebbel developed a paperkite that could fly when there was no wind and he had a way to let it come down softly on Sea or Land.

Optics: Develops an automatic precision lens-grinding machine, builds improved telescopes, constructs the first microscope ('lunette de Dreubells'), camera obscura, laterna magica, manufactures Dutch or Batavian tears, the predecessor of safety glass.

Chemistry: Develops a novel way to improve and produce scarlet red dye, establishes a dye works in Stratford-at-Bow-on-Lea. Develops a methodology to regain silver ore. Makes -probably- oxygen for his submarine. Able to change salt water into potable water.

Hydraulics: Makes theater props, moving statues. Is involved in plans to build a new theater in London.

Pyrotechnics: produces torpedos and sea mines and a detonator with Batavian tears, uses fulminating mercury -aurum fulminarum- as an explosive.

Drebbel: wonderworker "*The idea of Drebbel as a universal wonderworker was as widespread in the seventeenth century as the idea of Einstein as a genius is today.*" writes Dr. Vera Keller in her dissertation "Cornelis Drebbel, Fame and the Making of Modernity." (Princeton University, Sept. 2009)

Drebbel writes the essays: '*Miracle of the eternal movement/done by the Alckmaersche Philosooph Cornelis Drebbel/ etc.* (1604 / 1607), and "*a short Treaty of the Nature of the Elements and why these are useful*". Done by Cornelis Drebbel.

In 1621 reprinted and extended with *A clear description of the Quinta Essentia, never printed before. Plus a dedication of the Primum Mobile.* Drebbel's books and ideas have a strong influence in his time. For over 200 years, reprints are published and read.

- 1572 Cornelis Drebbel, born in Alkmaar.
- 1573 October 8. The siege of Alkmaar by the Spanish troops is terminated. Alkmaar, the first Dutch city to resist the Spaniards. At Alkmaar, Victory begins!
- 1577 Staten-General invite Matthias, brother of the, in 1576 appointed Emperor of the Holy Roman Empire, Rudolph II, to become Sovereign of the Netherlands.
- 1579 January 23. The Union of Utrecht. The Republic of the Seven United Provinces is born.
- 1585 For a number of years, Drebbel attends, the Latin school of Rector Potter in Alkmaar.
- 1587-1590 Drebbel in Harlem. Pupil of the Harlem Academy, an initiative of painter/writer Carel van Mander, painter Cornelis van Haarlem and engraver, painter, publisher, humanist Hendrick Goltzius, disciple of humanist and engraver Dirck Coornhert (1522-1590).
- 1595 Eijltje Jansdochter (Sophia) Goltzius; the younger sister of Hendrick Goltzius, living in Alkmaar and Cornelis Drebbel marry. First they get a son, Jan Cornelis, than 2 daughters, Anna en Catharina, and another son, Jacob. They live at the cornerhouse Doelenstraat-Koningsweg.
- 1597 Drebbel engraves the map of Alkmaar, measured by Adriaen Thönnissen, "Stercktebouw-meester der Vereenighde Nederlanden"; designer of the reinforcements of Alkmaar and f.e. fort Bourtange. Adriaen's sons take the family name Metius.
- 1598 Staten-General grant two patents: "Octroy for Cornelius Jacobsz. Drebbel: the first, an instrument which enables to raise great quantities of fresh water, by means of a fountain from 'low' till XXX, XL or L or more feet, floating through leaden pipes" The other, a time piece or clockwork which is able to show the time for over fifty, LX, yes even more than a hundred years, without winding a spring or other action, at least as long as the wheels or clockwork is not worn out."
- 1600 Drebbel designs and builds a fountain –fresh-water-supply- at the Noorderpoort in Middelburg. Meets with spectacle makers/lens-makers, Hans Lipperhey and Zacharius Janssen, who claim to have build the first telescope.
- 1602 Another patent for Drebbel: "*invention of a chimney system, as never constructed before, that draws and dispatches the smoke in a convenient way.*"
- 1603 Queen Elizabeth I (1533 – 24 March 1603) dies. Is succeeded by James Stuart, King of Scotland and England, James I-VI.
- 1604 Publication of Drebbel's book: "*A short Treatise of the Nature and the characteristics of the Elements, and how they cause the wind, rain, thunder and lightning, and why these are useful*". Autumn; the Drebbel family travels to England and is housed at Eltham Palace. Francis Bacon, philosopher and statesman, is one of the quarter makers.

▶ Cornelis Jacobszoon Drebbel

- 1607 Gerrit Pietersz. (Schagen), *Bookseller/ living at the corner of the Meent / op de Waegh/tot Alckmaer*, publishes -The Miracle-invention of the Perpetual motion-. The essay is dedicated to King James I-VI of England / Scotland. Printed in Alkmaar by Jacob de Meester.
- 1608 Works at the court of crown prince Henry (1594-1612)
Publication of Drebbel's essay: "*a short Treatise of the nature of the Elements and how these cause the wind, rain, lightning, thunder and why these are useful*".
- 1610 October, the Drebbel family arrives at the court of Emperor Rudolph II in Prague. Drebbel demonstrates the Perpetuum Mobile, does –probably- chemical experiments and is involved in mining projects.
- 1612 In January, Emperor Rudolph II, Drebbel's sponsor in Prague, dies. November 6, Crown Prince Henry Frederick Stuart, 'the Renaissance prince', Drebbel's major sponsor in England, suddenly passes away, 18 years old.
- 1613 February; Drebbel travels back from Prague to London. Has no income, no patron: In a letter to King James I-VI he proposes to develop diverse interesting apparatus and instruments. Offers to optimize the exploitation of a silver mine, asks for permission to organize a lottery.
- 1620 Drebbel's submarine demonstration in the Thames. "*March 15 anno 1620 stilo novo*" "*Received a few days ago, a letter from my father in which he wrote that Drebbel in Engelandt developed a ship with which he is able to navigate between two waters as he likes. (Citation from the diary of Isaac Beekman (1588-1637)*
Drebbel gets involved in a plan to build a theater in London, with the musician William Byrd (ca. 1543-1623)
- 1621 Various reprints of Drebbel's booklets: "*Secure solution of Nature and the characteristics of the Elements Now with the following tractates: A clear description of the Quinta Essentia, never printed before and a Dedication of the Primum Mobile*". In his new booklet, Drebbel describes a process that looks like the production of oxygen (the body of Saltpetre is broken by the power of fire and changed in the nature of air)

Constantijn Huygens (1596 - 1687) regularly meets Drebbel during his stays in England. In his autobiography, Huygens writes: '*when I placed this moon (Drebbel) next to this sun (Bacon), I was in particular interested in physics. This modest man, a citizen from Alkmaar, had an amazing experience in this area, as I have noticed with my own eyes. Huygens about Drebbel's microscope: 'Not only from his hands but also from his miraculous brain comes, what I call the standing telescope. Had Drebbel during his life done nothing else than this miraculous tube, he had acquired immortal fame forever.'*
Drebbel works several years for the Duke of Buckingham, involved in garden design.

- 1622 Nicolas-Claude Fabri de Peiresc (1580-1637) scientist and senior officer in France, Drebbel's first biographer, describes a mite, which he saw through a microscope of Drebbel (lunette de d'Dreubels). De Peiresc corresponds a.o. with Peter Paul Rubens, Galileo Galilei and Marin Mersenne about Drebbel's innovations.

"a Bold mind, a show-off to the World"

- 1623 In Stratford-Langton, on July 20, Drebbel writes in the Album Amicorum of Daniel Stolcius: 'Oefent u gaven regt'./ Try thy gifts rightly. With a portrait, shown on page 1.
- 1625 Drebbel works on designs for fountains at York House in London and New Hall in Chelmsford. Palaces owned by George Villiers, Duke of Buckingham (1592-1628), the favorite and lover of King James I – VI.
- 1626 Francis Bacon, Baron Verulam (1561-1626), Statesman, philosopher, dies in London. "*For all knowledge and wonder (which is the seed of knowledge) is an impression of pleasure in itself*". Bacon's last book, *Nova Atlantis*, describes an 'ideal' utopic society; peaceful, technological far ahead. Many innovations and constructions are described in this book, which were developed and build by Drebbel.
- 1626-27 At the mandate of the English marine and the initiative of Buckingham, Drebbel constructs special weaponry, such as torpedo's, firebombs to be used to liberate the Huguenots, entrenched in La Rochelle; defending themselves against the army of the catholic king of France. Drebbel's machines have no result. According to the English, because they do not work, according to Drebbel because the English didn't dare to get close enough to the French.
- 1632 Does Anthony van Dyck paint Drebbel's portrait in London?
- 1633 In his final years, Drebbel is Chief Engineer at the court. Involved in plan fort he drainage of the fens around Cambridge. He and his family run an Alehouse at the quay of the Thames near The Tower.
November 7, 1633, Cornelis Drebbel passes away. Leaves behind four children and 25 grand-children. He is buried at the Trinity Minories at the eastern borders of the City of London; within the Liberties of the Tower of London.
- 1994 Cornelis Drebbel; the first Alkmaar citizen on the moon, at 40,9 degrees latitude and 49 degrees longitude in the Clementine galaxy, a crater with a section of 30 km calls to Drebbel.
- 2013 Drebbel chosen by Alkmaars citizens as the greatest Alkmaar citizen ever.

Drebbel World-Famous; since 2013 also in the city of Alkmaar:

Contemporaries Ben Jonson (play 'The Alchemist') and Shakespeare (the Tempest), might be inspired by Drebbel. The BBC devotes a broadcast to Drebbel. Drebbel, personage in Harry Potter. Startrek: *His name is Captain Drebbel. He travels the galaxy in his ship.*

Text and ©: Hubert van Onna, Drebbelologist and Chairman of the **Second Drebbel Foundation**,
Design: Dr. Francis Franck, Member of Honor of the Foundation.
Drebbel Knowledge Centre: www.drebbel.net
e-mail: drebbelfoundation@gmail.com
September 2015

Cornelis Drebbel

Bron: Album Amicorum van Daniel Stolcius. University of Uppsala

INTRODUCTIE

Cornelis Jacobszoon Drebbel, was meer een denker en doener, dan een schrijver. Zijn schaarse geschriften zijn tot meer dan 150 jaar na zijn dood heruitgegeven. Niet alleen in Nederland maar ook in Duitsland, Frankrijk en Zwitserland. Er zijn vertalingen in het Latijn, Duits en Frans.

Zijn boeken zijn over de hele wereld te vinden in de bibliotheken. Van de 28 (of mogelijk 29) edities zijn er nu 12 digitaal beschikbaar. Naast zijn boeken zijn er nog een viertal brieven en drie signatures in Alba amicorum overgeleverd. De onderhavige compilatie geeft een indruk van de aard en inhoud van deze documenten.

Als burger van Alkmaar en inwoner van de Republiek, heeft Drebbel zijn boeken in de nieuwe taal van de Republiek, het Diets, geschreven. Daarom zijn in dit werk de Nederlandstalige edities opgenomen. Anderstalige versies kunnen ingezien worden op Drebbel's wiki (drebbel.net/wiki/).

Drebbels geschriften worden in dit document voorafgegaan door de gravures die Cornelis vóór 1600 maakte als leerling / medewerker van Hendrick Goltzius.

Deze compilatie van alle ons bekende gravures en geschriften van Drebbel is tot stand gekomen op initiatief van het Tweede Drebbel Genootschap.

7 november 2015

Dr. Ir. Francis Franck & Hubert van Onna

--- www.drebbel.net ---

hét Drebbel Kennis Centrum - the Drebbel Knowledge Center

De inhoud is als volgt:

1597 Kaart van Alckmaer	10
1600 Gravures De seven Consten	14
1604 Oeffent tot alder uyr	27
1607 Wondervondt	29
• Gerrit Pietersz. Schagen wenscht den ...	33
• DEDICATIE aen den Machtigen Coning Jacob	37
• Cicero, Tusculanae disputationes I, 63	47
• Lactantius, Institutiones Divinae II, 5-18	id
• Uit Bartas De Fransche Veerse-Dichter	49
1608 - 1609 Brief van Drebbel aan Ysbrandt van Rietwijck	54
1610 Oefend u gaven recht	57
1613 Brief aan Koning James	59
1621 Een kort Tractaet	69
• Van de Elementen	71
• Gerrit Pietersz. Schagen wenscht den ...	92
• DEDICATIE aen den Machtigen Coning Jacob	92
• LOF-LIED-DICHT: Op de Natuer-kund	93
1621 Brief aan Koning James	94
1623 Oefend u gaven recht	101
1688 Quinta Essentia	103
Titelbladen	119

GRAVURES

Kaart van Alkmaar, 1597.

Opmetingen: Adriaen Anthonisz, sculptor: Cornelis Drebbel

Links boven: het Wapen van Alkmaar, gekroond met lauwerkrans en de afbeeldingen van een karnton en een aantal kazen. Twee geveugelde leeuwinen met op hun kop wat tarwe halmen, flankeren het Wapen. Uit hun borsten spuit melk.

ALCMAER vermaert, leyt wel bewaert
rondt om met Meeren seer pleyfant:
oock met schone weyden, zaedland vā beyden
En veel treffelycke dorpen wel bemant
Van elcker cant, comt lyftocht in ouer vloet:
De Soutnering die Stadt oock florerē doet.

Links onder: twee inwoners van Alkmaar (?). De man biedt de dame een roosje aan; op de achtergrond wat scheepjes.

Rechts onder: een cartouche met een gedicht in het latijn, ondertekend met 'I.T.' wat staat voor Johannes Ant(h)onides, (Jan Theunisz (Alkmaar 1569- ca. 1640 Amsterdam), bijgenaamd Alkmarianus.

Haec illa Alcmaria est lacubus praelustris amoenis,
Quam Virtus celebrem facit orbi
Structuris ornata, situ iucunda salubri,
Phoebo sacra. Sacraeque Dianae
Pascua quam cingunt, grato et pomaria fructu,
Atque aptanda trionibus arva.
Invictis Invicta viris; hic agmina quondam
Bellaces posuere Batavi
Hic Frisiae fulsere acies, pulsaeque phalanges,
Indorum Domitoris et Aphrūm.

Op deze kaart ziet U Alkmaar, beroemd wegens lieflijke meren,
om zijn moed in de wereld geprezen.
Fraai met gebouwen gesierd, geliefd om zijn heilzame ligging,
aan Apollo gewijd. En Diana
heeft het met weiden omringd en met boomgaarden vol zoete vruchten,
en met akkers door ossen te ploegen.
Onverslaanbaar door onverslaanbare kracht hier formeerden
eens Bataven hun strijdbare legers.
Hier ook flitste het Friese zwaard dat de legers verjoeg van
hem die Indi" en Afrika temde.

Dirck Aeriansz [Schelven],

Betalingsordonnantie¹ en kwitantie voor werkzaamheden verricht door de landmeters Adriaan Anthonisz. en Dirck Aeriansz [Schelven], met bijgevoegde declaratie van Adriaan Anthonisz voor het vervaardigen van een plattegrond van Alkmaar ten behoeve van de vervaardiging van een gravure van de stad door Cornelis Jacobsz Drebbe, 1599.

Men (?) ordonneren doctor Adam van Foreest tresorier der stede Alkmaer te betalen in handen van m[eeste]r Adriaen Anthonisz[oon] en[de] Dirck Aeriansz[oon] Lantmeters, die som[m]e van drie hondert ses en[de] vijftich guld[en] ter cause dat zij niet alleene alle des stadt Landen gemeten en[de] daer van een caertbouck gemaict hebben, maer oick v[er]scheyden Lijnbanen en[de] andere p[ar]tijten gemeten en[de] den stadt ten dienste gestaen hebben, mitsgaders een pourtraite en[de] platte foerme van dese stadt daer nae die plaet gesneden en[de] gemaict en[de] den plaatsnijder in veel saken behulpelick es geweest, nae breder Inhouden van de specificatie hier aengehecht. Ende mits desen overleveren[de], men salt u doen passeren in Rekenin[ge] actum den Xlen february Anno XVc negen en[de] tnegentich.

(A.C.?) Coomans

Doede Medenblick sst [subsripsit]

Welcke som[m]e van IIIc LVI guld[en] ter cause v[oor]s[eyt] wij m[eeste]r Adriaen Anthonisz[oon] en[de] Dirck Aeriansz[oon] v[oor]s[eyt] bekennen mits desen ontfangen te hebben uuyt handen van[den] v[oor]s[eiden] d[oc]tor Adam van Foreest tresorier ter (?) hantschriften hier onder gestelt ten daege en[de] Jaere v[oor]s[eyt].

Adriaen Anthoniszoo[n]

Dirck Aerianssoon Schelven

Andere declaratie van mijne gedaen besoeingie ter instantie en begheerte van mijn heeren Burgemeesteren deser Stede van Alckmaer¹

Also mijn Heeren die Burgemeesteren achtervolgende die resolutie der Vroedtschappen deser Stede hebben willen doen snijden een Plate van deser Stede aen Cornelis Jacobsz Drebbe dat welck voor hem niet en was practicabel sonder te hebben een Pourtraite en platte forme van dese stede, so ist dat ick bij die Heeren Burgemeestere ben verzocht om den voorn Cornelis Jacobs hier toe te helpen en te assisteren dat welck ick ter cause van dien niet en heb connen weijgeren maar in alles mijn uuterste vlijt en devoir gedaen en met gheen cleijne moeyten daer inne gebesoeingieert en gevacheert sulx dat die Plate deur t' selve behulp ten vollen effecte gebracht is. Ende also wel reden is dat mijn oock werdt behoorlicke contentement gedaen van dese mijne gedaen besoeingie in stuck van mijne ampte vant landmeterschap bij den Hove van Hollandt geadmitteert, so heb ick wel willen dese Declaratie aen mijn Heeren Burgemeesteren overleggen versouckende hier van Ordinantie welx begrotinge ick stelle ter discretie van mijn Heere

Voor dese toegevoegt ...

Adriaen Anthoniszoon

(in ander handschrift hieronder:)

voor dese moeyten es hem toegevoecht XXX g[ul]d[en]

Andere declaratie van mine gedaen besimpie
 ten insant in de besimpie van mijn heer
 Buijgemaesters deser Stede van Alkmaar

Also mijn Heeren, die Buijgemaestersen achtervolgende
 die Repluten der vroedschappen dese Stede hebben willen
 doe myn een Platte van dese Stede als Cornelis Ja-
 cobus Dreibel dat welck voor hem niet is als practica-
 bel sonder te hebben te konvictie en platte forme van
 dese Stede so oft dat niet by die Heeren Buijgemaesters
 beversocht on, de Voors Cornelis Jacobs hier toe te
 yelen is te assistens dat welck niet ten ampt van die
 niet is gholle comen weyden maer n aller mijn wter-
 ste vlyt is de von gedaen is mit gheen eigne moey-
 te daer inne gebofemiat is de vachear sike dat
 die Platte deend e sime behult te volle effecte ge-
 bruyt is en also wel zede is dat myn oock overdt
 bijoorliche contentement gedaen van dese mine gedaen
 besimpie is sime van mine ampte vant land meter-
 sijnat by den Heere van Hollandt geadmiteert so heb
 niet wel stille dese Declaratie als mijn Heeren Buij-
 gemaestersen ons heere versouchende hier van de
 denantie wete bijoorlinge niet stille en diserve van
 mijn Heeren

van dese moeyen dat gelyk
 bygevoeght doe op

Off Adriaen Antoonse 200 Off

Detail uit de kaart van Alkmaar uit 1597, gegraveerd door Cornelis Drebbel. De bebouwing van het Droncken-oert met links, de Kraanbuurt en de Huigh-de-brouwer-steegh als verbinding naar de Leet.

Op de Gewelfde Stenenbrug bij de Mient staan twee mannen op de kompas-roos.

Zijn dat Cornelis Drebbel en Adriaen Anthonisz (1541-1620 Alkmaar), landmeter en vesting-bouwer; Stercktebouwmeester der Vereenighde Nederlanden?

Bij de ster, het tweede huis vanaf de Huigbrouwerstraat, het geboortehuis van de in 1572 geboren Cornelis Drebbel, Verdroncken-oert (nu nr. 141).

De seven Konsten

De 'zeven vrije kunsten' oefenden een diepgaande invloed uit op de ontwikkeling van het denken in de vijftiende en zestiende eeuw. Oorspronkelijk bekend onder hun Latijnse naam septem artes liberales, waren het zeven vakken die deel uitmaakten van het studieprogramma in antieke en middeleeuwse Europese scholen. Ze vormden met name het curriculum van middeleeuwse universiteiten. Ze worden 'vrij' genoemd (Latijn: liber), omdat zij de opleiding van de vrije mens beogen. In tegenstelling tot andere leerprogramma's, die worden nagestreefd voor economische doeleinden, is het niet hun doel om de student voor te bereiden op het verkrijgen van een inkomen, maar op de uitoefening van de wetenschap in de strikte zin van het woord, dat wil zeggen de combinatie van filosofie en theologie, bekend als scholastiek.

Wordt de bekoring van de wetenschap hier niet extra benadrukt door het vrouwelijk schoon?

Afbeeldingen uit de beeldcollectie van Alkmaars Regionaal Archief
Latijnse teksten zijn door Dr.MBA Joost Vander Auwera en prof. Dr. Harm Pinkster in
het Nederlands vertaald.

Door mij worden de beginselen, en de aanhef tot grootse dingen bijeengebracht;
en vandaar uit moge men vorderingen maken naar de geleerde kunsten toe.

Beschrijving "A me principia, et magnarum exordia rerum sumuntur, doctas hinc fit progressus ad artes", allegorische voorstelling van de grammatica als eerste der zeven vrije kunsten. Op de plaat zijn later de namen C. Schouaenus en A. Blooteling toegevoegd.

Annotatie De prent maakt onderdeel uit van een serie van zeven (cat.nrs. 2249-2255). Zie: G.Tierie, "Cornelis Drebbel (1572-1633)", Amsterdam 1932, blz. 31.

De wiskunde deelt op in uitgelezen en eerste onderdelen, terwijl zij mij in rechte de zekere oorsprong van de cijfers onderwijst.

Beschrijving "Praecipuas partes tribuit primasque mathesis, jure mihi, muneros certa ratione docenti", allegorische voorstelling van de arithmetica als tweede der zeven vrije kunsten.

Annotatie De prent maakt onderdeel uit van een serie van zeven (cat.nrs. 2249-2255). Zie: G. Tierie, "Cornelis Drebbel (1572-1633)", Amsterdam 1932, blz. 31. Rechtsonder het monogram van Drebbel."

Opmerking Grace Dane Mazur merkt op dat het cijfer negen ontbreekt !

Ik maak onderscheid tussen de valse maatstaf en de ervan afwijkende waarheid,
Twijfelachtige zaken worden door mijn onderlegde rede getoetst.

Beschrijving

"Discerno a falso couto discrimine verum, res dubiae per me docta ratione probantur",
allegorische voorstelling van de rhetorica als derde der zeven vrije kunsten.

Annotatie

De prent maakt onderdeel uit van een serie van zeven (cat.nrs. 2249-2255). Zie: G. Tierie, "Cornelis Drebbel (1572-1633)", Amsterdam 1932, blz. 31. Rechtsonder Drebbels monogram.

Door mij wordt een taal gevormd welsprekend door haar gratie, waardoor de goden in de hemel evenzeer als koningen en hertogen worden ontroerd.

Beschrijving "Per me formatur facundae gratia linguae, etheri qua dii, regesque ducesque moventur", allegorische voorstelling van de dialectica als vierde der zeven vrije kunsten.

Annotatie De prent maakt onderdeel uit van een serie van zeven (cat.nrs. 2249-2255). Zie: G. Tierie, "Cornelis Drebbel (1572-1633)", Amsterdam 1932, blz. 31. Rechtsonder Drebbels monogram.

Ik beur de treurende geesten op door mijn oordeelkundige zang,
de zware zorgen verdrijf ik en ik verlicht het zwoegen.

5. *Jucundo tristes oblecto carmine mentes,
Depelloque graves curas, relevoque labores.*

Beschrijving "Jucundo tristes oblecto carmine mentes, depelloque graves curas, relevoque labores", allegorische voorstelling van de musica als vijfde der zeven vrije kunsten.

Annotatie De prent maakt onderdeel uit van een serie van zeven (cat.nrs 2249-2255). Zie: G. Tierie, "Cornelis Drebbel (1572-1633)", Amsterdam 1932, blz. 31. Rechtsonder Drebbels monogram.

De omtrek van de continenten en de uitgestrektheid van de kusten meet ik, mij vermeiend in een subtiële kunde en in een spitse geest.

Beschrijving "Terrarum tractus, et latas metior oras, ingenio gaudens subtili, et acumine mentis", allegorische voorstelling van de geometria als zesde der zeven vrije kunsten.

Annotatie De prent maakt onderdeel uit van een serie van zeven (cat.nrs 2249-2255). Zie: G. Tierie, "Cornelis Drebbel (1572-1633)", Amsterdam 1932, blz. 31.

De sterren hoog in de sterrendragende hemel observeer ik, en ook de verheven
cirkel-banen in de hemel worden door mij nauwgezet onderzocht.

Beschrijving "Ardua stelliferi perlustro sydera coeli, et ruteli scrutor sublimes aetheris orbes", allegorische voorstelling van de astronomia als zevende der zeven vrije kunsten.

Annotatie De prent maakt onderdeel uit van een serie van zeven (cat.nrs 2249-2255). Zie: G. Tierie, "Cornelis Drebbel (1572-1633)", Amsterdam 1932, blz. 31. Rechtsonder Drebbels monogram.

De Vijf Zintuigen, 1596

Net zoals de “seven consten” verwijzen de zintuigen naar het belang van het waarnemen, de directe ervaring van de natuur. De zintuigen worden voorgesteld door een elegante vrouw, met diverse attributen met op de achtergrond een landschap. Of een zee.

De eerste vier prenten uit deze serie zijn gegraveerd door Nicolaas Janszn Clock. Gravure nummer 5, de Tastzin, het Gevoel, werd getekend door Cornelis Drebbel (fecit), naar ontwerp van Henr(ick). Gol(tzius). Inven(tit). gegraveerd door Petrus Oue(rraat) excud(it). Overraat gaf regelmatig prenten van Atelier Goltzius uit.

Tastzin: De voorstelling¹: *‘de vrouw wordt in de voet gebeten door een slang, een schildpad kruipt op de grond, een spin heeft haar web in een boom geweven en op zee worstelen schepen met regen en storm’*. Het onderschrift: *Zorg dat je niet uit je evenwicht raakt door de ongeoorloofde zinnen van de Cyprische (Venus), want die richten meer schade aan dan een slangenbeet. Op die manier zal de tastzin de grenzen van de eerbaarheid beslist niet overschrijden wanneer bij de overige zintuigen de juiste maat wordt gehouden.*

De schildpad is mogelijk het symbool van de liefde; een trouwe echtgenote die altijd thuis zit. Nicolaas Janszn Clock (Claes Clock), Leiden ca. 1576 - ??, is in de periode 1589 tot 1602 in Haarlem werkzaam als graveur. Wellicht op het atelier van Goltzius waar hij met Carel van Mander en Drebbel heeft samengewerkt. Hij heeft onder meer een serie prenten met als onderwerp ‘de vier Elementen’ gegraveerd.

¹ Rijksmuseum, Objectnummer RP-P-1886-A-10882 en pag. 309, Goltzius” Zintuigen, Seizoenen, Elementen, Planeten en de Vier tijden van de dag” Ilja Veltman, Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek 1991 - 92, Deel 42-43

Tastzin uit de De Vijf Zintuigen, 1596.

Pas op dat je niet wordt gedreven door een ongeoorloofd gevoel van liefde want die is schadelijker dan een slangenbeet. Toch zal de tastzin dan de grenzen van het betamelijke niet overschrijden als er een gepaste maat is in de overige zintuigen

Cornelis Drebbel fecit

Henr. Gol. Inuen.

Petrus Oue: excud.

Illicito Cypriae sensu moueâre caueo;
Serpentis morsu nam magis ille nocet.

Sic tamen haud fines Tactus transcendet honesti,
Si modus in reliquis sensibus aptus erit.

IUNO

Ik ben de zuster, en de echtgenote van Jupiter, en de koningin der goden,
en Goddelijk vermogend. Maak dat je onze macht aanbidt.

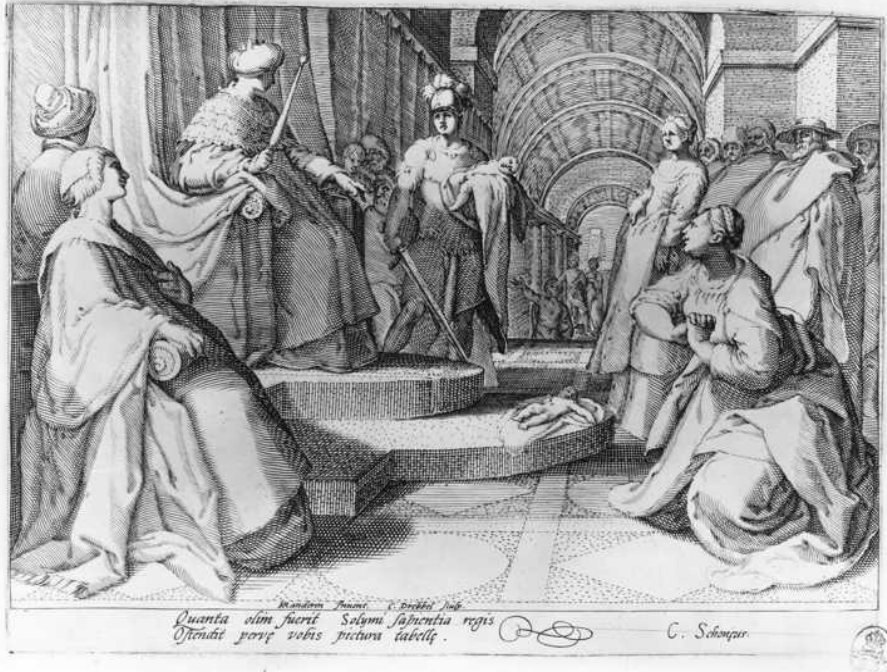

KM Invent CD Schulp.
Rijksmuseum-stichting Amsterdam A 860

Sum soror, et coniunx Jovis, et regina Deorum
Diuitiesque potens. fac nostrum numen adores.

Het Salomonsoordeel (161 x 226 mm)

Hoe groot ooit de wijsheid is geweest van koning Salomon
toont u de tekening op dit kleine blad.

K. Manderen Invent. C. Drebbel Sculp.
Dresden Kupferstichkabinett A 38773

Quanta olim fuerit Solymi sapientia regis
ostendit pervae vobis pictura tabellae.

C. Schoneus

Esther voor Ahasverus (168x 220 mm)

Ineen stort de goddeloosheid en de hooghartigheid van een gezwollen geest terwijl de vrome godin om genade smeekt voor de onschuldigen

R. de baudous excudit K. Manderen Invent. Cornelius Drebbel Sculp.
Dresden Kupferstichkabinett A 38774

Concidit impietas, tumidaque superbia mentis,
Innocuis veniam pia dum regina precatur.

C. Schoneus

Oeffent tot alder uyr 1604

Albuminscriptie van Cornelis [Jacobsz.] Drebbel (1572-1633),
natuur- en scheikundige, voor Daniel van Vlierden (1572-)

Date: [1604]

Creator: Drebbel, Cornelis Jacobsz. (1572-1633)

Language: nederlands

Format: Papier, 1 fol

Data provider: Koninklijke Bibliotheek

Cornelis Drebbel maakte deze inscriptie in het Album Amicorum van Daniel van Vlierden (1572-). Over Daniël van Vlieden is bitter weinig geweten. Afkomstig uit 's Hertogenbosch, studeerde hij waarschijnlijk in Leiden, hoewel er ook opdrachten uit Haarlem en Dordrecht in zijn album opgenomen zijn. Zijn vriendenkring was erg geletterd. Inscripties in het Latijn zijn legio en worden afgewisseld met tekstjes in het Grieks, Hebreeuws, Frans, Italiaans en Arabisch.

Menig beroemd inscribent wordt ook in andere albums uit Leiden aangetroffen: Lipsius, Sylvanus en Vulcanus, om er maar enkele te noemen. *

Een album amicorum (Latijn voor 'vriendenboek') was tot in de 19e eeuw een bundel van studenten, diplomaten en geleerden met persoonlijke teksten en illustraties. Deze werden op verzoek van de eigenaar van het album geschreven door vrienden, collega's, leermeesters en bekende personen. De bijdragen, vaak in dichtvorm, werden in veel gevallen van een wapen, tekening of rebus voorzien.

Het album ontstond in de loop van de zestiende eeuw als mode in adellijke studentenkringen in oost-Nederland, geïnspireerd door Duitse voorbeelden. Regelmatig reisden studenten door heel Europa van universiteit naar universiteit om kennis op te doen. In de verschillende universiteitssteden verzamelden zij bijdragen voor hun album. Mogelijk zijn deze weer ontstaan uit wapenboeken.

**

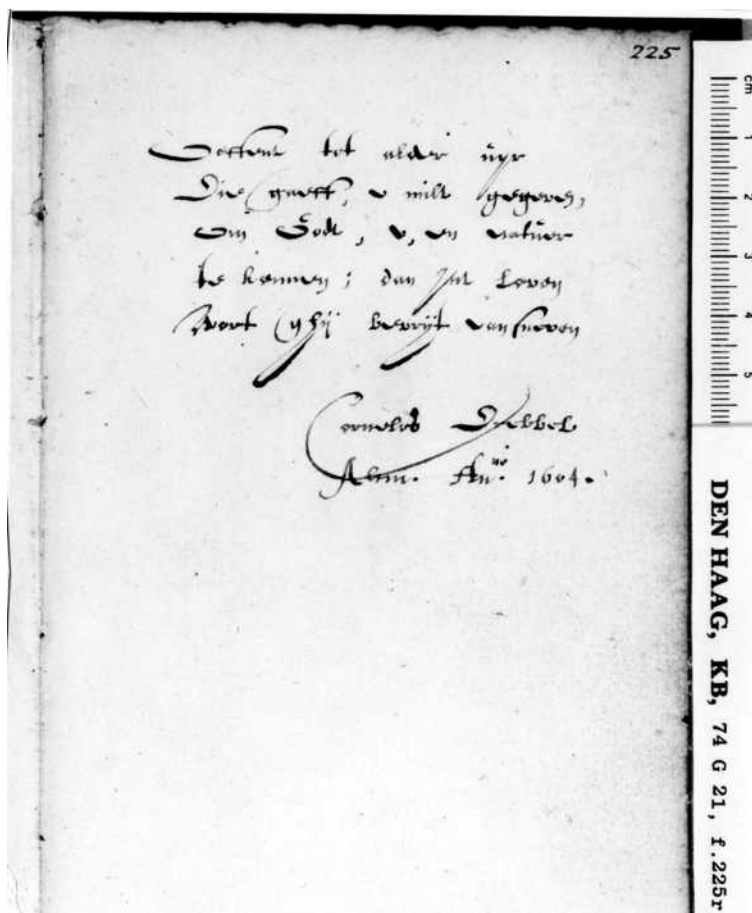
* bron: *IN VRIENDSCHAP VERBONDEN, Het Liber Amicorum of vriendenboekje in de 16e en de 17e eeuw in de Nederlanden. Rockoxhuis, van 28 september tot 15 december 2013.*

** bron: Wikipedia

Oeffent tot alder uyr
Die gaeff, u milt gegeven,
Om Godt, u, en natuer
te kennen; dan int leven
Wort ghij bevrijt van sneven

Cornelis Drebbel

Alc(?)m. An^{no} 1604

Wondervondt 1607

Beter leesbaar gemaakt door Francis Franck

1607 Wondervondt

- Gerrit Pietersz. Schagen wenscht den ... 33
- DEDICATIE aen den Machtigen Coning Jacob 37
- Cicero, Tusculanae disputationes I, 63 47
- Lactantius, Institutiones Divinae II, 5-18 id
- Uit Bartas De Fransche Veerse-Dichter 49

“Wondervondt van de eeuwighē beweging” is het oudste nog bewaarde boekje van Cornelis Drebbel. Het was in 1604 vooraf-gegaan door het vaak heruit gegeven “Kort Tractaet van de Natuyre der Elementen” (p.67) waarvan nog geen exemplaar is teruggevonden.

De Wondervondt bevat in essentie de geloofsbrief van Drebbel aan koning Jacob VI van Schotland, die als James I –VI, Koningin Elizabeth van Groot Brittanië opvolgt, die in maart 1603 is overleden.

In 1604 vertrekt Drebbel met zijn gezin naar Londen; zij worden gehuisvest in vertrekken van Eltham Palace.

Drebbel beschrijft in de Wondervondt zijn “Primum Mobile” en geeft aan dat hij de Natuer der Dingen verstaat. De dedicatie aan James wordt voorgegaan door een brief van boekbinder en verkoper Gerrit Pietersz. Schagen aan de oud-burgemeester van Alkmaar, Adrian Anthonissen, waarin hij Drebbel’s vondsten ophemelt.

Deze twee geschriften maken ook deel uit van meerdere latere uitgaven van het “Kort Tractaet” en van de “Grondige Oplossinge”. Het boek vervolgt met teksten van Cicero en Lactantius betreffende de globe c.q. het planetarium van Archimedes. En een gedicht van Guillaume de Salluste Du Bartas (1544 – 1590), een frans dichter en hugenoot, die James VI, sinds 1567 koning van Schotland, ooit had ontmoet en erg populair was in het toenmalige Engeland.

Uitgever Gerrit Pietersz. Schagen had in het boekje Wonder-vondt “Ooc mede by gevoeght een Boeck Pymander/beschreven van mercurius driemael de grootste/die oock een Philosophie en Priester / en Congingh soude in Egypten gheweest hebben / in de tyd van Moses.

Het verzamelwerkje wordt ‘Ghedrukt tot Alckmaer, by Jacob de Meester, voor Gerrit Pietersz. Boeckvercooper / woonende op den hoeck van de Meent/op de Waegh/tot Alckmaer / anno 1607’.

De bijdrage van Drebbel aan dit boekje is maar een pagina of tien. Schagen’s vertaling in het Nederlands van het boek Pymander is het leeuwendeel van de uitgave. Het is, voor zover bekend, de tweede Nederlandse vertaling van een deel van het Corpus Hermeticum, de Hermetische geschriften. Schagen’s bron is de uit 1548 daterende Italiaanse versie van de Corpus van Thommaso Benci.

WONDER-VONDT

van de eeuwige bewegingh/ die den
Alckmaersche Philosoph Cornelis Drebhel / door een
eeuwigh bewegende gheest/ in een Cloot besloten/ te wege ghe-
brocht heeft / welkers toepgengingh (sit't bereeren des
selvigen aen den grootmachten Coningh Ja-
cob van groot Brittanien) alhier naech-
telijck vertoont wordt.

Hier is oock noch de getuyghnis/ die Cicero/
Claudianus/ en Lactantius/ gheben van de eeuwige bewegingh/ die
Archimedes gevonden soude hebben. Oock upt Wartag van
Ferdinand/ die oock mede een eeuwige bewegingh
aen den Turckischen Keeser / tot Wy-
sants ghesonden heeft.

Ooc mede by geboeght een Boeck Dymander/ beschre-
ven van Mercurius diemael de grootste/ die oock een Philo-
soph en Wriester/ en Coningh soude in Egypten
gheweest hebben/ in de tijdt van Moses.

Marthus 10.

Daer en is niet verhooghen/ dat niet gheopenbaert en sal worden / noch
niet soo heymelick dat niet ghevoelen sal worden,

Ghedruckt tot Alckmaer, by Jacob de Meester,

Door Gerrit Pieterz. Boeckvercooper / woonende
op den Hoek van de Meent / by de Waegh/ tot
Alckmaer/ Anno 1607.

WONDER-VONDT

van de eeuwigh bewegingh/die den
Alckmaersche Filosooph Cornelis Drebbel / door een
eeuwigh bewegende gheest / in een Cloot besloten / te weghe ghe-
brocht heeft /welckers toeeygeningh (in 't vereeren des
selvigen aen den grootmachtigen Coningh Ja-
cob van groot Brittangen) alhier naeck-
telijck vertoont word

Hier is oock noch de getuyghnis / die Cicero /
Claudianus / en Lactantius / gheven van de eeuwige bewegingh / die
Archimedes gevonden soude hebben. Oock uyt Bartas van
Ferdinand / die oock mede een eeuwige bewegingh
aen den Turckschen Keyser / tot By-
sants ghesonden heeft.

Ooc mede by gevoeght een Boeck Pymander / beschre-
ven van Mercurius driemael de grootste / die oock een Philo-
sooph en Priester / en Coningh soude in Egypten
gheweest hebben / in de tijdt van Moses.

Mattheus 10.

Daer en is niet verborghen / dat niet gheopenbaert en sal worden / noch
niet soo heymelijck dat niet gheweten sal worden.

Ghedrukt tot Alckmaer, by Iacob de Meester,

Voor Gerrit Pietersz. Boeckvercooper / woonende
op den hoeck van de [Meent / by de Waegh](#) / tot
Ackmaer / Anno 1607.

Gerrit Pieterz. Schagen / wenscht den eer-

werdigen / welghgeleerden / Sterckten-bouweester van de ver-
eenighde Nederlanden : En eertijds van Willem Prins van
Orangen / hooghloflijcher gedachtenisse: Doe Wij konsten-aer/
ende in de Weet-konst upruiment Meeſter: Doch oudt Dic-
ghemeester tot Alckmaer / M. Veriaen Thoniſz. veel gheluck.

Dat het onderſoeken in't licht der Natueren ſeer verma-
kelijck / vol diepe en nutte eygenſchappen is / betuygen
niet alleen verſchepden geleerden : Maer t'is deur d'er-
baringh in allen / aen elcken bekent. 'Tis oock open-
baer / dat de ſeven vyſe Conſten tot grootē voordeel der
Menſchen zijn ſtreckende / maer mogen nautlijck de be-
ginselen gheachte worden / van de eeuwighe bewegingh / daer den Phi-
loſooph Cornelis Jacobſz. Drebbel van Alckmaer / den grootmach-
tighe Coningh Jacob van groot Brittanien heeft mede bereert.
Nae dien de voorsz. Drebbel de Copie van de Dedicatie ofte toeyghe-
ninghe van de eeuwighe bewegingh / aen Coningh Jacob my te han-
den beſtele heeft / om te leſen : die ſelue leſende was my ſeer verma-
lijck en aenghenamen / en docht my wonder boven wonder te zijn / was
terſtont genegen om hier van alle Nederlandtſche Konſt-beminderers te
beruittigen: want de ſoetichēpt van deſen was my ſoo ſmaeckelijck /
dattet my jammiert / dat niet de gantsche Weerelt daer van ſoude
ſmaeck-monden. Soo heeft my goet ghedocht die ſelue Dedicatie
ofte toeygheningh / in Wyck te laten upgaen / ende W. E. noch een-
mael toe te eyghenen / want ich overdenckende was / wien ich daer
als Beſchermer-heer over uppuycken ſoude / heb geen bequamer con-
nen bedencken / als een ſoedamigen / die upruimentde was in de Ster-
konſt / om dat de Ster-konſt (nae mijn meeningh) ſonder deſe ver-
dingh niet volcomen ran gheweten worden. Soo deſe wetenſchap
onder de Sterkhondigers ghemeen was / ſoo en ſoudenmen niet behoe-
ven ſoo veel ſtellingen / en rekeningh der Planeten / en ander Sterren /
maer de Ster-konſt ſoude licht zijn / en Copernicus ſoude bloeyen:
want die bewijſt (met reden) dat het Kerderijck alle 24. uren ront om
gaet : Maer deſen Alckmaerſche Philoſooph cant ſelfde niet alleen
met reben / maer oock met lebendige Inſtrumenten bewijſen. Daer-
om moghen wy den almachtighen door Jeſum Chriſtum wel hooch-
lijck danken / dat ſoedamighen vondt (die alle natuerlijke wonderen
overtrefte) in onſen tijdt aen den dagh comt : jae dat meer is / up deſe
Stadt Alckmaer gheſpyoten is / hoe wel een wepnigh onghelucklich
zijn / dat wy nu niet de vinder van deſen (als wy plachten) mondeling

Gerrit Pietersz. Schagen^{i ii} / wenscht den eer-

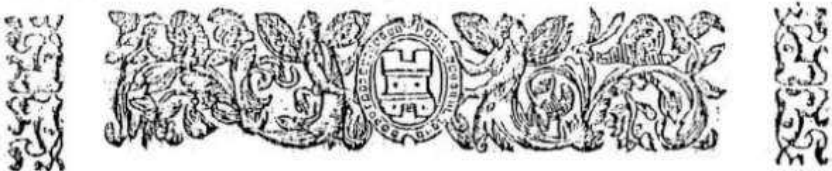
weerdigen/ welgheleerden/ Sterckten-boumeester van de vereenighde Nederlanden : En eertijds van Willem Prins van Orangen / hooghloflijcker gedachtenisse : Ooc Wis konstenaer/ ende in de Meet-konst uytuntut Meester : Oock oudt-Burghemeester tot Alckmaer / M. Aeriaen Thonisz.ⁱⁱⁱ, veel ghelucx.

DAT het ondersoecken in't licht der Natueren seer vermakelijck, vol diepe ende nutte eygenschappen is/ betuyghen niet alleen verscheyden geleerden: Maer 't is deur d' ervarings in allen / aen elcken bekent. 'T is oock openbaer / dat de seven vrije Consten tot grootê voordeel der Menschen zijn streckende / maer mogen naulijcx de beginselen gheacht worden / van de eeuwigh bewegingh / daer den Philosoph Cornelis Jacobsz. Drebbel van Alckmaer / den grootmachtighen Coningh Jacob van groot Brittangen heeft mede vereert. Naedien de voorsz. Drebbel de Copy van de Dedicatie oft toeeygheninghe van de eeuwigh bewegingh / aen Coningh Jacob my te handen bestelt heeft / om te lesen : die selve lesende was my seer vermakelijck en aenghenaem / en docht my wonder boven wonder te zijn / was terstont genegen om hier van alle Nederlandtsche Konst-beminders te verwittigen: want de soeticheyte van desen was my soo smaeckelijck/ dattet my jammert / dat niet de gantsche Weerelt daer van soude smaeck-monden. Soo heeft my goet ghedocht de selfde Dedicatie ofte toeeygheningh / in Druck te laten uytgaen / ende V.E. noch eenmael toe te eyghenen / want ick overdenckende was / wien ick daer als Bescherm-heer over uytpuycken soude / heb geen bequamer connen bedencken / als een soodanigen/ die uytuntutende was in de Sterkonst / omdat de Ster-konst (nae mijn meeningh) sonder dese vindingh niet volcomen can gheweten worden. Soo dese wetenschap onder de Sterkondigers ghemeen was / soo en soude men niet behoeven soo veel stellingen / en rekeningh der Planeten/ en ander Sterren/ maer de Ster-konst soude licht zijn / en *Copernicus* soude bloeyen: want die bewijst (met reden) dat het Aerdtrijck alle 24. uren ront om gaet: Maer desen Alckmaersche Philosoph can 't selfde niet alleen met reden / maer oock met levendige Instrumenten bewijzen. Daerom moghen wy den almachtighen door Jesum Christum wel hoochlijck dancken/ dat soodanigen vindt (die alle natuerlijcke wonderen overtreft) in onsen tijdt aen den dagh comt : jae dat meer is / uyt dese Stadt Alckmaer ghesproken is / hoewel een weynigh ongheluckich zijn / dat wy nu met dê vinder van desen (als wy plachten) mondeling

niet moghen spreken: O wonderlijcke tijdt/ in welke al wat verberghen was/ begint aen den dagh te comen. Wie heeft opt gehoort/ wat ter censinghe nieuwwe Sterren zijn ghewest/ dan nu in onsen tijdt? hoe halven een/ tegens de eerste toecomst van Christus/ en beplantet alle Werelt. Is niet de alder eerste verschenen in Aethiopia/ int jaer 1572. die W. E. niet verstandighe doogen (soo wel zijn eynde als begin) aenschout hebt: wast niet in de selfde tijdt dat desen Driebel eerst gheborren was? hoe wepnich dacht W. E. doe/ dat desen soo vort ghetruelt soude hebbe. Ist nu niet siet vijft ofte sesste jaer/ dat de nieuwwe Ster in de Swan heeft in tender grootte gheburst/ en noch teghentwoordich onverandert/ in breedte en lenghte staet/ waer ovegulle Sterrenondigers haer welmogen verwonderen. Is niet de nieuwwe Sterre/ die int Jaer 1604. en 1605. in den Slangen-braghter openbaerde/ int teyken van den Schutter verduwen? Gheb dat ook alle Schutters getteschap en oozlogh-tuych/ niet alleen in Nederlandt/ maer oec over de gantsche Weerelt/ (gelijck nu alree in Engelandt en Franckrijck begouwen is) mach verblifmen/ op dat Spion mach bloeyen/ en alle Coninghen en Machtigen haer mogen vernemen in de soeticheyt van de Konsten. Hoe wel heeft nae de ewige beweging ghetruet is/ soo wert men niet seker of die opt ghevoelen is: swaer heb ich t geen Cicero/ en de Deerse-dichter Claudianus/ Alectantius/ en Bartas van Kirchenedes getuygen/ upt haer boecken ghesocht/ en hier laten by drucken/ op dat W. E. en alle Lesers moghen besluyten wat daer van is: So is nochtan dese soodanigh als W. E. hier toegeeygent wordet. Peggelijck (om battet onghoozt is) soude vreesen/ nae alleen niet een lachelijck vooytsel te verschijnen/ maer selfs oock belachte te worden. Nu op dat der spotters schimp tot getuych haer veronwetenheyt strecke/ wy hebbe daer sekerheyt genoegh af: want Coningh Jacob heeft den vinder van desen/ met groote gheschreken vercoert/ daer af men wijder en breeder soude comen segghen. Maar want ons eynde tot salien streckt/ niet tot woorden/ sullen dese verlatende/ ende die verwachtende/ W. E. in alle ootmoedigh eerbiedinghe veel gheluck wenschen. Dit Alckmaer/ in December/ des 1607. Jaers onses Heeren.

niet moghen spreken. : O wonderlijcke tijdt / in welcke al wat verburghen was / begint aen den dagh te comen. Wie heeft oyt gehoord / datter eenighe nieuwe Sterren zijn gheweest / dan nu in onsen tijdt ? be halven een / tegens de eerste toecomst van Messias/ en Heylandt aller Weerelt. Is niet de alder eerste verschenê in Cassiopea? in 't Iaer 1572^{iv}. die V.E. met verstandighe oogen (soo wel zijn eynde als begin) aenschout hebt: wast niet in de selfde tijdt dat desen Drebbel eerst ghebooren was? hoe weynigh dacht V.E. doe / dat desen soo vordt ghedrebbelt soude hebbê. Ist nu niet het vijf ofte seste jaer/ dat de nieuwe Ster in de Swan heeft in eender grootte gheduert? en noch teghenwoordich onverandert / in breedte en lenghte staet / waer over alle Stercondighers haer wel mogen verwonderen. Is niet de nieuwe Sterre / die in't Jaer 1604 en 1605^v. in den Slanghen-dragher openbaerde / in't teycken van den Schutter verdwenen? Godt gheve dat oock alle Schutters gereetschap en oorlogh-tuych / niet alleen in Nederlandt/ maer ooc over de gantsche Weerelt/ (gelijck nu alree in Engelandt en Vrankrijck begonnen is) mach verdwijnen / op dat Syon mach bloeyen / en alle Coninghen en Machtigen haer mogen vermaken in de soeticheyt van de Konsten. Hoe wel veel nae de eeuwige bewegenis ghetracht is / soo weet men niet sekens of die oyt ghevonden is: *soo heb ick t'geen Cicero / en de Veerse-dichter Claudianus / Lactantius / en Bartas van Archimedes getuygen / uyt haer boecken ghesocht / en hier laten by drucken/ op dat V.E. en alle Lesers moghen besluyten wat daer van is : So is nochtans dese soodanigh als V.E. hier toegeeygent wordt. Yeghelijc (om dattet ongehoort is) soude vreesen / niet alleen met een laccherlijck voorstel te verschijnen / maer selfs oock belacht te worden. Nu op dat der spotters schamp tot getuygh haerder onwetenheydt strecke / wy hebbê daer sekerheydt genoeg af: want Coningh Jacob heeft den vinder van desen / met groote gheschencken vereert / daer af men wijder en breeder soude connen segghen. Maer want ons eynde tot saken streckt / niet tot woorden / sullen dese verlatende / ende die verwachtende / V.E. in alle ootmoedighe eerbiedingh veel ghelux wenschen. Uit Alckmaer / in December / des 1607. Jaers onses Heeren.*

G. P. V. S.

DEDICATIE,

Dese toetschrijvinghe/ van den diepsinnigen /
ende int licht der Natueren seer eerbaren Philosopho/ Cornelis
Jacobsen Weybel/ van Alckmaer / aen den Machtigen Co-
ningh Jacob/ van groot Wittangen.

Dese soeticheyt / soo ghenoten int ondersoecken
van de Natueren der Elementen/ beweeght mi
alleen / o Coningh / aen uwe M. te schrijven/
ghesien hebbende veel gemiechlijke en onge-
looflijke wonderen / seer bequaem om Godt
te leeren kennen/ uyt de Natueren der dinghen:
Want zijn niet door Gods moghende ende
goedertieren wijsheyt / alle dese dinghen tot
lof van Godt/ ten dienst van ons gheschaper:
Hierom wat can ons meerder beweeghen/ om
onsen Scheypper te kennen/ beminnen/ ende eeren/ dan de ware kennis
der dinghen/ in den welken ons wijs/ als door den Godlijken vinger/
zijn wijsheyt/ goetcheyt/ ende mogentheyt. Wy en moghen niet on-
banchbaer zijn voor de heylighe Schriften/ mer moeten die altydt in
goeder waerden houden: Also oock t'gene ons sonder het gheloof/ de
Godelijche Natuer wijs/ als Godt selber. Want leeren wy niet uyt
die verschepten Natuer der dinghen Gods eenicheyt kennen/ ende zijn
wijsheyt loben / op verschepten manieren? Waerom? soo wy niet en
kennen dat wy sien/ hoozen ende voelen/ hoe sullen dan Godt kennen/
beminnen oft eeren/ die wy noch en sien noch en hoozen / anders dan
door de ware kennis der dinghen? Waer uyt sullen besluyten/ dattet in
Gode wil/ en ons dienstigh/ dat wy de Natueren der dinghen verstaen/
om soo wel onsen Godt/ als ons selven te kennen/ beminnen en dienen:
Hierom o Coningh / hebbe voor eenige Jaren met goeden puer voor-
ghenomen/ de oorsaeck oft Natuer der dinghen te ondersoecken: Epi-
delijck / om onse gaven recht te kennen / ghegaen tot de Menschelij-
che Natuer/ en essen in mi gebonden/ wat in anderen/ bemint oft ghe-
haet. Maer ghesien hebbende/ wat onsen sotten onghoefden wil /
onse clepne macht/ onse blindwillighe dolingh/ ons blijft en dorevigh
lev en

DEDICATIE^{vi},

Ofte toeschrijvinghe / van den diepsinnigen /
ende int licht der Natueren seer eervaren Philosoph / Cornelis
Jacobsen Drebbel / van Alckmaer / aen den Machtigen Co-
ningh Jacob / van groot Brittangen.

De soeticheyt / soo ghenoten in't ondersoecken
van de Natuere der Elementen / beweeght my
alleen / o Coningh / aen uwe M. te schrijven /
ghesien hebbende veel ghenoechlijcke en onge-
looflijcke wonderen / seer bequaem om Godt te
leeren kennen / uyt de Natuere der dingen:
Want zijn niet door Gods moghende ende
goedertieren wijsheyt / alle dese dinghen tot
lof van Godt / ten dienst van ons gheschapen?

Hierom wat can ons meerder beweghen / om
onsen Schepper te kennen/ beminnen / ende eeren/ dan de ware kennis
der dingen? in den welcken ons wijst / door den Godlijcken vinger /
zijn wijsheyt / goedtheyt / ende mogenthey. Wy en moghen niet on-
danckbaer zijn voor de heylighe Schriften / maer moeten die altijd in
goeder waerden houden: Also oock 't gene ons sonder het gheloove /
de Godtlijcke Natuer wijst / als Godt selver. Want leeren wy niet uyt
die verscheyden Natuer der dingen Gods eenicheyt kennen / ende sijn
wijsheyt loven / op verscheyden manieren? Waerom? soo wy niet en
kennen dat wy sien/hooren ende voelen/ hoe sullen dan Godt kennen/
beminnen oft eeren / die wy noch en sien noch en hooren/ anders dan
door de ware kennis der dingen? Waer uyt zullen besluyten / dattet is
Godes wil / en ons dienstigh / dat wy de Natuere der dingen verstaen/
om soo wel onsen Godt als ons selven te kennen/ beminnen en dienen:
Hierom O Coningh / hebbe voor eenige Jaren met goeden yver voor-
ghenomen / de oorsaeck oft Natuer der dingen te ondersoecken: Eyn-
delijck om onse gaven recht te kennen / ghegaen tot de Menschelijc-
ke Natuer / en effen in my ghevonden/ wat in anderen/ bemint oft ghe-
haet. Maer ghesien hebbende / wat onsen sotten onghoeoffenden wil /
onse cleynre macht/ onse blindtwillighe dolingh/ ons blijdt en droevigh
leven /

te ben/en ons treurigh stercken/ soo heb sel gemerckt/ dat onverschand
 is de oorsaeck van den verscheyden wil/ oordeel en leven des Men-
 schen: Maer doozder merckende de deught van de Godlijcke gaben/
 soo van onsen Schepper in ons geschapen / en hoe Gods ald een Wa-
 der van de Natuer/ in alle zijn werck een natuerlijcke wijsheyt ghe-
 bruycht/ soo is mijn hert niet meerder blijshap verbult / en daerom
 voozghenomen te ondersoecken die oorsaeck want Primum mobile,
 dat gheboelende/ het eerste beginsel van Gods werck/ en daerom een
 ingaenck tot ware kennis van de Natuer: Maer hoewel langh hier is
 seer neerstigh was/ rechte niet niet alle upt/ tot dese seintje dienstigh/
 gelijk oock vrel vooz/ my/ waerom die soete hoop van onderbinding
 verlozen: want die Natuer van alle dingen gaf te kennen/ die onmo-
 gelijkheyt van dit te onderbinden. Maer aenmerckende hoe alle din-
 gen upt de Elementen gheschayen/ geboert en onderhouden worden/
 en hoe ons dooz haer gewesen / die endwichseyt ende onsterffelijcheyt
 Gods/ die onpeijdelijche / hooghte/ ongrondelijcke diepte / het blijde
 licht / en het droeve duyster / en voozt alle wonderen des Weerelts:
 Soo nam dooz/ haer Natuer en werck te ondersoecken/ waer in mijn
 tijdt niet quallijck besteedt: want heb haest gemerckt/ dat dese waren
 de deuren/ tot rechte kennis der dinghen: Waerom niet goeden pver
 die Natuer des Waters aenghegrepen / willende dat upt zijn selfs
 natuer/dooz verscheyden vaten ende pijpen (op vzeemde manieren ge-
 boghen) opwaerts doen climmen/ maer twas al dooz niet: want ten
 wilde niet een hant vzeedt rijzen: Maer gelijk zijn natuer/lept alijdt
 nae beneden/hebbe niet te min verscheyden lustige Fonteykens ghe-
 maect/ soo op verscheyden manieren/ een tijdt langh doozt dalen van
 haer eyghen water/opwaerts straelen/ op die hooghte van twintigh
 oft meer voeten: Maer dese beweeghnis was geringh doot/ten waer
 wederom dooz vallende wateren levendigh gemaect: waerom mijn
 soete hoop/wederom verlozen: En volcomen geloof/dat die oorsaeck
 want Primum mobile, dooz den Mensch onmogelijck was te begrip-
 pen. Maer ondersoeckende niet groote neersticheyt die herbozghen
 oorsaeck / waerom het water alijdt nae beneden heyt / soo hebbe dat
 ten lesten verstaen/ doozt onderbinden van de wonderlijcke natuer des
 hys. Waerom o Coningh / my niet weynigh verbljdt: want doe
 verstaent / waerom soo langh ghedooft / en wat de wonderlijcke oor-
 saeck was/vant Primum mobile: Alsoo oock hoe de Hemel beweeght/
 alle de Sterren / die Planeten / het Water / die Herbe: en hoe oft
 dooz wat oorsaeck die Herbe ghebozghen wort/ in't midden van de
 Lucht / waerom het Water hem Circkel-rondt om den Aerdbo-
 den sluyt / waerom alle dinghen dalen naet midden der Herden/ upt
 ghesondert het hys. Ende ter contrarie/ hoe die Son/ die Maen/ en
 alle

leven / en ons treurigh sterven/ soo heb ick gemerckt / dat onverstandt
 is de oorsaeck van den versheyden wil / oordeel en leven des Men-
 schen : Maer voorder merckende de deught van de Godtlijcke gaven /
 soo van onsen Schepper in ons geschapen / en hoe Godt als een Va-
 der van de Natuer / in alle zijn werck een natuerlijcke wijsheydt ghe-
 bruyckt / soo is myn hert met meerder blijtschap vervult / en daerom
 voorghenomen te ondersoecken die oorsaeck van 't *Primum mobile*,
 dat ghevoelende / het eerste beginsel van Gods werck / en daerom een
 inganck tot ware kennis van de Natuer : Maer hoewel langh hier in
 seer neerstigh was / rechte niet met allê uyt / tot dese scientie dienstigh/
 ghelijck oock veel voor my / waerom die soete hoop van ondervinding
 verloren : want die Natuerre van alle dingen gaf te kennen / die onmo-
 gelijkheydt van dit te ondervinden. Maer aenmerckende hoe alle din-
 gen uyt de Elementen gheschapen/ gevoedt end onderhouden worden/
 en hoe ons door haer gewesen/ die eeuwigheyt en onsterffelijckheyt
 Gods / die oneyndelijcke hooghte / ongrondelijcke diepte / het blijde
 licht / en het droeve duyster / en voorts alle wonderen des Weerelts :
 Soo nam voor / haer Natuer en werck te ondersoecken / waer in mijn
 tijdt niet qualijck besteedt : want heb haest gemerckt / dat dese waren
 de deuren / tot rechte kennis der dinghen : Waerom met goeden yver
 die Natuer des Waters aenghegrepen / willende dat uyt zijn selfs
 natuer / door versheyden vaten ende pypen (op vreemde manieren ge-
 boghen) opwaerts doen climmen / maer 't was al voor niet : want ten
 wilde niet een hayr breedt rijsen : Maer gelijk zijn natuer / liep altijd
 nae beneden/hebbe niet te min versheyden lustige fonteynkens ghe-
 maect / soo op versheyden manieren / een tijdt langh door't dalen van
 haer eyghen water / opwaerts straelden / op die hoogte van twintigh
 oft meer voeten : Maer dese beweeghnis was geringh doot / ten waer
 wederom door vallende wateren levendigh gemaeckt : waerom mijn
 soete hoop / wederom verloren : En volcomen gelooft dat die oorsaeck
 vant *Primum mobile*, voor den Mensch onmoghelijck was te begrij-
 pen. Maer ondersoeckende met groote neersticheyt die verborghen
 oorsaeck / waerom het water altijd nae beneden liep /soo hebbe dat
 ten lesten verstaen/door't ondervinden van de wonderlicke natuer des
 vyers. Daerom o Coningh / my niet weynich verblijdt: want doe
 verstondt / waerom soo langh ghedooft / en wat de wonderlijcke oor-
 saeck was / vant *Primum mobile*: Alsoo oock hoe de Hemel beweeght /
 alle de Sterren / die Planeten / het Water / die Aerde : en hoe oft
 door wat oorsaeck die Aerde ghedraghen wordt / in't midden van de
 Lucht / waerom het Water hem Circkel-rondt om den Aerdtbo-
 dem sluyt /waerom alle dinghen dalen nae't midden der Aerden / uyt-
 ghesondert het vyer. Ende ter contrarie / hoe die Son / die Maen / en

alle die Sterren / in de hoogste ghebdingen worden: Also oock de ooz-
 sacck van Regen/van Wint/van Wonder/van Blixem/van Floedt/
 en hoe alle dinghen gheboedt worden / en haer vermeerderen: Ten
 waer (o Coningh) dit so wel conde bewijfen met lebrubige instrumen-
 ten/ als met natuerlijcke reden / soo en soude niet hebben bestaen dus
 veel te schijue: Want my is wel belient/dat meest alle cloelke verstan-
 den niet willen ghelooben/ dat wy dese verburghen oorsaken met onse
 vernisf moghen begripen / waarom tot bewijs dat verstaet die ooz-
 sacck van't Primum mobile: So maect een Clood/die hem eeuwelijck
 bewegen can/nae den loop des Deniels/alle vierentwintigh uren eens
 rontom/of soo veel malen meer als van nooden: Also dat in duscent
 jaer niet eens falieren wil/ons wijsende/Jaren/Maenden/Waghen/
 Dagen/loop van Son/van Maen/ van alle Planeten en Sterren/
 wiens loop den Mensch bekent: also oock maect allerley Instrumen-
 ten/die eeuwelijck spelen op haer tijdt/en in summa wat vooz een tijde
 gheinsaccht can werden/door baleut gewicht/of door springh-beeren/
 door looppende wateren/door wint/ oft door vier/ dat can ghentaccht
 worden door dese kennis/vooz eeuwelijck. Maer die costen alleen/zijn
 die oorsacch/dattet onnosstijtelijc om te gebuyckhe vooz groot gewelt.
 En voozder tot bewijs/hoe versta/waerom die dinghen opwaerts rij-
 sen/oft nederwaerts dalen/oft door wat oorsacck de Herde in't midde
 van't Water / en het Water in't midden van de Lucht. ghebdinghen
 werden: soo hangh alsoo/ in een besloten glas / de Herde in't midden
 van't Water/en het Water in't midden van de Lucht/ende de Lucht
 in't midden van't Vier/ den een den anderen omvangende/en haer sel-
 ven soo ront makende/ als eenigh dingh op die Weerde/ seer wonder-
 lijck en gheueelijck om sien. Oft ter contrarie/hangh die lucht in't
 midden van't Water/so ront als een clood/en het Water in't midden
 van de Herde/ den een den andere omvangende/ghelijck wy sien doen
 de Lucht den Herde bodem. En maect albus/hooch als laegh/laegh
 als hooch / het licht als swaer/ het swaer als licht: en doe het staen-
 de water opwaerts rijscu/tot die hoochste van thien/ twintigh/ hon-
 dert/oft meer hoeten. Voort also verstaet die oorsacck des Windts/
 maect Instrumenten die geweldelijck windt gheuen/ en door de ken-
 nis van ebbe en bloet/maect een Instrument/ dat eeuwelijck ebt en
 bloept/tussche nacht en dagh tweemaal hooch en leegh/wijsende door
 scherpp opmercken/Maenden/uren/ en andere dinghen meer. Ghelijck
 (o Coningh) in dit tegenwoordige Instrument meught sien en proe-
 ven / alle nae lust/ die waersheyt van mijn schijuen: dit is een twijch-
 ken van den eeuwiggh-bewegeiden Boon/ghescriet op de ware ken-
 nis der Elementen / en wil van alle ondersoeckers der dinghen / tot
 eeuwigger gedachtenis/vooz den ghenen soo nae comen sullen/op dat se

W

souden

alle die Sterren/ in de hoogte ghedraghen worden : Also oock de oorsaeck van Regen / van Wint / van Donder / van Blixem / van Vloedt / en hoe alle dinghen ghevoedt worden / en haer vermeerderen : Ten waer (O Coningh) dit so wel conde bewijsen met levendige instrumenten / als met natuerlijke reden / soo en soude niet hebben bestaan dus veel te schryvê: Want my is wel bekend / dat meest alle cloecke verstanten niet willen ghelooven / dat wy deze verburghen oorsaken met onse vernuft moghen begripen / waerom tot bewijs dat verstaet die oorsaeck van't *Primum mobile* : So maeck een Cloot / die hem eeuwelijck bewegen can/ nae den loop des Hemels/ alle vierentwintigh uren eens rontom / of soo veel malen meer als van nooden : Also dat in duysent jaer niet eens falieren wil / ons wijsende Jaren / Maenden/ Daghen / Uren/ den loop van Son / van Maen / van alle Planeten en Sterren / wiens loop den Mensch bekend : also oock maeck allerley Instrumenten / die eeuwelijck spelen op haer tijdt/ en in summa wat voor een tijdt ghemaect kan werden / door dalent gewicht / of door springh-veeren / door loopende wateren / door wint / oft door vier / dat kan ghemaect worden door dese kennis voor eeuwelijck. Maer die costen alleen / zijn die oorsaeck/ dattet onprofijtelijs/ om te gebruyckê voor groot gewelt. En voorder tot bewijs / hoe versta / waerom die dingen opwaerts rijzen / oft nederwaerts dalen / oft door wat oorsaeck de Aerde in't middê van't Water / en het Water in't midden van de Lucht ghedraghen werden : soo hangh alsoo / in een besloten glas / de Aerde in 't midden van't Water / en het Water in 't midden van de Lucht / ende de Lucht in 't midden van 't Vier/ den een den anderen omvangende/ en haer selven soo ront makende / als eenigh dingh op die Weerelt / seer wonderlijck en ghenuechlijck om sien. Oft ter contrarie / hangh die lucht in't midden van't Water / so ront als een cloot / en het Water in 't midden van de Aerde / den een den anderê omvangende / ghelijck wy sien doen de Lucht den Aerdtbodem. En maeck aldus / hoogh als laegh / laegh als hoogh / het licht als swaer / het swaer als licht : en doe het staende water opwaerts rijzen / tot die hooghde van thien / twintigh / hondert / oft meer voeten. Voorts also verstaet die oorsaeck des Windts/ maeck Instrumenten die geweldelyck windt gheven/ en door die kennis van ebbe en vloedt / maeck een Instrument / dat eeuwelijck ebt en vloeyt / tusschê nacht en dagh tweemael hoogh en leegh/ wijsende door scherp opmercken / Maenden / uren / en andere dingen meer. Ghelijck (O Coningh) in dit tegenwoordige Instrument meught sien en proeven / alle nae lust / die waerheyt van mijn schrijven : dit is een twijchken van den eeuwich-bewegenden Boom / ghegriffet op de ware kennis der Elementen / een wit van alle ondersoeckers der dinghen / tot eeuwiger gedachtenis/ voor den ghenen soo nae komen sullen/ op dat se

fouden verfaen die wonderlijckheyt van de natuer/en wat dooz haer
 gaben vermoghen: waeromme ten also oock bereydt die andere proe-
 ven te vertoonen/ verhopende daer dooz veel Menschen te doen ma-
 ken die aengheume soetheyt van de verburghen oofsaek der din-
 ghen: Want ondervindingh leert ny/ dat geen soetheyt by Naturs
 ware hemis te verghejcken / also ons leert verfaen die volmaecte
 goetheyt/ wijsheyt en mogentheyt Gods: Waerom wil niet/ gelijck
 veel dooz my ghebaen/ haer roeniende wonderlijckie dinghen/ stellenbe
 het bewijs daer van niet seltsame namen/ en vzeemde proeffen / wel
 wrenbe wanneer haer raen niet naecte reden soude bewijfen/ dat alle
 Menschen haer soetheyt fouden gebaer worden/ en also haer grooten
 naem verliefen. Hierom wil niet alleene bewijfe niet reden en exempe-
 len/maer ooc die exempelien betelaren nae de waerheyt: En dooz eerst
 vertellen die oofsaek des viers/daer nae zijn natuer en werck: Alsoo
 oock die eghenschap van d'andere Elementen: En voorts achter-
 volgende wat die ronde is/ wat die oofsaek van't Primum mobile,
 wat die oofsaek van de Son/ hoe die beweeght/ be Hemel/ alle Ster-
 ren/ die Maen/ de Zee/ den Aerthodem / wat die oofsaek van El/
 van Bloet/ van Wonder/ van Blijen/ van Gegen/ van Wint/ en hoe
 alle dinghen wassen en vermeerderen/ verhopende hier dooz anderen
 den wegh te wijfen/soo ick nae veel doringh gebonden/ op dat sy dooz
 elpne arbeydt/ wonderlijckie dingen fouden int licht brengen: Want
 verclare dooz den lebendigen Godt/ dat noch die schijften van de Oud-
 den/ noch eenighen Mensch my de minste hulp hier in ghebaen heeft:
 maer heb dit alleen ghebonden/ dooz gestadich opmercken/ in't onder-
 soekhe van de Elementen: Want wy hebben ooc geen getuygenis/ dat
 de Ouden dese wetenschap bekent is gewest/ hoewel daer veel nage-
 traecht. Cicero schijft/ dat Archimedes had een Syfheer gemaect/ die
 hem eerdelijck na den loop des Hemels ronde beweeghen: maer soude
 dooz't verderlijckie Ooflogh/ bepde den Meester en zijn Instrument
 op eenen dagh vernietelt zijn/ waerom het tecken van waerheyt verlo-
 ren. Daer worden wel verscheden Proeffen van het Mobile by den
 Ouden beschjeben/ maer t'zijn die grootste beuselen van de Weerelt/
 wonder veel verleydt/ maer niemant yet uptgeresht: waren die Pro-
 effen goet/ die Ouden fouden die ghemerck hebben/ en ons in ghe-
 dachtenis ghelaten/ waer van wil alle Liefhebbers waerschoonen/
 en haer een beter wegh wijfen: Biddende den ghenadigen Godt / alle
 Coninghen ende Regenten te verlichten/ met zijn goebertierene wijs-
 heyt/ op dat alle Menschen (o Coningh/ gelijck wy uwe Onderfaten)
 fouden maeken die waere wellust van de Godlijckie hede/ waerom
 dooz uwe M. genietende/ de grootste welbaet die han den wijsen Re-
 gent te wenschen/ so wete niet wat onschbaerheyt sal bewijfen: ober-
 bene-

souden verstaen die wonderlijkheydt van de natuere / en wat door haer gaven vermoghen: waeromme ben also oock bereydt die andere proeven te vertoonen / verhopende daer door veel Menschen te doen smaken die aenghename soetheyt van de verburghen oorsaek der dinghen : want ondervindingh leert my / dat geen soeticheyt by Natuers ware kennis te verghelijcken / also ons leert verstaen die volmaeckte goetheyt / wijsheydt en mogentheydt Gods : Waerom wil niet / gelijk veel voor my ghedaen/ haer roemende wonderlijke dinghen/ stellende het bewijs daer van met seltsame namen / en vreemde processen / wel wetende wanneer haer raem met naecte reden soudê bewijzen / dat alle Menschen haer sotheyt souden gewaer worden/ en also haren grooten naem verliesen. Hierom wil niet alleene bewijsê met reden en exempelen / maer ooc die exempelen verclaren nae de waarheyt : En voor eerst vertellen die oorsaek des viers / daer na sijn natuer en werck : Alsoo oock die eyghenschap van d'andere Elementen: En voorts achtervolgende wat die coude is / wat die oorsaek van 't *Primum mobile*, wat die oorsaek van de Son / hoe die beweeght / dê Hemel / alle Sterren / die Maen / de Zee / den Aertbodem / wat die oorsaek van Eb / van Vloet / van Donder / van Blixem / van Regen / van Wint / en hoe alle dinghen wassen en vermeerderen / verhopende hier door anderen den wegh te wijzen / soo ick nae veel dolingh gevonden / op dat sy door cleyne arbeydt / wonderlijcker dingen souden in 't licht brengen : Want verclare voor den levendigen Godt / dat noch die schriften van de Ouden / noch eenighen Mensch my de minste hulp hier in ghedaen heeft : maer heb dit alleen ghevonden/ door gestadich opmercken / in 't ondersoekê van de Elementen: Want wy hebben ooc geen getuygenis / dat de Ouden dese wetenschap bekent is geweest / hoewel daer veel nage-tracht. *Cicero* schrijft / dat *Archimedes* had een Spheer gemaect die hem eeuwelijck na den loop des Hemels konde beweghen : maer soude door't verderflijcke Oorlogh / beyde den Meester en zijn Instrument op eenen dagh vernielt zijn / waerom het teecken van waarheyt verloren. Daer worden wel verscheyden Processen van het *Mobile* by den Ouden beschreven / maer 't zijn die grootste beuselen van de Weerelt / wonder veel verleydt / maer niemant yet uytgerecht : waren die Processen goet / die Ouden souden die ghemerckt hebben / en ons in ghedachtenis ghelaten / waer van wil alle Liefhebbers waerschouwen / en haer een beter wegh wysen : Biddende den ghenadigen Godt / alle Coninghen ende Regenten te verlichten / met sijn goedertierene wijsheyt / op dat alle Menschen (o Coningh / gelijk wy uwe Ondersaten) souden smaken die waere wellust van de Godlijke vrede / waerom door uwe M. genietende / de grootste weldaet die van den wijsten Regent te wenschen / so wete niet wat danckbaerheyt sal bewijzen : over-

berckende/ hoe meest alle Coningen haer laten verleyden van de blin-
 de begheerte/ soekende dooy't bloedighe Oorloghs vermeerderinghe
 der Mijer/ niet ghedenckenbe/ hoe dat onmoghelelyck te veruyghen/
 sonder grooter verlies ende elendighe verberf van haer ghetrouwe
 Onderfaten/ die lijf/ goet/ bloedt/ daer woort moeten avontueren:
 wat cleet verstaet wil zijn leuen alleen vergheleken by eenigh
 verganckelijck goet? Waer upt moghen bekennen die byucht van
 het bloedighe Oorloghs/ ende die wijs heyt van de byedsamighe Co-
 ningen/ welcke doot goede Wetten soeken te verhoeden die misdact/
 en het quact doot Justitia rechtveerdelijck te straffen: ghedencken-
 be/ dat rechtveerdicheyt niet wil/ dat straf de misdact sal overwegen/
 maer liever dat straf doot beweghelijcke barmherticheyt soude ver-
 licht worden/ op dat alle Menschen souden smaken die aerghernae
 byucht van de wijse Regenten/ en in plaets van't wreede bittere Oor-
 loghs/ haer vernaken met de soetichet van de Consten/ waerom tot
 een inlepinghe dese mijne arbeidt begonnen: Waer alsoo mijn niep-
 inghe niet en can volcomen uptbeelden/ noch in de Engelsche/ noch
 in de Latijnsche taal/ so hebbe dat in Duyts geschreue/ en van woort
 tot woort laten oversetten/ op dat den sin onveranderlijck soude mo-
 ghen verstaen/ en haer somtijts in de wonderlijchheit van de nature
 vermaeken/ waeromme verhope dat mijn goede wille sulc ten besten
 nemen/ en langh ghesont en byedsaem leuen/ onder die bescherminge
 van de moghende handt Gods/ Minen.

Cornelis Drebbel.

denckende / hoe meest alle Coningen haer laten verleyden van de blinde begheerte / soeckende door 't bloedighe Oorlogh vermeerderinghe des Rijcx / niet ghedenckende / hoe dat onmoghelijk te vercrijghen / sonder grooter verlies en elendigh verderf dan haer ghetrouwe Ondersaten / die lijf / goedt / bloedt / daer voor moeten avontueren : wat cloeck verstandt wil sijn leven alleen vergelijcken by eenigh verganckelijck goedt? Waer uyt moghen bekenen die vrucht van het bloedighe Oorlogh / ende die wijsheyt van de vredsamighe Coningen / welcke door goede Wetten soecken te verhoeden die misdaet / en het quaet door Justitia rechtveerdelijck te straffen: ghedenckende/ dat rechtveerdicheyt niet wil / dat straf de misdaet sal overwegen / maer liever dat straf door beweghelijcke barmherticheyt soude verlicht worden / op dat alle Menschen soudens smaken die aenghename vrucht van de wyse Regenten / en in plaets van 't wreede bittere Oorlogh/ haer vermaken met de soeticheyt van de Consten / waerom tot een inleydingh dese mijne arbeyt begonnen : Maer alsoo myn meyninghe niet en can volcomen uytbeelden / noch in de Engelsche / noch in de Latijnsche tael/ so hebbe dat in Duyts geschrevê / en van woordt tot woordt laten oversetten / op dat den sin onveranderlijck soude moghen verstaen/ en haer somtijts in de wonderlijckheyt van de natuere vermaken /waeromme verhope dat myn goede wille sult ten besten nemen / en langh ghesont en vredsaeem leven / onder die bescherminge van de moghende handt Gods / Amen.

Cornelis Drebbel

Cicero Tuscul. quæstionum lib. 1. de morte
contemnenda.

NAm cum Archimedes Lunæ, Solis, quinque errantium motus in Sphæram illigavit, effecit idem, quod ille, qui in Timæo mundum ædificavit Platonis Deus, ut tarditate & celeritate dissimillimos motus una regeret conversio. Quod si in hoc mundo fieri sine Deo non potest, ne in sphæra quidem eisdem motus Archimedes sine Divino ingenio potuisset imitari.

L. Cœlij Lactantij Firmiani de falsa
relig. Lib. 2. Cap. 5.

AN Archimedes Siculus concavo æri similitudinem mundi, ac figuram potuit machinari, in quo ita Solem Lunamque composuit, ut inæquales motus, & cælestibus similes, conversionibus singulis quasi diebus efficerent. Et non modò accessus Solis, ac recessus, vel incrementa, diminutionesque Lunæ, verum etiam Stellarum vel errantium, vel vagantium dispares cursus.

Cicero, Tusculanae disputationes I, 63

Immers, toen Archimedes de beweging van de Maan, de Zon, de vijf planeten in een sfeer onderbracht, deed hij hetzelfde als de God van Plato, hij die in de Timaeus de architect van de wereld is : hij deed het zo dat één enkele omwenteling omgezet werd in compleet verschillende snelheden en vertragingen. En als het waar is, dat dit in onze wereld niet zonder God kan worden tot stand gebracht, zo kon Archimedes deze bewegingen in zijn sfeer onmogelijk nabootsen zonder Goddelijk vernuft. (F.F.)

(Oui, quand Archimède fixa dans une sphère le mouvement de la Lune, du Soleil, des cinq planètes, il réalisa la même chose que le dieu de Platon, l'être qui dans le Timée, est l'architecte du monde : il réalisa le prodige d'une révolution unique où sont réglés les mouvements les plus dissemblables par la lenteur et la vitesse. Et s'il est vrai que dans notre univers, cela ne peut se faire sans un dieu, il fallait à Archimède, rien que pour en reproduire les mouvements sur sa sphère, une intelligence divine.^{vii})

Lactantius, Institutiones Divinae II, 5-18

Ja zeker, Archimedes van Sicilie is erin geslaagd een concaaf bronzen model van de wereld te ontwerpen, waarin hij de Zon en de Maan zo plaatste dat ze de ongelijke bewegingen analoog aan huns gelijken aan de hemel maakten als in de openvolging van de dagen. En het gaf niet alleen het rijzen en het dalen van de Zon weer, en het wassen en afnemen van de Maan, maar zelfs de verschillende banen van Sterren en van planeten, en de loop van ronddwalende hemellichamen. (F.F.)

(Eh quoi ! Le Sicilien Archimède a pu faire fonctionner, dans une sphère de bronze, une représentation figurée du monde, dans laquelle il a si judicieusement placé le Soleil et la Lune, qu'ils accomplissent des déplacements inégaux et analogues à ceux de leurs modèles célestes, comme si c'était la succession des jours, et, par ces rotations, ce mécanisme présente non seulement les montées et les descentes du Soleil ou les phases croissantes et décroissantes de la Lune, mais encore les courses toutes différentes des étoiles et des astres errants et vagabonds, et Dieu n'aurait pas pu organiser et mettre en place ce que l'habileté humaine a pu représenter en l'imitant?^{viii})

VVT BARTAS DE FRANSCHÉ VEERSE-DICHTER.

MAerwie ghelooft doch, dat sterffelijke handen maken
Nieuwe Hemelsdie (seer schoon) vol nieuwe Sterren blaken
Die door de tegenloop van hare staghe gangh
Afsteyck'nen connen niet, Dag, Maendt en Iaren langh;
T'is nochtans een verhael, bewaerheyt schier van hondert
Lofwaerde tuyghen, dat Archimedes verwondert
Kon Cirkels maken, daer al de Dwael-sterren van
De laeghste Hemels, niet de Sterren van r'ghespan
Des hooghste Firmaments, door een seltsame plegingh
Van selfs omdraeyden, met een schicklijcke bewegingh.
Ey, soud' ick berghen door een doncker stille bandt,
Dien silv'ren Hemel nieuw? dien eertijts Ferdinandt
Sandt tot Byzancen aen des Tutck'schen Keysermachtrigh,
Daer een Gheest sonder eynd' in wandelende drachtrigh,
Dees Kloot omdraeyde stagh: end' hoe wel d'eene spheer
Seer loom omcroop, en dat daer teghen d'ander weer
Zijn gangen snellijck dreef: nochtans soo overtraden
Haer Sterren nimmermeer der Natuer-sterren paden:
De Sonne volghend' daer de blinckend' huysen sijn
Des Teyckendragers scheef, treedt nimmermeer van zijn
Beschreven oude wegh; daer doet zijn Suster aerdigh
Haer loop snel, in een Maendt, end' wisselende vaerdigh
Van Aensicht en van Form, nu groot, dan cleyn ghedaen,
Volgt sy het wassen en t'afgaen van d'ander Maen.

A ij

Cicco

UIT BARTAS DE FRANSCHÉ

VEERSE-DICHTER

Maer wie gheloofd doch, dat sterffelijcke handen maken
Nieuwe Hemels? die (seer schoon) vol nieuwe Sterren blaken
Die door de tegenloop van hare staghe gangh
Afteyck'nen connen net, Dagh, Maendt en Iaren langh;
T' is nochtans een verhael, bewaerheyt schier van hondert
Lofwaerde tuyghen, dat Archimedes verwondert
Kon Circels maken, daer al de Dwael-sterren van
De laeghste Hemels, met de Sterren van 't ghespan
Des hooghste Firmaments, door een seltsame plegingh
Van selfs omdraeyden, met een schicklijcke bewegingh.
Ey, soud'ick berghen door een doncker stille bandt,
Dien silv'ren Hemel nieuw? dien eertijts Ferdinandt
Sandt tot Byzancen aen den Turckschen Keyser machtigh,
Daer een Gheest sonder eynd'in wandelende drachtigh,
Dees Kloot omdraeyde staegh: end' hoe wel d'eenne spheer
Seer loom omcroop, en dat daer teghen d'ander weer
Zijn gangen snellijck dreef: nochtans soo overtraden
Haer Sterren nimmermeer der Natuer-sterren paden:
De Sonne volghend' daer de blinckend' huysen sijn
Des Teyckendragers scheef, treedt nimmermeer van zijn
Beschreven oude wegh; daer doet zijn Suster aerdigh
Haer loop snel, in een Maendt, end' wisselende vaerdigh
Van Aensicht en van Form, nu groot dan cleyn ghedaen,
Volght sy het wassen en t' afgaen van d'ander Maen.

1608 Brief van Drebbel

vanuit Londen aan zijn vriend
Van Rietwijck in Alkmaar

In deze brief aan de Alkmaarder Ysbrandt van Rietwijck beschrijft Drebbel zijn werkzaamheden op het gebied van optische verschijnselen: een mysterieuze lanterna magica waarmee hij allerlei beelden kan te voorschijn toveren.

Brief van Drebbel aan Ysbrandt van Rietwijck; (Manuscript. Chr. Huygens-bundel XLVII, Koninklijke Akademie van Wetenschappen Amsterdam; in 1608 of 1609 geschreven.)

Drebbel's grote belangstelling voor wetenschappelijke ontwikkelingen en uitvindingen, blijkt ondermeer uit een brief, die door Drebbel, in 1608/09 aan de Alkmaarder Ysbrandt van Rietwijck wordt geschreven.

Brief van Drebbel aan Ysbrandt van Rietwijck; (Manuscript. Const. Huygens-bundel XLVII, der Koninklijke Akademie van Wetenschappen Amsterdam; in 1608 of 1609 geschreven.)

<p>Gunstige vrundt Mr. Ysbrant Rietwijck,</p> <p>UE. heeft mij voor desen geswogen 't verre sien gevonden bij den zoon van Mr. Adriaen Thonissen. Ick bidde laat mij weten wat daerin gedaen heeft. Ick hebbe oock vele excellente dingen daerin gevonden, soo ongelooflijke schijnen ende als tooyerij geestimeert werden, waarvan UE. hier een weinich wil gedencken.</p> <p>Ick set mij in een camer opentlijk, sonder ijemant anders bij mij te hebben. En vooreerst verandere mijn cleedinge ten aensien van alle degene die in de camer sijn. Nu ben ick gecleet al in een swart fluweel, en in een oogenblik, jae soo haest als ijemant dat dencken can, ben ick al in groen fluweel, in root fluweel, enden alle coleuren van de werelt mijnselven veranderende.</p> <p>Ende niet alleene dit, maer verandere mijn cleedinge in alle manieren van gewaet, soo ick selver begeere, als nu in sattijn, van alle verwen, dan in armozijn van alle verwen, dan in laken van alle verwen, dan in silveren, dan in gouden laken, nu als een coningh mijnselven presenteerende, met diamanten en allerley aert van steenen verciert, en in een oogenblik mij veranderende in de gedaente van een bedelaar alle mijne cleederen met lappen beset ende verscheurt zijnde, sonder dat nochtans maer een cleet aenhebbe, twelck noyt van mij doe.</p> <p>Hierenboven verandere mijnselven in een natuere boom zonder dat yemant anders mercken can, de bladen haer roerende als van de wint beweecht; en niet alleen in de gedaente van eenen boom, maer van alle aert als ick selver sal begeren.</p>	<p>Volgens Bijdragen tot de geschiedenis der wetenschappen en letteren in Nederland Door Johannes Pieter van Cappelle uit 1821 (deze versie van Cappelle correspondeert woordelijk met *22b)</p> <p>Ik zit alleen in mijn kamer openbaar, doch niemand bij mij hebbende, zoo verander ik mij voor het oog des Aanschouwers van buiten de kamer; vooreerst in mijn kleeding, in tegenwoordigheid van alle die het aanschouwen: nu word ik gekleed en aangedaan met zwarte zijde, en een oogenblik daarna, ja zoo aanstonds en spoedig als iemand zoude kunnen denken, word ik aangedaan met groene of roode zijde, ja ik word bekleed met zijde van allerlei koleur, die men bedenken mag,</p> <p>en dat niet alleen, maar ik verwissel mijn kleeding in allerley soort van gewaad, en zijde van velerlei koleur, vlakken en bloemen doorweven. Nu heb ik een kleed aan met zilver en met goud doorwerkt, nu blink ik in een koninklijk gewaad, glinsterende van peerlen en diamanten, en allerlei kostelijk gesteente; maar een oogenblik daarna heb ik het gewaad van een bedelaar aan, omzet met lappen van allerlei koleur en zeer mismaakt, daar ik in al dit doen niet anders dan één kleed aan hebbe, dat ik niet af en legge.</p> <p>Daarenboven zoo verander ik mij in de gedaente van een boom, zeer natuurlijk, en heel anders als iemand zoude vermoeden, dewelke zijn takken en bladeren als dooreene natuurlijke beweging heen en weder slaat, en niet alleen eenderley, maar ook allerley soorten van boomen, na dat het mij gelieft.</p>
---	--

in my row, in my Gogart, in my Ralff, in my Vrocht
Quile boude dit so segynt dat de adrele gaele opent
dat de gaele die daer in te ryss, en so in de
my in vrocht, en daer nae gaele formidyt in my
gaderen, ald my goddinech sal, Te wille in
gaderen my Rieganle Magnid, off in de god
Vay, veyng ghynd off Cornich, ald my seker sal
gelynd, so mach dat de wille, Goddag onle
tyle gelynd, segynt in de adrele te ryss,
twintig, dertig, vintig lang, Goddinech, in de
gaele boude, in rocht alle litmatig, Vay gaele
dat natuerly segynt te liden, Quile dit doe
altfameg door my in de inuente die in de
ooghen, fegorly gader, Vay nae wille
adrele dinge my, doe, te lang gaele te gaderen
Vay nae wille op my aule, te, gaderen
N. l. y. Remoye Goddinech, te gaele in
My finny fere door in de die, felle
Cordit Cornelis Drecht

<p>Daernae verandere mijnselven in de gedaente van eenich creatuer alst mijn gelieft, alsnu in een Leeuw, dan in een Beer, nu in een Peert, nu in een Koe, een Schaep, in een Kalff, in een Vercken; enz. Ende boven dit, soo schijnt dat de aerde haer opent ende dat de geesten daeruyt rijsen, eerst in de gedaente van een wolck en daernae haer formerende in eeniche gedaente als mij goetduncken sal, te weten in de gedaente van Albertus Magnus off in de gedaente van eenich prins ofte coninck als mijselver sal gelieven,</p> <p>Jae maeck dat de reusen, soo van oude tijden geweest sijn, schijnen uyt de aerde te rijsen, twintich, dertich voeten lang, zoo wonderlijk en volcomen haer bewegende ende roerende alle litmaten van haer lichaem dat natuerlijk schijnt te leven.</p> <p>Ende dit doe ick altesamen door een nieuwe inventie, die ick door de oochconst gevonden hebbe, waermede wonderlijk aerdige dingen can doen, te lang hier te gedenken, waervan breeder op een ander tijt.</p> <p>Hiermede wil ick UE. den Almogenden God bevelen.</p> <p>In haest uyt Westmunster door uwe dienstwillige vrundt</p> <p>CORNELIS DREBBEL.</p>	<p>Daarna neem ik de gedaante van allerlei gedierte aan, welke ik begeer, zoo dat ik nu de gedaante van een leeuw, dan van een beer, wolf of paard aanneme, na dat ik het begeer. Ik doe ook zien, even als of de aarde geopend wierde, en doe dampen uit dezelve voortkomen, in de gedaente van een wolke, en daarna zichveranderende in zoodanige gedaente als ik gebiede. Eerstelijk, zoo vertoon ik de persoon van Alexander De Groote, of andere koningen en princen na mijn begeerte,</p> <p>en dat niet alleen, maar ik vertoon ook menschen, die in oude tijden geleefd hebben, van 20 of 30 voeten hoog. Dezel ve doe ik uit de aarde voortkomen op een wonderbare wijze, en met volmaakte leden na proportie, in alles natuurlijk en levendig."</p> <p>N. B. Deze en andere wonderen doe ik voortkomen door een nooit bekende uitvinding, het welk ik door behulp van de optica hebbe bedacht, door welke wetenschap veel wonderen en zeldzame zaken kunnen voor den dag gebragt worden, het welk te lang zoude zijn om te verhalen.</p>
--	--

Oefend u gaven recht 1610

Handtekening van Drebbel,
"Autor Perpetuum Mobile"
later in ander schrift toegevoegd

Uit het Album van Otto Heinrich, Liber Baro in Herberstein; dat bevat autografische inscripties van professoren en geleerden, voornamelijk gedateerd in Strasburg, Leyden en Oxford, maar ook Den Haag, Paris, Cambridge, Edinburgh, Dublin, en elders, in de jaren 1607-1610 ; met verdere bijdragen vooral uit Nuremberg in de jaren 1629- 1633. Onder de autografen vindt men die van onder andere: (...) Corneles Drebbel, 1610, f. 10; (...)

De onderliggende gedachte "Oefend u gaven recht" is terug te vinden in het Kort Tractaet (p. page 71): "Ondersoect de rijckheydt van u gemoet, zijt ghy niet een Coninck van 't heerlijkste juweel dat Godt hier gheschapen heeft? Hebt ghy niet alle Rijckdom van de Wereldt tot uwen dienst?" God heeft u met gaven verwend, gebruik ze zoals het hoort.

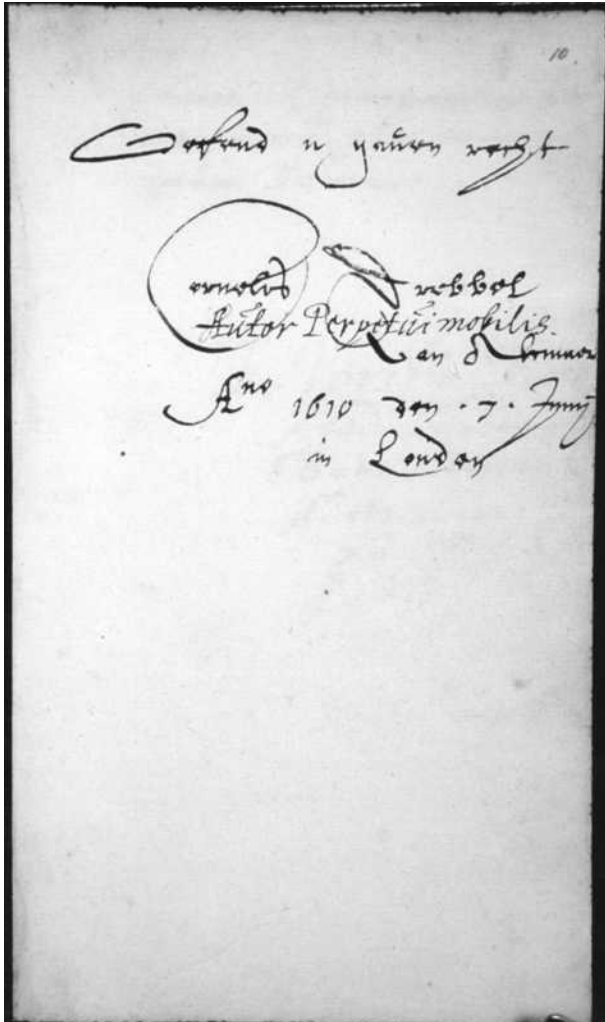
Oefend u gaven recht

Cornelis Drebbel

Autor Perpetui mobilis

Van Alcmaer

**A^{no} 1610 den . 7. Junij
in London**

Brief aan Koning James 1613

Bron: Cornelis Drebbel en zijne Tijdgenooten, Prof Jaeger. 1922

Na zijn terugkeer uit Praag en het overlijden van prins Henry, zijn Engelse broodheer, vraagt Drebbel Koning James om hem terug in dienst te nemen. Hij geeft daarbij een uitgebreide beschrijving van zijn uitvindingen en vaardigheden.

BIJLAGEN.

(AUTHENTIEKE STUKKEN EN BESCHIEDEN.)

I.

Brief van CORNELIS DREBBEL aan den Koning van Engeland; ad verbum excripta Epistola Cornelii Drebbelij ad Regem Angliae, Journael van Js. BEECKMAN, Fol. 294^{verso} — 295^{verso}, 15^e Meerte 1631.

Uit den inhoud blijkt, dat deze brief ongeveer in het jaar 1613, na DREBBEL's terugkeer uit Praag, geschreven is.)

Ante aliquot annos, Rex serenissime et potentissime, ut opus ali-quod artificiale conficerem pro Vestra Majestate, quo V. M. vidit, quo (sic!) post Pragam profectus sum consensu et venia V^{re} Mis sancte promittens Sereniss. Princ. HENRICO beatis. mem. (serio mihi mandans) me intra 6 menses rediturum; verum cum Ces. M. impense delectaretur meis inventionibus, quarum specimen vidit, tam brevi temporis spatio ab ipso demitti nequivi, sed me ad mortem usque detinuit suam.

Interea obitus Caesareus ad aures pervenit principis HENRICI numquam satis laudandae memoriae; igitur per litteras serio mihi in mandatis dedit ad se ut redirem. Quam ob rem obnixè supplicavi Sereniss. Imper. MATTHIAE ut mihi veniam dare dignetur Magnam Britanniam repetendi, sed petitioni meae annuere noluit, affirmans se opera mea usurum alijs in rebus, nec ullo modo ab aula dimittere me voluit, donec accipiam litteras mandatorias a Sereniss. HENRICO principe gloriosiss. memoriae. Eas tandem accepi et Caesareae Mis le-

Eenige jaren geleden, zeer verheven en machtige Koning, ben ik, om voor Uwe Majesteit een kunstwerk te maken naar (voorbeeld van) dat, hetwelk Uwe Majesteit gezien heeft, — naar Praag ver-trokken¹⁾, terwijl ik met goedvinden en verlof van Uwe Majesteit aan den verheven prins HENRY, zaliger nagedachtenis²⁾, de heilige belofte aflegde (mijzelve dit ernstig op het hart drukkende), dat ik binnen zes maanden zou terugkeeren. Maar daar Zijne Keizerlijke Majesteit buitengewoon veel behagen schiep in mijne uitvindingen, waarvan Zij een voorbeeld gezien had, kon ik mij in zoo korten tijd niet van hem losmaken, maar heeft hij mij tot zijn dood toe³⁾ bij zich gehouden. Onderwijl was 's Keizer's dood aan prins HENRY (wiens nagedachtenis nooit voldoende te prijzen is) terooregekomen. Daarom drong hij er per brief ernstig bij mij op aan, dat ik tot hem zou terugkeeren. Dientengevolge smeekte ik Keizer MATTHIAS met aandrang, mij verlof te willen geven, om naar Groot Britannië terug te mogen keeren; maar hij wilde mijn

¹⁾ DREBBEL'S vertrek naar Praag valt in October 1610.

²⁾ HENRY of Wales stierf den 6^{en} November 1612.

³⁾ RUDOLF II overleed 20 Januari 1612.

gendas exhibui, quibus perfectis mihi veniam dedit huc redeundi, honorifico me beans viatico ad iter perficiendum.

Haec dum gererentur incredibili meo angore et infortunio intellexi, mortem Ser. mem. Principis HENRICI.

Quapropter, cum maximo desiderio semper flagrauerim et etiam nunc flagro sacratiss. Vestrae Maj^{te} inserviendi et eam meis inventionibus delectandi, iterum debita animi subjectione mea officia et servitia humiliter offero optima dimicans spe M. V^m haud exiguum ex ijs capturam delectationem. Quarum hic breviter mentionem faciam.

Primò habeo modum omnia horologia perfecte movendi per motum perpetuum, ita ut se ipsa dirigant et moveant, aut, quod magis est, si index duabus aut tribus circiter horis plus aequo mane aut sero protundatur vel retrahatur; ille ad veram horam et minutam diei redibit sole lucente, cujus specimen vidit Imperator RUDOLPHUS. Secundo conficere possum instrumentum quo litterae per miliare Anglicum legi poterunt, nec ambigo quin, si M. V. velit mihi sumptu succurrere (ut spero) fore ut tantum praestando sim, quo litterae legi possint plus minus 5, 6, aut 7 miliaribus, nec literarum characteres vulgo majores sunt; cujus quoque instrumenti V. M. ea videre poterit quae circiter per 8 aut 10 miliaria fiunt, aequae bene ac si in proprio V. M^{te} cubiculo acciderent. Nec sunt haec mea

verzoek niet toestaan¹⁾, bewerende, dat hij mijne hulp in andere dingen zou noodig hebben, en op geenerlei wijze wilde hij mij van zijn hof laten vertrekken, tot (tijd en wille) dat ik van prins HENRY, heerlijker nagedachtenis, een bevelschrift zou ontvangen. Eindelijk ontving ik dat, en ik liet den brief aan Zijne Keizerlijke Majesteit lezen, die na lezing daarvan mij verlof gaf om hierheen terug te keeren, terwijl hij mij gelukkig maakte met een eervol reisgeld, om mijne reis te kunnen volbrengen. Terwijl dit gebeurde, vernam ik tot mijne ongeloofelijke smart en ongeluk den dood van prins HENRY. Daarom, omdat ik altijd gebrand heb en ook nu nog brand van het groot verlangen, om Uwe geheiligde Majesteit te dienen en Haar door mijne uitvindingen te vermaken, bied ik met verschuldigde onderdanigheid wederom nederig mijne diensten en praestatie's aan, in de beste verwachting, dat Uwe Maj. buitengewoon veel genoegen hiervan zal beleven. Van deze zaken zal ik hier in het kort melding maken.

Vooreerst heb ik eene manier, om alle uurwerken op volmaakte wijze eene voortdurende beweging te geven, zoodat zij zich zelve regelen en bewegen, of wat méér is, — indien de uurwijzer twee of drie uur ongeveer, 's morgens of 's avonds méér dan geoorloofd is, vóór of achter loopt (*sic*), — zal hij als de zon schijnt, tot het ware uur van den dag en van de minuut terugkeeren²⁾, van welke

¹⁾ Als oorzaak van die vertraging geeft SVATEK eene geheel andere lezing; het is de vraag, of de door DREBHEL gegeven voorstelling wel overeenkomstig de waarheid is.

²⁾ Het is natuurlijk niet mogelijk om, zoolang men met deze bewegings-oorzaak uitsluitend te maken heeft, ooit een *regelmatig* loopend uurwerk te bouwen. Men heeft hier, gelijk gezegd, te doen met de oude thermoscoopwerking (*auticus*) van HERON en PHILO.

instrumenta similia vulgaribus vitreis opticis: non possunt enim multiplicari.

Tertio et notitiam habeo omnis generis componendi instrumenta musica, quae ☉¹ lucente sponte ludant et suavissimum sonum edant, cujus rude solum specimen Vestra M. vidit, quae inquam perfectius et absolutius perficere statueram, eo nimirum modo ut vela et portae eorundem per se sponte claudantur. Praeterea huic musico instrumento (vulgo 'virginals') jungere decreveram fontem ex quo manarent duae scatarugines perpetuo fluentes, et ☉² lucente inde prodibunt 100 diversi et varij rivuli aspectu longe jucundissimi; *Neptunus* etiam prodibit ex rupe vel petra, comitatus Tritonibus et deabus marinis, lavantes se aqua promanante coram altari *Neptuni*. Supra quod et videri poterit vitrum aqua plenum, fluens et refluens debito tempore ut mare, singulis 24 horis circiter 40 minutis bis ascendens et descendens ea projectione ut ex ascensu et descensu aquae agnoscere possint horae et minutae diei semper scriptum sponte dirigens. Verum ☉³ nubilato aut occidente scaturigines finem fluendi facient, duabus supradictis exceptis quae aeternum manabunt, et *Neptunus* cum suo consortio se rursus in rupem vel petram conferet tamquam vehementer deflens absentiam et jacturam splendoris ☉⁴. Ad haec

uitvinding Keizer **RUDOLF** een exemplaar gezien heeft.

In de tweede plaats kan ik een instrument maken, waardoor letters op den afstand van eene Engelsche mijl zullen kunnen gelezen worden¹); en ik twijfel niet, of, indien Uwe Maj. mij, gelijk ik hoop, met geld wil steunen, dat ik in staat zal zijn iets zoo groots te leveren, dat daardoor letters op circa 5, 6, of 7 mijlen zullen kunnen gelezen worden²), en de letters niet grooter dan de gewone letters behoeven te zijn. Met behulp van dit instrument zal Uwe Majesteit ook datgene kunnen zien, wat op ongeveer 8 à 10 mijlen afstand gebeurt, even goed alsof het in de eigen kamer van Uwe Majesteit geschiedde. En deze mijne instrumenten zijn niet gelijk aan de vulgaire optische glazen³) (kijkers), want ze kunnen niet nagemaakt worden (*sic*).

In de derde plaats bezit ik de vaardigheid, om allerhande soort van muziek-instrumenten te maken, die bij zonschijn vanzelf gaan spelen, en dan een zeer aangenaam geluid doen hooren, van welke uitvinding Uwe Maj. slechts een zeer onvolkomen exemplaar gezien heeft, dat ik, zooals ik zeg, had besloten in meer volmaakte toestand te brengen, namelijk op diè manier, dat, als de zon scheen, de gordijnen en deuren der genoemde instrumenten zich vanzelf zouden openen⁴), en dat zij eene fraaie muziek zouden

¹) Dit is natuurlijk, evenals het volgende, weder eene schromelijk overdreven voorstelling der geheele zaak. Onk de bewering, dat de letters niet grooter behoeven te zijn dan de gewone, om ze op 8 à 10 Eng. mijlen te kunnen lezen, is zuiver *humbug*.

²) Hier heeten die verrekijkers „vulgaris“; dat er iets geheimzinnigs bij de zijne voorhanden zou zijn, is evenals de bewering, dat die apparaten niet zouden kunnen worden nagemaakt, natuurlijk weer niets dan *blague*.

³) Vergel: HERON, I, sub 17. pag. 99; sub 38, p. 175; sub 39, p. 179 Ed. W. SCHMIDT.

Phoebus ex nubibus prodibit cythara ludens, curruque insidens suocum 4 equis volantibus, qui putantur in aere pendere per modum alarum, rotae quoque dicti currus movebuntur; ☉¹ obnubilato *Phoebus* sub nubibus se abscondet. Quae omnia per solos ☉² radios absque ulla ope fient. Si V. M. cuperet aulos suos refocillare hisce artificiosis motionibus coelo integro obnubilato, eas agitare nihilominus poterit calida nimirum manu parvum vitrum tangendo.

Si fuissem adeo importunus, ut multi aulicorum consueverunt, V. M.³ promissum in memoriam revocando, quod mihi ex singulari gratia clementer fecit, jam pridem haec ad oculus omnia perfecte monstrassem magna sane delectatione et admiratione M.⁴ V.

Sum et alijs instructus inventionibus, quarum mentionem hic omitto, quia pridem de ijs certior feci.

Conclusionis loco, Ser. Potent. Rex, haec volui M. V. humillime significare, ut vel hinc intelligat quanta damna quamque magna incommoda perpeusus sum morte Ser.⁵ Principis HENRICI deserens locum stipendiarii et ministri Caes. M.⁶ Praeterea haec observanter scribout certior fieri possim, num V. M. propendeat, vel delectetur supra memoratis inventionibus, sperans alterius Regiam V. M.⁷ propensuram. Quam industrius et sedulus fuerim, sub

doen hooren; opdat vervolgens, als de zon achter de wolken was schuil gegaan, gordijnen en deuren zich van zelf weer zouden sluiten. Bovendien had ik mij voorgenomen, om aan dit muziek-instrument (gewoonlijk „*virginals*“ geheeten), eene fontein toe te voegen, waaruit twee voortdurend vloeiende draaltjes kwamen, en waaruit, als de zon schijnt, wel 100 verschillende beekjes te voorschijn zouden komen¹⁾, — alleraardigst om te zien. Ook zal *Neptunus* uit eene grot of rots te vorschijn komen, vergezeld van Tritons en zee-godinnen, die zich in het water baden, dat nabij het altaar van *Neptunus* tevoorschijn treedt. Bovendien zal ook een glas te zien zijn, met water gevuld, dat in een bepaalden tijd heen-en weervloei²⁾, evenals de zee, in elk etmaal en ongeveer 40 minuten op- en aflopend³⁾, met zulk eene volmaaktheid, dat men uit het stijgen en dalen van het water de uren en minuten van den dag kan opmaken⁴⁾, daar het altijd zich zelve reguleert. Maar als de zon bewolkt is of ondergaat, dan houden de sprankjes op te vloeien⁵⁾, uitgezonderd de twee eerstgenoemde, die steeds door zullen blijven loopen. En *Neptunus* zal zich met zijn gevolg weer in de rots of in de grot begeven, als betreurde hij hevig de afwezigheid en het verlies van den luister der zon. Daarenboven zal *Phoebus* uit de wolken te voor-

¹⁾ Dit is weer dezelfde toepassing van den thermoscoop, gelijk die door HERON, PHILO e. a. plaats had. Zulk eene combinatie van *Neptunus* met Tritons, enz., die op deze wijze bewogen worden, vindt men o. a. ook bij SAL. DE CAUS beschreven; eveneens zulk een hydraulisch orgel, als waarvan hier blijkbaar sprake is.

²⁾ Dit is het door ANTONINI aan GALILEI beschreven „perpetuum mobile“. Dat DREBBEL of van de geheele werking niets begreep, of ook hier weer onnoodig gewichtig en geheimzinnig deed, is duidelijk, als men ³⁾ en ⁴⁾ in aanmerking neemt.

⁵⁾ en ⁶⁾ Ten onrechte beweert hij hier, dat de periodieke schommelingen regelmatig waren.

inde meis inventionibus, ut V. M. cum jucunda delectatione gratificarer, pro quibus nihil adhuc accepi admunerationes a V. M^{te}. Quapropter confido fore et V. M. non sit plane depositura memoriam clementissimi promissi, sed gratiose me cohonestatura sumptu vel pensione annua qua possum me et familiam meam honeste alere et hac ratione ad majora et fructuosiora stimuler inventa, quae sint V. M. magis arrisura.

Tandem humi prostratus supplico V. M^{te} me brevi responso fortunare dignetur.

Interea temporis ego cum meis dominum junctis precibus invocabimus, ut Vestram Majest. tamquam pupillam oculorum tueatur.

Vestrae Maj^{tas} humiliss. et obedientiss.

CORNELIUS DREBBEL.

schijn komen, spelende op zijn cither, en op zijn wagen zittende met zijne 4 vooruitsnellende paarden, en men zal meenen, dat deze op hunne vleugels in de lucht zweven: ook zullen de wielen van den genoemden wagen bewegen. En dit alles zal gebeuren enkel door de stralen der zon, zonder eenige hulp. Indien Uwe Maj. mocht wenschen met deze kunstige bewegingen Hare oogen te verlustigen op een oogenblik, dat de geheele hemel bewolkt is, dan zal Zij dit desondanks kunnen doen, door met de warme hand een klein glazen vat aan te raken¹⁾. Indien ik zoo indringerig geweest ware, — zooals de meeste hovelingen dat gewoonlijk zijn, — om Uwe Maj. de belofte in herinnering te brengen, die Zij mij vroeger genadiglijk gedaan heeft, dan zou ik U reeds lang alle deze dingen volledig vooroogengevoerd hebben, zeker tot groot genot en bewondering van Uwe Majesteit. Ik beschik nog over andere uitvindingen, waarvan ik hier geen melding maak, omdat ik er (Uwe Maj.) reeds vroeger mee in kennis gesteld²⁾ heb.

Tot slot, o Koning, wilde ik aan Uwe Maj. zeer onderdanig te kennen geven, dat Zij hiermede reeds moge begrepen hebben, in hoe groote tekorten en ongelegenheden ik geraakt ben door den dood van prins HENRY, toen ik de plaats van loontrekkend dienaar van Zijne Keiz. Majesteit verliet. Bovendien schrijf ik met hoogachting, opdat ik zou mogen vernemen, of Uwe Maj. zich aangetrokken gevoelt of

¹⁾ Hieruit blijkt wel duidelijk, dat de geheele opzet met dien van HERON'S thermoscoop overeenkwam en de uitzetting der lucht door de temperatuurverandering daarbij de hoofdzak was.

²⁾ In den brief van JACOBUS I, welke in 1607 in de „Elementen“ afgedrukt werd, worden m. m. dezelfde uitvindingen opgesomd.

belangstelt in de bovengenoemde uitvindingen, in de hoop, dat Uwe Maj. zich daarvoor ook verder zal willen interesseeren. Hoe ijverig en naarstig ik in het uitvinden ook altijd geweest ben, opdat ik Uwe Maj., nevens het daarmee gepaard genot, ook een dienst zou kunnen bewijzen, heb ik tot nog toe daarvoor nog geene belooning van Uwe Maj. ontvangen. Daarom hoop ik, dat Uwe Maj. niet geheel en al Hare genadige belofte zal vergeten, maar mij meteen toelage of meteen jaargeld zal willen vereeren, waardoor ik in staat gesteld zal worden, om mij en mijne familie op eerlijke wijze te onderhouden, en ik aldus tot nog grooter en voordeeliger uitvindingen zal aangezet worden, welke Uwe Maj. zeker nog meer zullen toelachen.

Tenslotte smee ik, neergestrekt aan Uwe voeten¹⁾, dat Uwe Maj. zich zal willen verwaardigen, mij met een kort antwoord gelukkig te maken. Intusschen zal ik, met de mijnen, den Heer in vereenigd gebed aanroepen, opdat Hij Uwe Maj. als de pupil Zijner oogen zal willen beschermen.

Uwer Majesteit alleronderdanigste en gehoorzaamste

CORNELIS DREBBEL.

Een kort Tractaet 1621

Beter leesbaar gemaakt door Francis Franck

EEN KORT TRACTAET	69
<i>VOOR-REDEN</i>	71
Dat eerste Capittel.	75
Het tweede Capittel	77
Dat derde Capittel.	78
Dat vierde Capittel.....	80
Dat vijfste Capittel.	82
Dat seste Capittel.....	82
Dat sevenste Capittel.	83
Dat achtste Capittel.....	85
Dat neghenste Capittel.....	86
Dat thienste Capittel.....	87
Dat elfste Capittel.....	89
Lust gierigen Leser / indien ghy.....	91
GHERRIT PIETER Sz.	92
DEDICATIE,	92
LOF-LIED-DICHT:	93

Het “Kort Tractaet van de Natuere der Elementen” is Drebbels belangrijkste en meest uitgegeven werk. Van de eerste uitgave uit 1604 zijn nog geen exemplaren teruggevonden, maar wel van een vertaling uit 1608 in het Duits.

Het Tractaet omvat een complete filosofie van de natuur, beginnend bij het ontstaan van de wereld, de permanente beweging van de elementen door warmte, koude, wind en storm. Drebbel geeft aan hoe de mens die beweging ten nutte zou kunnen maken. Om zijn, op experimenten gebaseerde, benadering van de natuur duidelijk te maken, beschrijft en illustreert hij in het vierde hoofdstuk een experiment met een kolf. Er bestaat een duidelijk verband tussen zijn zoektocht naar de oorzaak van beweging in de natuur en zijn poging om een eeuwigdurende beweging te construeren die op de eigenschappen van de elementen berust.

Het boek eindigt met de getuigenis dat God de natuur geschapen heeft en dat het onderzoek van de Elementen ons dichter bij Hem zal brengen.

Verder omvat de uitgave van Het Tractaet uit 1621 nog dezelfde Introductie (door Gherrit Pietersz. Schagen) en Dedicatie aan Koning Jacob als de “Wondervondt”. Tot slot een gedicht dat de Natuerkunde looft: doe zoals Drebbel, ga uit van uw waarnemingen van wind, donder, regen en sterren en trek daaruit de juiste conclusies.

EEN KORT TRACTAET
VAN DE
NATVERE DER ELEMEN-
TEN, ENDE HOE SY VER-
OORSAECKEN, DEN VVINT,
REGHEN, BLIXEM, DONDER,
ende wacromme dienstich zijn,
Gedren door CORNELIS DREBBEL.

TOT HAERLEM, Ghedruckt
By *Vincent Castelvyn*, aen't Marckt-velt, in
de Boeck-druckery. ANNO 1621.

EEN KORT TRACTAET
VAN DE
NATUERE DER ELEMEN-
TEN, ENDE HOE SY VER-
OORSAECKEN, DEN WINT,
REGHEN, BLIXEM, DONDER,
ende waeromme dienstlich zijn.

Gedaan door CORNELIS DREBBEL.

TOT HAERLEM, Ghedruckt
By *Vincent Casteleyn*, aen 't Marckt-velt, in
de Boeck-druckery. Anno 1621.

VANDE ELEMENTEN

VOOR-REDEN.

Wanneer Beminde, dit Tractaet zult sien, soo gheloofst dat om u, ende niet om mijn eere gheschrevē hebbe, vvant my vvel bekent is, de ydelheyt van alle roem, zijn vvy niet van eenen Godt gheschapien, onnoosel ende ootmoedich? VVelcke verloren hebbende door achteleoofheyt, ende quade oefeningh, soo schijnt ghy my, ende ick u vvel vvar anders dan vvy zijn, also oock dat ick u, noch ghy my niet en kent: als vvy nu achteleoofheyt haten, ende 't goede oeffenen: zijn vvy dan

A 2

4 dan niet onnoosel-vvijs, ende ootmoedich-rijck? zijt ghy dan niet my, ende ick u, als een broeder? vvant vvar hebt ghy, dat u niet ghenadelijck is gheleendt? oft vvar heb ick dat ick my roemen mach? Hieromme vvee ons, indien vvy yet ons achten, ende onse broeders dat laeten ghebreck hebben, Aensiet de goetheydt Gods, hoe overvloedelijck ons geeft, meer dan vvy soudē vveten te eyschen. Onderfoet de rijckheyt van u gemoet, zijt ghy niet een Coninck van 'theerlijckste juweel dat Godt hier gheschapien heeft? Hebt ghy niet alle Rijckdom van de VVereldt tot u vven dienst? Ende als ghy die sult verlaten, sal u God dan niet een onvergankelijcke hemelsche gave gheven die duysent-mael-duysent vvaerdigher is? VVaerom bemint ghy dan niet (Bemīde) die, ghelijck ghy van Godt bemint zijn? Ben ick onverstandich, zijt ghy niet onverstandigher

VAN DE ELEMENTEN

VOOR-REDEN

Wanneer Bemīde, dit Tractaet zult sien, soo gheloofst dat om u, ende niet om mijn eere gheschrevē hebbe, want my wel bekent is, de ydelheyt van alle roem, zijn wy niet van eenen Godt gheschapien, onnoosel ende ootmoedich? Welcke verloren hebbende door achteleosheyt, ende quade oefeningh, soo schijnt gy my, ende ick u wel wat anders dan wy zijn, also oock dat ick u, noch ghy my niet en kent: als wy nu achteleosheyt haten, ende 't goede oeffenen: zijn wy

dan niet onnoosel-wijs, ende ootmoedich-rijck? zijt ghy dan niet my, ende ick u, als een broeder? want wat hebt ghy, dat u niet ghenadelijck is gheleendt? oft wat heb ick dat ick my roemen mach? Hieromme wee ons, indien wy yet ons achten, ende onse broeders dat laeten ghebreck hebben, Aensiet de goetheydt Gods, hoe overvloedelijck ons geeft, meer dan wy soudē weten te eyschen. Ondersoet de rijckheyt van u gemoet, zijt ghy niet een Coninck van 't heerlijckste juweel dat Godt hier gheschapien heeft? Hebt ghy niet alle Rijckdom van de Wereldt tot u wē dienst? Ende als ghy die sult verlaten, sal u God dan niet een onvergankelijcke hemelsche gave gheven die duysent-mael-duysent waerdigher is? Waerom bemint ghy dan niet (Bemīde) die, ghelijck ghy van Godt bemint zijn? Ben ick onverstandich, zijt ghy niet onverstan-

digher ghevveest? Lyde ick daerom ghebreck? zijt ghy niet ghebrecklijcker sonder uwen God? VVaerom onderwijst noch helpt ghy my niet? Ghy die soo ghenadelijck ende rijcklijck van uwen Godt gezeghent zijt. Sal ick u daerom haten? neen ic niet, soo ick u hate, haet ick niet my: vvant als ick my aensach soo vant ick u, zal ick my dan verheffen boven u? neen ick mijn broeder, ben ick niet als ghy? VVat sal ick my dan roemen? neen, verootmoedighen, ende haten alle roems ydelheydt: Hebben vvy ons te roemen dan in God, die ons al bemint? VVant zijn vvy niet sonder hem die ellendichste? Hieromme die naer prijs soecken, hebben die niet Godt verlooren, in vvien alle Eer vvoont: Maer die hem verootmoedicht, ontfanght die niet rijckdom ende eer uyt Godt? Dit sach ick in mijn ootmoedicheyt, ende mijn glorie vvas mijn ellende: mijn ellende

A 3 de

de stralen des doodts: die doot vvas mijn victorie: die victorie mijn onsterffelijcke ziele: die ziele, mijn ware rijckdom: mijn rijckdom den ghenadighen God, uyt vvien vvat vvas, vvat is, is, ende in vvien het vvederom eyndighen sal. VVat zullen vvy doen in danckbaerheydt, zullen vvy Myrrhe, of VVierooock offeren, of sulen vvy ons laten Besnijden, of den baerdt ende kruyn scheeren, zullen vvy onsen stoel verhooghen, ende in witte oft swarte kleederen prediken? Of zullen vvy die sonder Godt onvvetende zijn, die onvvetende met den Swaerde uytroeyen? of zullen vvy Godts lof uytroepen? of groote Boecken schrijven, ende hem een groote naem maken? Och Broeder ist niet ydelheydt? vvat kunnen vvy Godt geven, die het al heeft, enae zynen lof door allen vvijs, meer dan ons hart kan dencken. VVat zullen vvy dan doen? danckbaer zijn, ende

lee

digher gheweest? Lyde ick daerom ghebreck? zijt ghy niet ghebrecklijcker sonder uwen God? Waerom onderwijst noch helpt ghy my niet? Ghy die soo ghenadelijck ende rijcklijck van uwen Godt gezeghent zijt. Sal ick u daerom haten? neen ic niet, soo ick u hate, haet ick niet my: want als ick my aensach soo vant ick u, zal ick my dan verheffen boven u? neen ick mijn broeder, ben ick niet als ghy? Wat sal ick my dan roemen? neen, verootmoedighen, ende haten alle roems ydelheydt: Hebben wy ons yet te roemen dan in God, die ons al bemint? Want zijn wy niet sonder hem die ellendichste? Hieromme die naer prijs soecken, hebben die niet Godt verlooren, in wien alle Eer woont: Maer die hem verootmoedicht, ontfanght die niet rijckdom ende eer uyt Godt? Dit sach ick in mijn ootmoedicheyt, ende mijn glorie was mijn ellende: mijn ellende

de stralen des doodts: die doot was mijn victorie: die victorie mijn onsterffelijcke ziele: die ziele, mijn ware rijckdom: mijn rijckdom den ghenadighen God, uyt wien wat was, wat is, is, ende in wien het wederom eyndighen sal. Wat zullen wy doen in danckbaerheydt, zullen wy Myrrhe, of Wierooock offeren, of sulen wy ons laten Besnijden, of den baerdt ende kruyn scheeren, zullen wy onsen stoel verhooghen, ende in witte oft swarte kleederen prediken? Of zullen wy die sonder Godt onwetende zijn, die onwetende met den Swaerde uytroeyen? of zullen wy Godts lof uytroepen? of groote Boecken schrijven, ende hem een groote naem maken? Och Broeder, ist niet ydelheydt? wat kunnen wy Godt geven, die het al heeft, ende zynen lof door allen wijs, meer dan ons hart kan dencken. Wat zullen wij dan doen? danckbaer zijn, ende

7
leeren van Godts Zone ootmoedig-
heyt ende die korte vvet, Bemindt
Godt boven al, ende uwen naesten
als u zelve. Dit is die VVet ende
leere der Apostelen ende propheten,
ghelijck Godt ons oock door die na-
tuere leert, op dat niemant den twee-
den doot soude smaken.

Hieromme als ick aensach, hoe
die bedriechlijcke achteloosheyt,
den Mensche vervoert in quade oef-
feninghe, ende hem belet die leerende
natuer verstaen, als oock, den
swaren arbeidt die ghedaen wordt,
om 't ghene dat weynich ofte niet
vaerdich was. Doe vverde ick be-
veeght, die leerende natuyre te be-
binnen, om Godt te kennen uyt
sijn schepselen, die ick met verwon-
deren aensach. Ick ondersocht die
Elementen, die my leerden de natuy-
re der Aerden, haren Cristalijnen
gheest, sach ick als een nevel, haer
ghevervyede ziele ghelijck Bloedt,
A 4 haer

8
haer standvastich Lichaem, als een
Cristael.

Den Gheest sach ick kampen te-
ghen Ziel ende Lichaem, ende heeft
die overwonnen, sy vverden een.
't Lichaem diende Ziel ende Gheest,
als een standvastige wooningh, de
Gheest verlichte Ziel ende Lichaem,
als een Cristalijnen Hemel, die ziele
verchierde gheest ende lichaem, met
haer Hemelsche Rubijn-roode ver-
we. Ick sach Doodt, Verrijsenisse,
ende die onsterffelijckheyt voor oog-
ghen, ick was danckbaer mijnen
Godt, ende beminde seer die natuyre,
bedachte dit aldus om uventwille
te beschrijven, of misschien u hier-
mede mocht dienen, in plaetse van
quade oeffeninghe: VVaerom ver-
hope dit niet met onverstandt zult
verachten, noch my oock niet qua-
lijck afnemen, dat mijn schrijven,
niet met d'oude Schrijvers bevijfje,
want voorwaer ick hebbe niemant
daer

leeren van Godts Zone ootmoedig-
heyt ende die korte wet, Bemindt
Godt boven al, ende uwen naesten
als u zelve. Dit is die Wet ende
leere der Apostelen ende propheten,
ghelijck Godt ons oock door die na-
tuere leert, opdat niemant den twee-
den doot soude smaken.

Hieromme als ick aensach, hoe
die bedriechlijcke achteloosheyt,
den Mensche vervoert in quade oef-
feninghe, ende hem belet die leerende
natuer verstaen, als oock, den
swaren arbeidt die ghedaen wordt,
om 't ghene dat weynich ofte niet
waerdich was. Doe werde ick be-
veeght, die leerende natuyre te be-
binnen, om Godt te kennen uyt
sijn schepselen, die ick met verwon-
deren aensach. Ick ondersocht die
Elementen, die my leerden de natuy-
re der Aerden, haren Cristalijnen
gheest, sach ick als een nevel, haer
ghevervyede ziele ghelijck Bloedt,

haer standvastich Lichaem, als een
Cristael.

Den Geest sach ick kampen te-
ghen Ziel ende Lichaem, ende heeft
die overwonnen, sy wierden een.
't Lichaem diende Ziel ende Gheest,
als een standvastige wooningh, de
Gheest verlichte Ziel ende Lichaem,
als een Cristalijnen Hemel, die ziele
verchierde gheest ende lichaem, met
haer Hemelsche Rubijn-roode ver-
we. Ick sach Doodt, Verrijsenisse,
ende die onsterffelijckheyt voor oog-
ghen, ick was danckbaer mijnen
Godt, ende beminde seer die natuyre,
bedachte dit aldus om uwentwille
te beschrijven, of misschien u hier-
mede mocht dienen, in plaetse van
quade oeffeninghe: Waerom ver-
hope dit niet met onverstandt zult
verachten, noch my oock niet qua-
lijck afnemen, dat mijn schrijven,
niet met d'oude Schrijvers bewijse,
want voorwaer ick hebbe niemant

9
daer over ghelesen: maer wilt u ge-
ven soo ick dat van de natuyre ont-
fanghen hebbe, vveest verzekert, dat
u hier wordt ghevvesen, 't gene voor
velen verborghen is, ende sonder ghy
my grondich verstaet, soo is u on-
bekent vvaer in het dient. VVelck
ick om u onverstandich begheeren
moet versvrijghen, om mijn zelven
niet te vervaren, maer als mijn ziel
mijn lichaem sal hebben overwon-
nen, soo hope ick sal 't opentlijk in
den dach gaen. 'Tis niet vvar nieu-
s, maer voor duysent laren ghevveest,
vvaeromme sal schrijven vande ghe-
meen Elementen, alsoo u die best be-
kendt zijn, op dat soudt leeren ken-
nen, het overblijfsel, oft Element
der Aerden.

Alsoo die Aerde niet soo simplex
is als Vyer, Lucht, ende VVater,
maer is bet onreyn ende overblijf-
sel: VVant vvy volkomelijck, vier
Elementale natuyren vinden in de
A 5 Aerde,

10
Aerde, ende alle haer Schepselen,
vvaer mede volbrenghe moeten on-
se verck, Vyer, VVater, Lucht,
zijn dienaers van de Aerde, 't Vyer
verreckt in de lucht, lucht in 't wa-
ter, 't vwater in aerde, die bevochtig-
hende op behoeflijke plaetsen, ge-
lijck in 't breede hier nae sal volgen,
Verhopende door Gods gratie van
de eerste scheppinghe te begin-
nen, ende die aenwijsen soo
vele vvy oogenschijnelijck
daer van sien ende
verstaen mo-
ghen.

Dat

daer over ghelesen: maer wilt u ge-
ven soo ick dat van de natuyre ont-
fanghen hebbe, weest verzekert, dat
u hier wordt ghewesen, 't gene voor
velen verborghen is, ende sonder ghy
my grondich verstaet, soo is u on-
bekent waer in het dient. Welck
ick om u onverstandich begheeren
moet verswijghen, om mijn zelven
niet te vervaren, maer als mijn ziel
mijn lichaem sal hebben overwon-
nen, soo hope ick sal 't opentlijk in
den dach gaen. 'T is niet wat nieu-
s, maer voor duysent laren gheweest,
waeromme sal schrijven van de ghe-
meen Elementen, alsoo u die best be-
kendt zijn, op dat soudt leeren ken-
nen, het overblijfsel, oft Element
der Aerden.

Alsoo die Aerde niet soo simplex
is als Vyer, Lucht, ende Water,
maer is bet onreyn ende overblijf-
sel: Want wy volkomelijck, vier
Elementale natuyren vinden in de

Aerde, ende alle haer Schepselen,
waer mede volbrenghe moeten on-
se werck, Vyer, Water, Lucht,
zijn dienaers van de Aerde, 't Vyer
werckt in de lucht, lucht in 't wa-
ter, 't water in aerde, die bevochtig-
hende op behoeflijke plaetsen, ge-
lijck in 't breede hier nae sal volgen,
Verhopende door Gods gratie van
de eerste scheppinghe te begin-
nen, ende die aenwijsen soo
vele wy oogenschijnelijck
daer van sien ende
verstaen mo-
ghen.

Dat eerste Capittel.

Alle dingen hebbe haer
beghin uyt Godt / ende
zullen in hem haer eynde
nemen : Want het eynde
de van alle dinghen (ghe-
lijck wy dagelijcks sien)
is haer beghin. Wat uyt der Aerden
kome / wordet weder tot Aerdt: Wat
uyt Water / Water / etc. Alle dinghen
zijn in't begin by Godt perfectt ghe-
weest / ende zullen in't eynde wederom
secht worden / als de Elementen zullen
smelten / ende haer wederom in klaer-
heyt met Godt vergaderen : Daer
en sal niet verloren gaen / dan d'onghe-
rechtigheyt / want Godt heeft doen
den tijdt verbult was / oft als het sijne
Goddelijcke Voorzienigheyt goede
ghedocht / ghescheyden het wesen van
alle dinghen. Ende vooreerst / daer
van ghescheyden het alder subtylste /
welck is geworden het Element des
Opers / ende sijn plaets ghenomen in
alder-opperste / vervullende de oneyn-
de.

I2
delijcke wijdde / ende omvanghende
alle heerlijckheyt des Heeren / want
alle wat lichtste is / rijst opwaerds.
Daer nae Godt wederom het alder-
subtylste ende lichtste hier van ghe-
scheyden hebbende / is gheworden het
Element des Luchts / ende sijn plaets
genomen neffens het subtylste. Doen
wiert het ghetemperde vochtich ende
grof: Alsoo heeft Godt wederom het
subtylste ende vocheitigste gesche-
pen / van het over-ghebleven / ende is
gheworden Water ende Aerde / wel-
ke water den gantschen Aerdbodem
bedeckte / ghelijck oock doet het Oper
de Lucht / de Lucht het Water / etc.
Waeromme Godt door sijn Godde-
lijcke kracht / de Aerde heeft verheven
uyt den gronde des waters / ende ons
gheset in't midden sijnder scheppin-
ghen / op dat wy te beter souden sien
de schijnselen sijnder klaerheyt / ende
hem beminnen niet als de Enghelen /
maer om de volmaechtheyt sijnder
scheppinghen. Aldus heeft God sijn
scheppinghen ghedeelt in vier deelen /
als namentlijck Oper / Lucht / Water
ende

Dat eerste Capittel.

ALLE dingen hebbe haer
beghin uyt Godt / ende
zullen in hem haer eynde
nemen : Want het eynde
de van alle dinghen (ghe-
lijck wy dagelijcks sien)
is haer beghin. Wat uyt der Aerden
komt / wordt weder tot Aerdt: Wat
uyt Water / Water / etc. Alle dinghen
zijn in't begin by Godt perfectt ghe-
weest / ende zullen in't eynde wederom
secht worden / als de Elementen zullen
smelten / ende haer wederom in klaer-
heydt met Godt vergaderen: Daer
en sal niet verloren gaen / dan d'onghe-
rechtigheyt / want Godt heeft doen
den tijdt vervult was / oft als het sijne
Goddelijcke Voorzienigheyt goet
ghedocht / ghescheyden het wesen van
alle dinghen. Ende voor eerst / daer
van ghescheyden het alder-subtylste /
't welck is geworden het Element des
Vuers / ende sijn plaets ghenomen in
alder-opperste / vervullende de oneyn-

delijcke wijdde / ende omvanghende
alle heerlijckheyt des Heeren / want
alle wat 't lichtste is / rijst opwaerds.
Daer nae Godt wederom het alder-
subtylste ende lichtste hier van ghe-
scheyden hebbende / is gheworden het
Element des Luchts / ende sijn plaets
genomen neffens het subtylste. Doen
wiert het ghetemperde vochtich ende
grof: Alsoo heeft Godt wederom het
subtylste ende vochtichtigste gesche-
den / van het over-ghebleven / ende is
gheworden Water ende Aerde / wel-
ke water den gantschen Aertbodem
bedeckte / ghelijck oock doet het Vuer
de Lucht / de Lucht het Water / etc.
Waeromme Godt door sijn Godde-
lijcke kracht / de Aerde heeft verheven
uyt den grondt des waters / ende ons
gheset in't midden sijnder scheppin-
ghen / op dat wy beter souden sien
de schijnselen sijnder klaerheyt / ende
hem beminnen niet als de Enghelen /
maer om de volmaecktheyt sijnder
scheppinghen. Aldus heeft God sijn
scheppinghen ghedeelt in vier deelen /
als namentlijck Vuer / Lucht / Water

13

ende Werde: ende elck heeft sijn kracche
 volghens sijn subtylhepdt. Waerom
 het vuere haer allen te boven gaet/ende
 heeft macht haer ghelyck te maecten/
 de klaerhepdt sijnder klaerhepdt: Op
 gheeft alle dingen het leven/ ende son-
 der hem zijn alle dinghen doot/ghelyck
 wy alledage sien/en principalijc inden
 Winter: Aensiet het Element des
 vuers/ hoe het voor eerst die lucht ver-
 klaert/ende ghelyck maect de klaer-
 hepdt sijnder klaerhepdt. Alsoo die
 volkomentlijck verlichtende van alle
 duysternissen/enbemaecht openbaer/
 wat in hem voor duysternisse verbor-
 ghen was/ende reynight hem van al-
 le vaporeuse vocheighepdt/ ende van
 alle aerdsche roocken: Op subtiliseert
 die lucht van alle grovighepdt/ ende
 doet hem alle solida doordringen. In
 somma/t'vuer maecht de Lucht in al-
 len hem ghelyck/ alsoo dat gheen on-
 derschept tusschen hen beyden is/ ge-
 lyck wy sien aen onse ghemeyne vuere/
 'welck ghevoert zijnde met Turff of
 te hout/ treckt ende zuycht terstont
 aen hem/ met een groot gheweld/ die
 lucht

ende Aerde: ende elck heeft sijn kracht
 volghens sijn subtylhepdt. Waerom
 het Vuer haer allen te boven gaet / ende
 heeft macht haer ghelyck te maecten /
 de klaerhepdt sijnder klaerhepdt. Hy
 gheeft alle dingen het leven / ende son-
 der hem zijn alle dinghen doot / gelijk
 wy alledage sien / en principalijc in den
 Winter : Aensiet het Element des
 vuers / hoe het voor het eerst die lucht
 verklaert / ende ghelyck maect de klaer-
 heydt sijnder klaerhepdt. Alsoo die
 volkomentlijck verlichtende van alle
 duysternissen / ende maectt openbaer /
 wat in hem voor duysternisse verbor-
 ghen was / ende reynight hem van al-
 le vaporeuse vochtighepdt / ende van
 alle aerdsche rooken : Hy subtiliseert
 die lucht van alle grovighepdt / ende
 doet hem alle solida doordringen. In
 somma / 't Vuer maectt de Lucht in al-
 len hem ghelyck / alsoo dat gheen on-
 derschept tusschen hen beyden is / ge-
 lyck wy sien aen onse ghemeyne vuere /
 't Welck ghevoert zijnde met Turff of
 te Hout / treckt ende zuycht terstont
 aen hem / met een groot gheweld / die

14

lucht/hem reynighende/ zuyverende/
 clarificerende ende maectse hem sel-
 ven ghelyck/hy clarificeert hoe langer
 hoe meerder: Jae is zoo gheneghen
 om die te clarificeren/dat zoo wanneer
 belet wordt/ en sulcks niet langher
 doen mach/ende die lucht van hem af-
 ghekeert (dat is/wanneer het vuere be-
 sloten wordt)zoo verdwijnt dat/ ende
 gaet van daert ghekomen is / 'welck
 waerdich is om te noteren: Want het
 leet ons eerst/ hoe dat Gods schepse-
 len haer beroep waer-nemen / ende
 wercken zoo langhe sy werck binden/
 ende hoese meerder vinden / hoe sy
 meerder ende beter clarificeren / zoo
 langhe als haer sulcks niet verhindert
 wordt. Op dat wy oock alsoo onsen
 beroep zouden waernemen/ende God
 onsen Schepper/of sijn gaven in ons/
 laten wercken-zonder hem te verhin-
 deren / op dat wy zouden wandelen/
 uyt het eene licht int ander/ ende ghe-
 clarificeert woorden/door de schijnselen
 zijnder klaerhepdt.

lucht / hem reynighende/ zuyverende /
 clarificerende ende maectse hem sel-
 ven ghelyck / hy clarificeert hoe langer
 hoe meerder : Jae is zoo gheneghen
 om die te clarificeren / dat zoo wanneer
 belet wordt / en sulcks niet langher
 doen mach / ende die lucht van hem af-
 ghekeert (dat is / wanneer het vuere be-
 sloten wordt) zoo verdwijnt dat / ende
 gaat van daer't ghekomen is / 't welck
 waerdich is om te noteren : Want het
 leert ons eerst / hoe dat Gods schepse-
 len haer beroep waer-nemen / ende
 wercken zoo langhe sy werck vinden /
 ende hoese meerder vinden / hoe sij
 meerder ende beter clarificeren / zoo
 langhe als haer sulcks niet verhindert
 wordt. Op dat wy oock alsoo onsen
 beroep zouden waernemen / ende God
 onsen Schepper / of sijn gaven in ons /
 laten wercken zonder hem te verhin-
 deren / op dat wy zouden wandelen /
 uyt het eene licht int ander / ende ghe-
 clarificeert worden / door de schijnselen
 zijnder klaerhepdt.

Het

Het tweede Capittel.

ENDE alsoo ghelijck het Vuer werckt / in die lucht / alsoo werckt het oock in Water ende Aerde / ghelijck wy sien aen Turff oft Hout / 'welck gheclarificeert woerdt / ghelijck die lucht. Aensiet de kolen / hoe zwart sy zijn buyten 't vuer / ende in 't vuer zijn sy zoo klaer / ende licht als 't Vuer / ende worden door 't vuer geclarificeert / ende verandert in een onsenlijcke gedaente / gaen also in haer eerste wesen / ende die Assche / zoude ten laetsten ooc woerden veranderde ende verklaert in een ghedente als Gals / en daerna onsenlijck. Nu zoudt ghy moghen segghen / hoe ist moghelijk dat 't Water geschapen van 't zelfde / daer 't vuer af gheschepen is / aen ghesien alle dinghen ghemeyschap hebben / met het ghene daer zy van gheschepen zijn / welck 't vuer niet en doet. Daerom oock onmogelijk dat Water door Vuer gheclarificeert zoude moghen woerden / etc. Hier op antwoorde / dat twee

ENDE alsoo ghelijck het Vuer werckt / in die lucht / alsoo wercket oock in Water ende Aerde / ghelijck wy sien aen Turff oft Hout / 't welck gheclarificeert wordt / ghelijck die lucht. Aensiet de kolen / hoe zwart sy zijn buyten 't vuer / ende in 't vuer zijn sy zoo klaer / ende licht als 't Vuer / ende worden door 't vuer geclarificeert / ende verandert in een onsenlijcke gedaente / gaen also in haer eerste wesen / ende die Assche / zoude ten laetsten ooc worden veranderdt ende verklaert in een ghedaente als Gals / en daerna onsenlijck. Nu zoudt ghy moghen segghen / hoe ist moghelijk dat 't Water geschapen van 't zelfde / daer 't vuer af gheschaepen is / aen ghesien alle dinghen ghemeyschap hebben / met het ghene daer zy van gheschepen zijn / 't welck 't vuer niet en doet. Daerom oock onmogelijk dat Water door Vuer gheclarificeert zoude moghen worden / etc. Hier op antwoorde / dat

16

twee contrarient niet kunnen veraccordeert worden / sonder middel / want als Godt / het alder-subtijlste / klaerste / drooghste / en 't alder-heetste / hadde gescheppen / van 't eerste schepsel zijnder schepselen / doen was terstont zyn contrarient geschapen. Dat is 't alder-groffste / dupsteste / vochtigste / ende koutste / welck is die grovicheydt der Aerden / ende de vochtigheyt des Waters / welcke vochtigheyt des waters was gematigt door de droochte des lichts / ende der Aerden / alsoo oock die grovicheyt ende droochte der Aerden / door die subtijlheyt des lichts / ende vochtigheyt des Waters / etc. Aldus blijkt dat gheen vereeninghe kan geschieden / zonder middelaer. Hierom kan het Water niet vereenicht worden met het Vuer / sonder subtijlheyt des lichts ende droochte der Aerden / welcke menghinghe dan / is inde gedaente van Aqua vite oft Olie / ende haer vereenighe met het vuer. O diepte der Wijsheydt / hoe ongrondelick zijn u scheppinghen / ende loflicke u wercken / wie en sal u niet loven / die eenich

twee contrarient niet kunnen veraccordeert worden / sonder middel / want als Godt / het alder-subtijlste / klaerste / drooghste / en 't alder-heetste / hadde gescheppen / van 't eerste schepsel zijnder schepselen / doen was terstont zyn contrarient geschapen. Dat is 't alder-groffste / duysterste / vochtigste / ende koutste / 't welck is die grovicheydt der Aerden / ende de vochtigheyt des Waters / welke vochtigheyt des waters was gematigt door de droochte des lichts / ende der Aerden / alsoo oock die grovicheyt ende droochte der Aerden / door die subtijlheyt des lichts / ende vochtigheyt des Waters etc. Aldus blijkt dat gheen vereeninghe kan geschieden / zonder middelaer. Hierom kan het Water niet vereenicht worden met het Vuer / sonder subtijlheyt des lichts ende droochte der Aerden / welke menghinghe dan / is inde gedaente van Aqua vite oft Olie / ende haer vereenicht met het vuer. O diepte der Wijsheydt / hoe ongrondelick zijn u scheppinghen / ende loflicke u wercken / wie en sal u niet loven / die

eenich licht der natuyren geboelt / ende
 verwonderen die de scheppinghe door
 oogen ziet? Och beminde / hoe moocht
 ghy Godts Wonderen / zonder ver-
 wonderen aensien? Waerom zijt ghy
 ziende blindt / en speculeert niet in het
 werck Godts / noch looft Godt niet /
 als ghy ziet het eerste wesen / of schep-
 sel sijnder schepselen / waer in Vuer /
 Lucht / Water ende Aerde blijncken /
 in de gedaente gelyck sy eerst by Godt
 gheschapen zijn? Merckt hoe haer die
 Elementen scheyden / de gheest des
 vuers treckt opwaerts / met hem voe-
 rende Water / Lucht ende Aerde / die
 welcke door de koude des lichts / wor-
 den verkout ende vergroft / ende gaen
 by haers ghelijck / daer sy van gheko-
 men zijn / die vochtigheyt des olys /
 welck is water / wort veranderdt in
 een nevel / en valt neder in water. Droo-
 pelen / die Aerde treckt op als een rooc /
 en valt neder als Swartselis / die lucht
 wort van haerselven ontfangen. Wie
 kan van dit wonder reden geven? Ende
 den Heere vergheten te loven? Aldus
 blijkt Beminde / dat het Vuer is het
 25 leven

leven van alles / verclaert ende veran-
 deret alle dinghen / in de gedaente ende
 klaerheyt die 't eerst by Godt gheda-
 heeft / soo wel Water / als Aerde / ende
 lucht. Maer niet zonder middel / hier-
 om moet die grovigheyt des waters /
 worden ghematighe door die subtili-
 heyt des lichts / ende die vochticheyt
 door die droochte der Aerden. Als dan
 is die materie bereydt / om gheclarifi-
 ceert ende levendich gemaect te wor-
 den vanden vuer. / waer van noch
 veel te schrijven / dan om kortheyt nae-
 ghelaten / om dat wy te eerdes souden
 komen tot onsen propooste.

Dat derde Capittel.

Nu Beminde / wilk wy onder-
 soecken die deugt des lichts /
 neffens die ander Elementen.
 Want gelyck de dry Elementen doot
 zijn / zonder het Vuer. Alsoo is oock
 het Vuer doot / zonder die Elementen :
 waer uyt die volkommen wijsheyt
 Godts wordt bemerckt / die welcke
 niet vergheefs geschapen heeft : want
 ghe-

eenich licht der natuyren gevoelt / ende
 verwonderen die de scheppinghe voor
 oogen ziet? Och beminde / hoe moocht
 ghy Godts Wonderen / zonder ver-
 wonderen aensien? Waerom zijt ghy
 ziende blindt / ende speculeert niet in het
 werck Godts / noch looft Godt niet /
 als ghy ziet het eerste wesen / of schep-
 sel sijnder schepselen / waer in Vuer /
 Lucht / Water ende Aerde blijncken /
 in de gedaente gelyck sy eerst by Godt
 gheschapen zijn? Merckt hoe haer die
 Elementen scheyden / de gheest des
 vuers treckt opwaerts / met hem voe-
 rende Water / Lucht ende Aerde / die
 welcke door de koude des lichts wor-
 den verkout ende vergroft / ende gaen
 by haers ghelijck / daer sy van gheko-
 men zijn / die vochtigheyt des olys /
 't welck is water / wordt veranderdt in
 een nevel / en valt neder in water droo-
 pelen / die Aerde treckt op als een rooc /
 en valt neder als Swartselis / die lucht
 wordt van haerselven ontfangen. Wie
 kan van dit wonder reden geven / ende
 den Heere vergheten te loven? Aldus
 blijkt Beminde / dat het Vuer is het

leven van alles / verclaert ende veran-
 deret alle dinghen / in de gedaente ende
 klaerheyt die 't eerst by Godt gehadt
 heeft / soo wel Water / als Aerde / ende
 lucht. Maer niet zonder middel / hier-
 om moet die grovigheyt des waters /
 worden ghematighe door die subtili-
 heyt des lichts / ende die vochtigheyt
 door die droochte der Aerden. Als dan
 is die materie bereydt / om gheclarifi-
 ceert ende levendich gemaect te wor-
 den van den vuer / waer van noch
 veel te schrijven / dan om kortheyt nae-
 ghelaten / om dat wy te eerder souden
 komen tot onsen propooste.

Dat derde Capittel.

Nu Beminde / wilk wy onder-
 soecken die deugt des lichts /
 neffens die ander Elementen.
 Want gelyck de dry Elementen doot
 zijn / zonder het Vuer. Alsoo is oock
 't Vuer doot / zonder die Elementen :
 waer uyt die volkommen wijsheyt
 Godts wordt bemerckt / die welcke
 niet vergheefs geschapen heeft : want

ghelpeck het Vuer het leven is / en leeft inde lucht / alsoo leeft oock die lucht in 't vuer / ghelpeck oock het Water in die Aerde / ende die Aerde in 't Water / water in lucht / etc. Het vier reynight die lucht / die lucht het water / 't water de Aerde / ende elck maect d' ander door 't Vuer ghelpeck / de klarheyt sijnder klaerheyt. Aensiet in den Somer / hoe door die kracht der Zonnen / 't water onsenlyck wordt opghetrocken / ende gheclarificeert door de lucht. Alsoo dat tusschen lucht ende water geen onderscheyd is / ghelyck wy daghelijcks bevinden aen water / dat in de Zon gheset / wordt opghetrocken onsenlyck ende subtil blijft / soo langhe het niet en wordt vergroft van de koude : want ghelpeck het Vuer alle dinghen subtiliseert alsoo ter contrarie de koude / zijnde 't vuer teghendeel / alles vergroft / ende 't water wederom by een druckt / dat benemende die wermte des vuers / ende die subtilheyt des lichts. Waerom het water wederom in droppel neder valt / welke droppel ontfangen van die Aerde.

Het voedsel der dinghen of nature der Elementen. Alsoo doordringhende 't Zaet tot in de wortel / maer door die warmte der Zonnen klemmende wederom opwaerdt / tot aen de uiterste deelkens des ghewas / verlaet als dan wederom de gheesten / of voedsel der Aerden / welke door de warmte der Zonnen / dier natueren / ende leven des ghewas / wordt veranderdt nae de forma ende kracht van dien. Werden alsoo ghevoedt ende vermeerderdt door ghestadighe ende gheduerighe doortreckinghe des waters / uyt het welke wy verstaen / de goede ordening ende wijsheyt van onsen Schepper. Maer indien de koude seer groot is / soo wort het water ghecogeleert / ende veranderdt in de ghedaente van Aerde. Gelijck dan die koude / als het effect der Aerden / 't water vergroft / ende haer dickheyt ende hartheit gelijck maect : Also vergroft die Lucht ooc het vuer / wanneer die koude des lichts meerder is als die warmte des vuers. Het Vuer wordt veranderdt in de ghedaente des lichts / die lucht in de ghedaente

ghelpeck het Vuer het leven is / en leeft inde lucht / alsoo leeft oock die lucht in 't vuer / ghelpeck oock het Water in die Aerde / ende die Aerde in 't Water / water in lucht / etc. Het vier reynight die lucht / die lucht het water / 't water de Aerde / ende elck maect d' ander door 't Vuer ghelpeck / de klarheyt sijnder klaerheyt. Aensiet in den Somer / hoe door die kracht der Zonnen / 't water onsenlyck wordt opghetrocken / ende gheclarificeert door de lucht. Alsoo dat tusschen lucht ende water geen onderscheyd is / ghelyck wy daghelijcks bevinden aen water / dat in de Zon gheset / wordt opghetrocken onsenlyck ende subtil blijft / soo langhe het niet en wordt vergroft van de koude : want ghelpeck het Vuer alle dinghen subtiliseert alsoo ter contrarie de koude / zijnde 't vuers teghendeel / alles vergroft / ende 't water wederom by een drukt / dat benemende die wermte des vuers / ende die subtilheyt des lichts. Waerom het water wederom in droppel neder valt / welke droppel ontfangen van die Aerde.

Het voedsel der dinghen of nature der Elementen. Alsoo doordringhende 't Zaet tot in de wortel / maer door die warmte der Zonnen klemmende wederom opwaerdt / tot aen de uiterste deelkens des ghewas / verlaet als dan wederom de gheesten / of voedsel der Aerden / welke door de warmte der Zonnen / dier natueren / ende leven des ghewas / wordt veranderdt nae de forma ende kracht van dien. Werden alsoo ghevoedt ende vermeerderdt door ghestadighe ende gheduerighe doortreckinghe des waters / uyt het welke wy verstaen / de goede ordening ende wijsheyt van onsen Schepper. Maer indien de koude seer groot is / soo wort het water ghecogeleert / ende veranderdt in de ghedaente van Aerde. Gelijck dan die koude / als het effect der Aerden / 't water vergroft / ende haer dickheyt ende hartheit gelijck maect : Also vergroft die Lucht ooc het vuer / wanneer die koude des lichts meerder is als die warmte des vuers. Het Vuer wordt veranderdt in de ghedaente des lichts / die lucht in de ghedaente

des waters / ende het water in de ghe-
daente der Aerden / gheleuck dooz be-
wesen. 't welck een saecke is om ver-
wonderen / waer mede onse doorgaen-
de reden / van de scheidtinghe des eer-
sten wesens volcomelijck bevestighe
wordt / want ghelyck Godt die Ele-
menten gheschepden heeft / uyt sijn
eerste schepfel / Alsoo worden die E-
lementen wederom dooz onse byer / als
een schaduwe van het eerste wesen /
ghebrocht in haer eerste schepfel / ghe-
leuck wy aen een brandende Lampe /
ende alle verbrantlycke dinghen lich-
telyck bemercken / want soo haest die
Lampe word ontftecken / soo word
die Olve dooz de blamme berklaert /
alsoo dat tusschen die Blamme ende
Olve gheen onderschepdt is. Jae die
Olve is de Blamme / ende die blamme
de Olve / die welcke dooz die blamme
passeert / ende wordt terstondt wede-
rom dooz de koude (als 't vuers contra-
rie) ghebrocht in sijn Elementen / als
boven verhaelt is.

Hieromme die de blamme niet aen-
dacht aensiet / die merckt niet alleen de
23 ; reduc.

reductie / ende clarificatie van de Ele-
menten / in haer eerste wesen / Maer
oock de scheidtinghe uyt het eerste / in
de Elementen / welck is een saeck bo-
ven al om verwonderen / ende waer-
dich om te noteren / waer van wy wee-
der spreken willen tot sijnder tijdt.

Dat vierde Capittel.

WANNEER wy nu dencke
wat boven gheleerd is /
ende 'tselbe wel verstaen/
soo begrippen wy perfectelijck dooz
saeck des Windts / Donders / ende
Baroms : Want wanneer die stralen
van de lucht-schijnende ende levende-
maeckende Zonne / zonder verhinde-
ringhe / die Lucht / ende het dicke kou-
de Water / doordringht / verdunt / ende
verwarmt / soo wordt die lucht ver-
groet / onthonden / ende veranderdt in
de natuyre des byers / ende het Water
inde natuyre des lichts / waer uyt dan
gaet een ghesludighe beweghenisse /
welcke haer verbreedt uyt alle zijden /
over den Aerdtbodem / om die te be-
roch.

des waters / ende het water in de ghe-
daente der Aerden / ghelyck voor be-
wesen. 't welck een saecke is om ver-
wonderen / waer mede onse voorgaen-
de reden / van de scheidtinghe des eer-
sten wesens volcomelijck bevestighe
wordt / want ghelyck Godt die Ele-
menten ghescheyden heeft / uyt sijn
eerste schepfel / Alsoo worden die E-
lementen wederom door onse vuer / als
een schaduwe van het eerste wesen /
ghebrocht in haer eerste schepfel / ghe-
leuck wy aen een brandende Lampe /
ende alle verbrantlycke dinghen lich-
telyck bemercken / want soo haest die
Lampe wordt ontftecken / soo wordt
die Olve door de vlamme verklaert /
alsoo dat tusschen die Vlamme ende
Olve gheen onderscheydt is. Jae die
Olve is de Vlamme / ende die vlamme
de Olve / die welcke door die vlamme
passeert / ende wordt terstondt wede-
rom door de koude (als 't vuers contra-
rie) ghebrocht in sijn Elementen / als
boven verhaelt is.

Hieromme die de vlamme niet aen-
dacht aensiet / die merckt niet alleen de

reductie / ende clarificatie van de Ele-
menten / in haer eerste wesen / Maer
oock de scheidtinghe uyt het eerste / in
de Elementen / welck is een saeck bo-
ven al om verwonderen / ende waer-
dich om te noteren / waer van wy wee-
der spreken willen tot sijnder tijdt.

Dat vierde Capittel.

WANNEER wy nu dencke
wat boven gheleerd is /
ende 't selve wel verstaen /
soo begrippen wy perfectelijck dooz
saeck des Windts / Donders / ende
Blixems : Want wanneer die stralen
van de lucht-schijnende ende levende-
maeckende Zonne / zonder verhinde-
ringhe / die Lucht / ende het dicke kou-
de Water / doordringht / verdunt / ende
verwarmt / soo wordt die lucht ver-
groet / onthonden / ende veranderdt in
de natuyre des vuers / ende het Water
inde natuyre des lichts / waer uyt dan
gaet een ghestadighe beweghenisse /
welcke haer verbreedt uyt alle zijden /
over den Aerdtbodem / om die te be-

vochtighen. Maer het dungemaecte
te water / dat alsoo komt te byyven
boven de reflexie ofte warme lucht / tot
in de dichte / dicke ende koude lucht /
wordt wederom in een ghedronghen/
vergroft/verkleent / ende veranderde/
in de natuyre des waters / ende valt
nederwaerds met droppelen : waer-
omme dan noodtewndich moet vol-
ghen/stilte / ghelyck wy bevinden alst
reghent / ten zy die optreckinghe ghe-
duyrende blijft / ende meerder is dan
de koude lucht vergroft ende by een
gedrongen hadde. Want ghelyck de
warmte / lucht / ende water / subtil/
dun/ende groot maecht/also vergroft/
verkleent/en druckt by een/die koude/
als het teghen-deel van de warmte.
Treckende so wederom in alle de win-
den / die door die warmte uytghegaen
waren : ghelyck wy perfectelijck sien/
ist dat wy hanghen een ledighe glazen
Retort met den mondt in een vat met
water/ende met het rondt teghens een
warm vuer / ghelyck dese Figuyre
wysst.

vochtighen. Maer het dungemaecte
te water / dat alsoo komt te dryven
boven de reflexie ofte warme lucht / tot
in de dichte / dicke ende koude lucht /
wordt wederom in een ghedronghen /
vergroft / verkleent / ende veranderd /
in de natuyre des waters / ende valt
nederwaerds met droppelen : waer-
omme dan noodtewndich moet vol-
ghen / stilte / ghelyck wy bevinden alst
reghent / ten zy die optreckinghe ghe-
duyrende blijft / ende meerder is dan de
koude lucht vergroft ende by een
gedrongen hadde. Want ghelyck de
warmte / lucht / ende water / subtil /
dun / ende groot maecht / also vergroft /
verkleent / en druckt op een / die koude /
als het teghen-deel van de warmte.

Treckende so wederom in alle de win-
den / die door die warmte uytghegaen
waren : ghelyck wy perfectelijck sien /
ist dat wy hanghen een ledighe glazen
Retort met den mondt in een vat met
water / ende met het rondt teghens een
warm vuer / ghelyck dese figuyre
wijst.

Soo sult ghy sien / soo haest als die
lucht in't glas sal beghinnen warm te
worden / winden komen al borrelende
uyt den mondt des Retorts / met bel-
lekens door't water / ende dit sal ghe-
duyren so langhe als de lucht warmer
ende warmer wordt. Maer wanneer
dat van't vuer sult nemen/en die lucht
begint kout te worden/so sal die lucht
van binnen wederom in een gaen/en-
de worden grof ende dicht / alsoo dat
het Glas achtervolghende een groote
deel vervullen sal/met water / nae dat
die lucht van te vooren heet ghewor-
den/ontsloten ofte ghedunt was/door
de warmte des vuers. Want indien
ghy

Soo sult ghy sien / soo haest als die
lucht in't glas sal beghinnen warm te
worden / winden komen al borrelende
uyt den mondt des Retorts / met bel-
lekens door 't water / ende dit sal ghe-
duyren so langhe als de lucht warmer
ende warmer wordt. Maer wanneer
dat van 't vuer sult nemen / en die lucht
begint kout te worden / so sal die lucht
van binnen wederom in een gaen / en-
de worden grof ende dicht / alsoo dat
het Glas achtereenvolghende een groot
deel vervullen sal / met water / nae dat
die lucht van te vooren heet ghewor-
den / ontsloten ofte ghedunt was / door
de warmte des vuers. Want indien

25
ghy het Glas sonder breken heel heet
houdt maecten / soo sal de Retort in't
koudt worden / haer by-nae gheheel
met water vervullen : Waerom een
steen Retort seer bequaem is / maer
om die verbullinghe te sien / is Glas
bequaemer. Ende soo veel als twa-
ter groter ende zwaerder is / dan die
lucht / soo veel te meerder wordt dat
door de warmte ontfloren ende ver-
groot / Jae veel duysent-mael meer-
der. Ghelijck wy sien in het braeden
van een Appel / hoe die winden uyt-
gaen / zonder dat wy qualijck eeni-
ghe vermindringhe van vochtig-
heydt vernemen. Alsoo oock soo
wy een yseren Pot boven dicht lute-
menteren / ende laten daer in een
gaetken / maeckende de Pot heet : la-
tende een druppel waters druypen
door't gaetken / soo sal 't water ter-
stondt vergroot worden / ende
alteen snellen windt / door't
gaetken geyvende
uyt-gaen.

B 3 Dat

26

Dat vijfste Capittel.

MAER also tegens den abone
die optreckinghe oft ontbin-
dinghe des waters / door den
onderganck der Zonnen vermindert /
soo hebben wy ghemeenlijck stilte :
hoe-wel 't water nimmermeer zonder
optreckinghe is / ten zy die koude soo
groot is / dat het water bevest. Ghe-
lijck wy sien soo wy een breete Plat-
teel met Water vervullen / ende setten-
se in een coele Kamer / sullen bevinden /
in eenighe daghen 't water veel ghe-
minderdt / uyt oorsaeck dat die lucht
des Kamers / een weynigh warmer
was dan het water : Maer wanners
wy des avondts gheen stilte ghevoe-
len / is / om dat wy verre zyn van de
plaatsen daer Lucht ende Water ont-
bonden worden / want die Windt / oft
beweegde lucht achtervolgende gaet.
Ghelijck wy sien aen eenich gheluydt
dat verre van ons ghemaect wordt /
't welck wy langh nae dat den slagh /
of 't gheluyt hebben sien maken / eerst
hooren.

ghy het Glas sonder te breken heel heet
koudt maecten / soo sal de Retort in't
koudt worden / haer by-nae gheheel
met water vervullen : Waerom een
steen Retort seer bequaem is / maer
om die vervullinghe te sien / is Glas
bequaemer. Ende soo veel als 't wa-
ter grover ende zwaerder is / dan die
lucht / soo veel te meerder wordt dat
door de warmte ontsloten ende ver-
groot / Jae veel duysent-mael meer-
der. Ghelijck wy sien in het braeden
van een Appel / hoe die winden uyt-
gaen / zonder dat wy qualijck eeni-
ghe vermindringhe van vochtig-
heydt vernemen. Alsoo oock soo
wy een yseren Pot boven dicht lute-
menteren / ende laten daer in een
gaetken / maeckende de Pot heet : la-
tende een druppel waters druypen
door't gaetken / soo sal 't water ter-
stondt vergroot worden / ende
als een snellen windt / door't
gaetken geyvende
uyt-gaen.

Dat vijfste Capittel.

MAER also tegens den avont
die optreckinghe oft ontbin-
dinghe des waters / door den
onderganck der Zonnen vermindert /
soo hebben wy ghemeenlijck stilte :
hoe-wel 't water nimmermeer zonder
optreckinghe is / ten zy die koude soo
groot is / dat het water bevest. Ghe-
lijck wy sien soo wy een breete Plat-
teel met Water vervullen / ende setten-
se in een coele Kamer / sullen bevinden /
in eenighe daghen 't water veel ghe-
minderdt / uyt oorsaeck dat die lucht
des Kamers / een weynigh warmer
was dan het water : Maer wanneer
wy des avondts gheen stilte ghevoe-
len / is / om dat wy verre zyn van de
plaatsen daer Lucht ende Water ont-
bonden worden / want die Windt / oft
beweegde lucht achtervolgende gaet.
Ghelijck wy sien aen eenich gheluydt
dat verre van ons ghemaect wordt /
't welck wy langh nae den slagh /
of 't gheluyt hebben sien maken / eerst

hooren. Hieromme alst dat die starcke beweghenisse ophoudt / door der Zonnen onderganck / werden wy nochtans 't selfde door d' achtervolgende beweghenisse des luchts / in langhe niet ghewaer / ghevoelen daerom door d'eene windt meer stilte dan door d' ander / nae de gheleghenheydt der plaetsen. Maer zyn wy nae by die plaetsen / soo hebben wy stilte / soo haest den avondt beghint / om reden als boven.

Wy hebben oock op eenighe tijden des Jaers veel Regens / als in Maert / April / May / September / October / ende November / welck insghelijcks uyt het voorgaende fundament kan verstaen worden want in dese Maenden zyn wy tusschen die koude ende warmte. Also dat die dryvende wolcken dan niet andermael kunnen vergroot oft ontbonden worden / door ghebeck van warmte / maer die lucht is dan recht bequaem / om die opgetrocken Wolcken / in Reghen-droppelen te veranderen / waeromme wy in dese koude Landen / in 't koudste van de Winter / soo veel Reghen niet vernemen /

28

nemen / want die Wolcken neder vallen door die koude des luchts / eer sy komen in de bouwste plaetsen : oft ten zy / die optreckinghe seer groot ende lanckduylich is / ende door den Zuydelijcken Windt / die koude overwint : oft die Wolcken worden door stercken Windt opghgehouden / ende haestelyck dese plaetsen voorby ghedreven / ende door die groote koude in Sneevlocken veranderdt. Hieromme Broeder / indien niet fundamente speculeert / so sult ghy volcomelyck verstaen / alle voorszomende exempelen vande Wint / meer dan hier soude kunnen schrypē; hebbe dus veel gheschreven om 't fundament te doen verstaen / alsoo oock was hier by tot meerder bevestinghe sal volghen.

Dat seste Capittel.

GHY soudt mogen vragen / hoe comt dan dat wy des Somers dē wint dickwils uyt de wolcken ghevoelen / ende niet uyt die plaetsen daer 't water is verdunt / oft opgetrockt

hooren. Hieromme al ist dat die starcke beweghenisse ophoudt / door der Zonnen onderganck / werden wy nochtans 't selfde door d' achtervolgende beweghenisse des luchts / in langhe niet ghewaer / ghevoelen daerom door d' eene windt meer stilte dan door d' ander / nae de gheleghenheydt der plaetsen. Maer zyn wy nae by die plaetsen / soo hebben wy stilte / soo haest den avondt beghint / om reden als boven.

Wy hebben oock op eenighe tijden des Jaers veel Regens / als in Maert / April / May / September / October / ende November / 't welck insghelijcks uyt het voorgaende fundament kan verstaen worden want in dese Maenden zyn wy tusschen die koude ende warmte. Also dat die dryvende wolcken dan niet andermael kunnen vergroot oft ontbonden worden / door gebreck van warmte / maer die lucht is dan recht bequaem / om die opgetrocken Wolcken / in Reghen-droppelen te veranderen / waeromme wy in dese koude Landen / in 't koudste van de Winter / soo veel Reghen niet vernemen /

nemen / want die Wolcken neder vallen door die koude des luchts / eer sy komen in de koudste plaetsen : oft ten zy / die optreckinghe seer groot ende lanckduylich is / ende door den Zuydelijcken Windt / die koude overwint : oft die Wolcken worden door stercken Windt opghgehouden / ende haestelyck dese plaetsen voorby ghedreven / ende door die groote koude in Sneevlocken veranderdt. Hieromme Broeder / indien niet fundamente speculeert / so sult ghy volcomelyck verstaen / alle voorszomende exempelen van de Wint / meer dan hier soude kunnen schryvē; hebbe dus veel gheschreven om 't fundament te doen verstaen / alsoo oock wat hier by tot meerder bevestinghe sal volghen.

Dat seste Capittel.

GHY soudt mogen vragen / hoe comt dan dat wy des Somers dē wint dickwils uyt de wolcken ghevoelen / ende niet uyt die plaetsen daer 't water is verdunt / oft opgetrockt

trocken / welck strijt teghen die voorgaende exempelen? Dient voór andrwoorde : dat die voorgaende exempelen hier door versterct worden. Want nae dat die verwarmende Zon / 't water ghesubtiliseert ende opghetrocken heeft tot in de koude lucht / wordt door die koude een weynich vergroft / ende drijft nederwaerds / als een dicken nevel / tot onder die laute oft reflexie der Aerden / alwaer die lucht merckelijck warmer is / waer door die nevelachtighe wolcken wederom vergroot ende verdunt worden. Alsoo dat die lucht achtervolghende / uyt haer beweeght wordt. Alsoo wordt oock die dichte / dicke / ende koude lucht / (die boven de laute der Aerden is) door 't daelen der dicke wolcken inghelaten / welcke op andere plaetsen door die warmte werdt uytghekeert / waerommeden windt vermeerderet / ende hent aen alle zijden uytspreydt / waer door oock die wolcken dickwils tegen malcanderen dryven. Want / die koude dichte lucht / drijft over die warme lucht / tot aen de koele plaetsen / daer se
ander

onder de schaduw / oft koude der Wolcken wort inghelaten / ende daer naer wederom door die warmte / verwarmt ende verhooght / boven die reflexie der Aerden / aldus komen ende gaen die Winden / verkoelende den Aerdtbodem / door de wijze ende goede ordeninghe Godts. Hierom ghevoelen wy die Windt uyt die plaetsen / daer die dicke ende swarte nevelachtighe Wolcken sien dryven / gelijk wy als sien in den Somer / een dicken nevel opdryven / in 't Zuydt-west / soo ghevoelen wy kortz daer nae een Zuydt-westen wint / dan een Westen / Noord-westen / een Noord ende Noord-oosten / etc. Ende soo voorts uyt alle plaetsen daer wy de nevelen sien. Inghelijcks heeft oock sijn reden / waerom somtijds soo boven-maten stercken Windt hebben. Waeromme het in die Hollantsche contreyen met den Oosten / oft Zuydt oosten windt lang reghent. Waerom den Westen / oft Noord-Westen soo hortic oft verandelijck waent / als nu groote windt / als dan met een weynich regens we-
derom

trocken / 't welck strijt teghen die voorgaende exempelen? Dient voór andrwoorde : dat die voorgaende exempelen hier door versterct worden. Want nae dat die verwarmende Zon / 't water ghesubtiliseert ende opghetrocken heeft tot in de koude lucht / wordt door die koude een weynich vergroft / ende drijft nederwaerds / als een dicken nevel / tot onder die laute oft reflexie der Aerden / alwaer die lucht merckelijck warmer is / waer door die nevelachtighe wolcken wederom vergroot ende verdunt worden. Alsoo dat die lucht achtervolghende / uyt haer beweeght wordt. Alsoo wordt oock die dichte / dicke / ende koude lucht / (die boven de laute der Aerden is) door 't daelen der dicke wolcken inghelaten / welcke op andere plaetsen door die warmte werdt uytghekeert / waerommeden windt vermeerderet / ende hent aen alle zijden uytspreydt / waer door oock die wolcken dickwils tegen malcanderen dryven. Want / die koude dichte lucht / drijft over die warme lucht / tot aen de koele plaetsen / daer se

onder de schaduw / oft koude der Wolcken wort inghelaten / ende daer naer wederom door die warmte / verwarmt ende verhooght / boven die reflexie der Aerden / aldus komen ende gaen die Winden / verkoelende den Aerdtbodem / door de wijze ende goede ordeninghe Godts. Hierom ghevoelen wy die Windt uyt die plaetsen / daer die dicke ende swarte nevelachtighe Wolcken sien dryven / gelijk wy als sien in den Somer / een dicken nevel opdryven / in 't Zuydt-west / soo ghevoelen wy kortz daer nae een Zuydt-westen wint / dan een Westen / Noord-westen / een Noorden ende Noord-oosten / etc. Ende soo voorts uyt alle plaetsen daer wy de nevelen sien. Inghelijcks heeft oock sijn reden / waerom somtijds soo boven-maten stercken Windt hebben. Waeromme het in die Hollantsche contreyen met den Oosten / oft Zuydt oosten windt lang reghent. Waerom den Westen / oft Noord-Westen soo hortic oft verandelijck waeyt / als nu groote windt / als dan met een weynich regens we-

31
 derom stilte / terstondt daer nae ster-
 ken windt / waeromme in die warme
 landen die aen die ruyme Zee liggen /
 die windt des mogghens / ende voorts
 door den dach uyt die Zee komt / ende
 des avondts of nae midder-nacht we-
 derom uyt het Landt / welcke oorsaec-
 ken alle met natuurljcke reden soude
 moghen bewijzen / maer alsoo wel we-
 te / indien de voorgaende oorsaecken
 wel verstaet / dat desen volkomelijcker
 ende rijckelijcker sult verstaen / dan
 ick soude konnen beschypden / soo sal
 hier mede den windt laten / ende van
 den Donner ende Blixem beghinnen.

Dat sevenste Capittel.

WANNEER het Donder
 ende Blixem / soo is die
 Lucht seer droogh / sub-
 eijl / ende warm / ende het water dat
 door die warmte der Zonnen is op-
 treckende / veranderdt in de ghedaente
 des lichts / dryvende tot in de hooghe-
 te / boven die reflexie of loute der Aer-
 den /

32
 den / wordt door de koude weder ver-
 groeft / by een ghedronghen ende ver-
 anderdt in de natuure des Waters /
 waeromme nevelachtich neder dalen-
 de / wordt ghedreuen door de koude
 lucht / in die seer drooghe / subtiyle / of
 warme lucht / welcke dan die grove
 en dicke wolcken haestich doortreckt /
 ontsluit / subtiyl / ende dun maect / die
 veranderende wederom in die natuure
 des lichts. Waerom haer forma in
 een ooghenblick veel honderdt-mael
 vergroot wordt / waer uyt volghet die
 grouwelijcke beweghenisse / welcke
 kraeckende ende barstende die lucht
 ontfleert / ende beweegt / tot dat daer
 ghelijckheyt is / in grootte ende dick-
 te / dan is daer rust / ghelijck wy sien /
 soo het lichaem des Salpeters gebro-
 ken ende ontbonden wordt / door die
 kracht des vuers / ende alsoo veran-
 derdt in de natuure des lichts : of soo
 wy een natte handt / of doeck / slinghe-
 rende nevelachtich doen gaen / op een
 heet Iser / of ghesmolten Loo / 't welck
 door die ontsluitinghe / of vergrootin-
 ge der hitten / krakende ende barsten-
 de /

derom stilte / terstondt daer nae ster-
 ken windt / waeromme in die warme
 landen die aen die ruyme Zee liggen /
 die windt des mogghens / ende voorts
 door den dach uyt die Zee komt / ende
 des avondts of nae midder-nacht we-
 derom uyt het Landt ? welcke oorsaec-
 ken alle met natuurljcke reden soude
 moghen bewijzen / maer alsoo wel we-
 te / indien de voorgaende oorsaecken
 wel verstaet / dat desen volkomelijcker
 ende rijckelijcker sult verstaen / dan
 ick soude konnen beschryven / soo sal
 hier mede den windt laten / ende van
 den Donner ende Blixem beghinnen.

Dat sevenste Capittel.

WANNEER het Dondert
 ende Blixem / soo is die
 Lucht seer droogh / sub-
 tiyl / ende warm / ende het water dat
 door die warmte der Zonnen is op-
 treckende / veranderdt in de ghedaente
 des lichts / dryvende tot in de hooghe-
 te / boven die reflexie of loute der Aer-
 den /

den / wordt door de koude weder ver-
 groeft / by een ghedronghen ende ver-
 anderdt in de natuure des Waters /
 waeromme nevelachtich neder dalen-
 de / werdt ghedreven door de koude
 lucht / in die seer drooghe / subtiyle / of
 warme lucht / welcke dan die grove
 en dicke wolcken haestich doortreckt /
 ontsluit / subtiyl ende dun maect / die
 veranderende wederom in die natuure
 des lichts. Waerom haer forma in
 een ooghenblick veel honderdt-mael
 vergroot wordt / waer uyt volghet die
 grouwelijcke beweghenisse / welcke
 kraeckende ende barstende die lucht
 onsteeckt / ende beweegt / tot dat daer
 ghelijckheyt is / in grootte ende dick-
 te / dan is daer rust / ghelijck wy sien /
 soo het lichaem des Salpeters gebro-
 ken ende ontbonden wordt / door die
 kracht des vuers / ende alsoo veran-
 derdt in de natuure des lichts : of soo
 wy een natte handt / of doeck / slinghe-
 rende nevelachtich doen gaen / op een
 heet Vuer / of ghesmolten Loo / 't welck
 door die onsluytinghe / of vergrootin-
 ge der hitten / krakende ende barsten-

33

de/gaet ghelyck den Donner. Inſghe-
lyck ſien wy ooc aen eē Ouerſlach/ dooz
'thaeflich byrecken van't lichaem des
ſteens / d'oofſack van de brandende
klaerhepde/etc. Maer alſoo die ader-
ghebleven Wolcken / oberdryven die
plaetſen/welcke dooz den Donner/oft
ontbonden Wolcken/ wat vergroft /
oſte verkoelt ſyn / ende komen weder-
omme te dryven in de ſubtile warme
lucht / welke haer al opklimmende
(ghelyck de warmte des byers) dooz
terric/onckluyt/dun maect/ende ver-
anderde in de natuere des lichts/ als
hoben. Waerom wy hooren die ver-
ſcheyden ſlagen/die duerende blyven/
tot alle die plaetſen / welke dooz die
warmte der Zonnen / ſoo ſeer dun ge-
maect waren / wederom getempert/
vergroft/oft verkoelt ſyn.

Dat achtſte Capittel.

WAEROMME wy geboe-
len/ hoe Godt/ ons dooz
de Natuere beweeght/om
ſijn wijsheyt/goetheyde/ende mogent-
heyt

de / gaet ghelyck den Donner. Inſghe-
lijcks ſien wy ooc aen eē Vuerſlach/ door
't haestich breecken van 't lichaem des
steens / d' oorsaeck van de brandende
klaerheydt / etc. Maer alsoo die over-
ghebleven Wolcken / overdryven die
plaetsen / welcke door den Donner / oft
ontbonden Wolcken / wat vergroft /
ofte verkoelt zyn / ende komen weder-
omme te dryven in de subtile warme
lucht / welke haer al opklimmende
(ghelyck de warmte des vuers) door-
treckt / ontsluit / dun maect / ende ver-
anderdt in de natuere des lichts / als
boven. Waerom wy hooren die ver-
scheyden slagen/ die duerende blyven
tot alle die plaetsen/ welcke door die
warmte der Zonnen / soo seer dun ge-
maect waren / wederom getempert /
vergroft / oft verkoelt zijn.

Dat achtſte Capittel.

WAEROMME wy gevoe-
len / hoe Godt / ons door
de Natuere beweeght / om
sijn wijsheyt / goetheydt ende mogent-

34
heyt te kennen ende te beminnen. Aen-
ſiet ſijn goede ende wonderlycke orde-
ning / die wy onderſoekende in alle
dingen vinden. Merckt hoe wonder-
lyck / dooz reden als hoben / het dicke
water dooz de Zonne onſienlyck wort
opghetrocken/ ende vergroot in de ge-
daente des lichts/ waer dooz met eenē
die beweghende cracht des wints ver-
ooſſaecht. Dryvende alſoo vergroo-
tende landtwaerts/ dooz dien uyt ghe-
breck van water / daer zonderlingh
gheen optreckinghe oft vergrootinge
is / ende onder en tuffchen dooz der
Zonnen warmte/ al opwaerds ryſen-
de/ tot in de koude lucht/ hoben die re-
flexie oft ſtaende warmte der Aerden/
wozt wederom vergroft/ ende by een
ghedronghen/ als een nevel/ alſo oock
dooz de koude des nachts/ waeromme
die ſtilte des avonts veroorſaect wozt/
ende die Lucht haer nevelachtich o-
penbaert/waer dooz die wolcken gro-
ver ende dicker worden/ ende in Wa-
terdruppelen veranderen. Alſoo die
dorstige Aerde bevochtigende/ waer
in die kracht der Aerden verrottende
ſmelz

heyt te kennen ende te beminnen. Aen-
siet zijn goede ende wonderlycke orde-
ning / die wy ondersoekende in alle
dingen vinden. Merckt hoe wonder-
lijk / door reden als boven / het dicke
water door de Zonne onzienlijk wort
opghetrocken/ ende vergroot in de ge-
daente des lichts / waer door met eenē
die beweghende cracht des wints ver-
oorsaecht. Dryvende alsoo vergroo-
tende landtwaerts / door dien uyt ghe-
breck van water / daer zonderlingh
gheen optreckinghe oft vergrootinge
is / ende onder en tusschen door der
Zonnen warmte / al opwaerds ry-
sende / tot in de koude lucht / boven die re-
flexie oft staende warmte der Aerden /
wordt wederom vergroft / ende by een
ghedronghen / als een nevel / also oock
door de koude des nachts / waeromme
die stilte des avonts veroorsaect wort /
ende die Lucht haer nevelachtich o-
penbaert / waer door die wolcken gro-
ver ende dicker worden / ende in Wa-
terdruppelen veranderen. Alsoo die
dorstige Aerde bevochtigende / waer
in die kracht der Aerden verrottende

35
 fiele / ende doortreckt met die vocht-
 tigheydt 't Ghewas der Aerden / maer
 door die warmte der Zonnen werde
 met die waterachtighe vochtigheden
 opghetrocken / tot aen de uperste deelen
 des ghewas / Ende alsoo 't Water
 vluchtigher is / dan 't nutriment ofte
 kracht der Aerden / soo verdroocht het
 Water in de Lucht / ende verlaet het
 nutriment / welcke door 't leven der
 dingen in de natuere des ghewas ver-
 andert wort / werden alsoo alle schep-
 selen der Aerden ghevoedt ende ver-
 meerderdt / uyt dese eenighe substan-
 tie. Waeromme door die verrottinghe
 wederom in Aerde verandert. Twelc
 een yeghclpck siet / maer qualijck van
 buyfende een die 't recht verstaet want
 verstonen begt Alchimisten dit / sy
 souden haer soo droeflijck niet becom-
 meren / om te wetē haer materie. Maer
 so dese opgetrocken nevelen kōnen te
 buyben / in plaetsen die seer warm zyn /
 veroorsaecten sy eerst Donder ende
 Blixem / door die haestighe vergroo-
 tinghe / ende gheven daer nae winden.
 Maer is die lucht natuerlijck / ende
 alleen

smelt / ende doortreckt met die vocht-
 tigheydt 't Ghewas der Aerden / maer
 door die warmte der Zonnen werdt
 met die waterachtighe vochtigheydt
 opghetrocken / tot aen de uysterse deelen
 des ghewas / Ende alsoo 't Water
 vluchtigher is / dan 't nutriment ofte
 kracht der Aerden / soo verdroocht het
 Water in de Lucht / ende verlaet het
 nutriment / welcke door 't leven der
 dingen in de natuere des ghewas ver-
 andert word / werden alsoo alle schep-
 selen der Aerden ghevoedt ende ver-
 meerderdt / uyt dese eenighe substan-
 tie. Waeromme door die verrottinghe
 wederom in Aerde veranderē. Twelc
 een yeghclpck siet / maer qualijck van
 duysendē een die 't recht verstaet; want
 verstonden veel Alchimisten dit / sy
 souden haer soo droeflijck niet becom-
 merē / om te wetē haer materie. Maer
 so dese opgetrocken nevelen komen te
 dryven / in plaetsen die seer warm zyn /
 veroorsaecten sy eerst Donder ende
 Blixem / door die haestighe vergroo-
 tinghe / ende gheven daer nae winden.
 Maer is die lucht natuerlijck / ende

36
 alleen een weynich warmer / dan die
 nevelen / soo gheven sy alleenlijc wint /
 ende regen / gelyck voor desen int bree-
 de verclaert hebben.

Dat neghenste Capittel.

NU achte ick genoegsaem on-
 dersocht / het ambacht des
 Vuers / Luchts / Waters /
 ende der Aerden / welck dient om te
 verstaen wat elck is / om alsoo die
 kracht der natueren te leeren kennen /
 ende segghen in 't kort alsoo : 't Vuer
 is een subtyle Lucht / die Lucht een
 subtyl Water / 't Water een subtyle
 Aerde / ende de Aerde een grof Vuer /
 ghelyck uyt onse voorgaende Exem-
 pelen genoegsaem verstaen kan wor-
 den / want die Aerde ontbonden zijnde
 / door die kracht des vuers / of door
 die purificatie der natueren / veran-
 derdt hem in 't lichaem des Waters /
 ende wort soute ende een kracht der
 Aerden / ghelijck wy uyt de Calcina-
 tie perfectelijck bevinden / 't soute door
 't vuer ontbonden zijnde / wort veran-
 derdt

alleen een weynich warmer / dan die
 nevelen / soo gheven sy alleenlijc wint /
 ende regen / gelyck voor desen int bree-
 de verclaert hebben.

Dat neghenste Capittel.

Nu achte ick genoegsaem on-
 dersocht / het ambacht des
 Vuers / Luchts / Waters /
 ende der Aerden / 't welck dient om te
 verstaen wat elck is / om alsoo die
 kracht der natueren te leeren kennen /
 ende segghen in 't kort alsoo: 't Vuer
 is een subtyle Lucht / die Lucht een
 subtyl Water / 't Water een subtyle
 Aerde / ende d' Aerde een grof Vuer /
 ghelyck uyt onse voorgaende Exem-
 pelen ghenoechsaem verstaen kan wor-
 den / want die Aerde ontbonden zijnde
 / door die kracht des vuers / of door
 die purificatie der natueren / veran-
 derdt hem in 't lichaem des Waters /
 ende wordt soute ende een kracht der
 Aerden / ghelijck wy uyt de Calcina-
 tie perfectelijck bevinden / 't soute door
 't vuer ontbonden zijnde / wort veran-

37
 bert in water / 't welck de distillatie der
 sterck-wateren ons perfectelyck leert/
 ende dat Water dan door die kracht
 des vuers onbonden zijnde / wort ver-
 anderdt in Lucht / als boven bewesen /
 ende die Lucht in Oper / etc. Aldus
 wort de grove donckere Aerde veran-
 derdt in het subtylste / doorschynende /
 blyjckende ende penetrerende Oper /
 't welck alles doordringt / klarificeert /
 doordringhende ende klarificerende
 maecht.

Dat thienste Capittel.

HIER OMME soo moeten wy
 verstaen / dat oock alsoo / alle
 wat upt de Elementen ghe-
 schapen is / gheclarificeert wort / soo
 wel Minerael / Animael / als Vegeta-
 bel. Want ist / dat wy yet van dien
 willen clarificeren / mach door gheen
 ander middel gheschieden als boven /
 het Lichaem der Aerde moeten wy
 clarificeren door den vuere / ende maec-
 ken 't voor eerst ghelyck het Lichaem
 des waters / 't welck dan is als sout /
 dat

Dat thienste Capittel.

HIEROMME soo moeten wij
 verstaen / dat oock alsoo / alle
 wat uyt de Elementen ghe-
 schapen is / gheclarificeert wordt / soo
 wel Minerael / Animael / als Vegeta-
 bel. Want ist / dat wy yet van dien
 willen clarificeren / mach door gheen
 ander middel gheschieden als boven /
 het Lichaem der Aerden moeten wy
 clarificeren door den vuere / ende maec-
 ken 't voor eerst ghelyck het Lichaem
 des waters / 't welck dan is als sout

38
 dat wy dan moghen clarificeren / ende
 distilleren tot een Water / als een lich-
 aem des lichts / onbesmet / klaer als
 Cristal / doorschynende als die lucht /
 ende blyjckende als een vuere. Ware
 mede wy ons moghen laten ghenoe-
 ghen / ende is niet noodigh eenighe
 hoogher clarificatie / upt oorsaeken
 dat wy gheen onsenlycke gheesten
 kunnen bewaren / anders dan in een
 sienlyck Lichaem / ofe soudien die moe-
 ten verliesen. Want als het gheclari-
 ficert is / in de ghedaente des waters /
 soo wordt het verandert door distillatie
 in de ghedaente des lichts / ende door
 die vergrovinghe der koude / weder-
 om in water / als een sienlyck lichaem.
 Maer indien wy 't selfde clarificeren
 tot in de ghedaente des vuers / soo sal 't
 vergroven door koude / in de ghedaen-
 te des lichts / hoe soudien wy die dan
 ghebruycken? 't welck oock 't klaerste
 is van alle sienlycke dinghen / ende
 door ons onbruycckelijck. Hieromme
 mogen wy klarificeren in lucht / wel-
 ke hem vergroft door die coude in wa-
 ter / ende hoogher niet / want alle din-
 gen

dat wy dan moghen clarificeren / ende
 distilleren tot een Water / als een lich-
 aem des lichts / onbesmet / klaer als
 Cristal / doorschynende als die lucht /
 ende blyjckende als een vuere. Waer
 mede wy ons moghen laten ghenoe-
 ghen / ende is niet noodigh eenighe
 hoogher clarificatie / uyt oorsaeken
 dat wy gheen onsenlycke gheesten
 kunnen bewaren / anders dan in een
 sienlyck Lichaem / oft soudien die moe-
 ten verliesen. Want als het gheclari-
 ficert is / in de ghedaente des waters /
 soo wordt het verandert door distillatie
 in de ghedaente des lichts / ende door
 die vergrovinghe der koude / weder-
 om in water als een sienlyck lichaem.
 Maer indien wy 't selfde clarificeren
 tot in de ghedaente des vuers / soo sal 't
 vergroven door koude / in de ghedaen-
 te des lichts / hoe soudien wy die dan
 ghebruycken? 't welck oock 't klaerste
 is van alle sienlycke dinghen / ende
 voor ons onbruycckelijck. Hieromme
 mogen wy klarificeren in lucht / wel-
 ke hem vergroft door die coude in wa-
 ter / ende hoogher niet / want alle din-

39
ghen die ghereduceert worden in haer
hoogste perfectie hebben gheen Ge-
neratie/ of Multiplicatie. Maer wan-
neer wy die geclarificeert hebbe / door
distillatie in eē claer doorschynēt blin-
kent Water / Olye / of hoe wy het sou-
den moghen noemen / soo zaeyen wy
hier in onse lichamen Sperma / twelc
hier in wordt verrot / ende gheclarifi-
ceert in ghelpeke ghedaente van clae-
hepde. Maectt alsoo van Waeter
Aerde/ door die kracht des vuers / va-
ren voort ghelijck de Natuere / ende
maecken de graeuwe Aerde wit/ klaer
ende doorschynent als die lucht. Doch
in een sienlijcke ghedaente / daer nae
uyt die ghedaente des lichts / in een
vuerighe / klare / zuyvere / onbesmette
roode verwe als een Robijn. Twelck
in perfecthepde alle Aerdsche schep-
selen te boven gaet / maer indien wy
tselfde klare / zuyvere / ende onbesmet-
te Vuer / noch hoogher souden willen
clarificeren / ende verhooghen / soo
moet het selve weder ghebracht wer-
den/ in sijn eerste wesen / door twater
doorscheyden / om de generatie te on-
der-
C 4 der-

40
derhouden/ ende alsoo door het gesuy-
verde perfecte Zaed / (in koude / in
hitte/ wiens vuer buyten / ende vocht
binnen staet) een generatie maecten
in't vochtighe Water/ wiens droochte
binnen etc. latende die natuer haer
wederom verhooghen / ende verbete-
ren / als boven. Door welke reite-
ratie ons Materie soo zuyver/ subtiel/
ende penetrerende wordt / dat het on-
ghelooflijk is, alsoo datse kortelingh
alle Vaten soude doordringen / ende
soudt die moeten verliesen.

Dat elfste Capittel.

GHY soude moghen vraeghen /
Hoe ist moghelijk eenighe
dinghen aldus te verbeteren?
Sien wy niet dat alle Leeden / niet
anders voort brengen dan haer ge-
lijck / somtijds een weynich beter /
soms tijds een weynich slijmer. Hoe
souden wy door onse Vuer meerder
klarificeren / dan Godt door delicht-
schynende Zonne? Hier op antwoor-
de/

ghen die ghereduceert worden in haer
hoogste perfectie / hebben gheen Ge-
neratie / of Multiplicatie. Maer wan-
neer wy die geclarificeert hebbe / door
distillatie / in eē claer doorschynēt blin-
kent Water / Olye / of hoe wy het sou-
den moghen noemen / soo zaeyen wy
hier in onse lichamen Sperma / 't welc
hier in wordt verrot / ende gheclarifi-
ceert in ghelijcke ghedaente van clae-
heydt. Maecken alsoo van Waeter
Aerde / door die kracht des vuers / va-
ren voort ghelijck de Natuere/ ende
maecken de graeuwe Aerde wit / klaer
ende doorschynent als die lucht. Doch
in een sienlijcke ghedaente / daer nae
uyt die ghedaente des lichts / in een
vuerighe / klare / zuyvere / onbesmette
roode verwe als een Robijn. Twelck
in perfectheyt alle Aerdsche schep-
selen te boven gaet / maer indien wy
tselfde klare / zuyvere / ende onbesmet-
te Vuer / noch hoogher souden willen
clarificeren / ende verhooghen / soo
moet het selve weder ghebracht wer-
den / in sijn eerste wesen / door 't water
voorschreven / om de generatie te on-

derhouden/ ende alsoo door het gesuy-
verde perfecte Zaed / (in koude / in
hitte / wiens vuer buyten / ende vocht
binnen staet) een generatie maecten in
't vochtighe Water / wiens droochte
binnen etc. latende die natuer haer
wederom verhooghen / ende verbete-
ren / als boven. Door welke re-ite-
ratie ons Materie soo zuyver / subtiel /
ende penetrerende wordt / dat het on-
ghelooflijk is / alsoo datse kortelingh
alle Vaten soude doordringen / ende
soudt die moeten verliesen.

Dat elfste Capittel.

GHY soudt moghen vraeghen /
Hoe ist moghelijk eenighe
dinghen aldus te verbeteren?
Sien wy niet dat alle Zaeden / niet
anders voortbrengen dan haers ge-
lijck / somtijds een weynich beter /
soms tijds een weynich slijmer. Hoe
souden wy door onse Vuer meerder
klarificeren / dan Godt door de licht-
schynende Zonne? Hier op antwoor-

41
 de / dat onse clarificatie gheschiedt op
 een ander manier. Want wy nemen
 die Lichamen / die G O D T dooz
 die natuyre gheklarificeert heeft / en-
 de klarificeren die wederom dooz on-
 se Wyer / ende Water / die maecten
 de soo klaer als een Kristal / reput-
 ghende van alle onsupberheyt / die
 de natuyre daer inne ghelaten heeft /
 ende brenghen het in een ghedaente
 van Water / waer in die natuer der
 Aerden in sijn binnenste verborghen
 is / in welcke wy dan / als verhaelt /
 onse Lichamen zaepen / ende dan dooz
 dit zuivere Water reynighen / maec-
 kende d'een / d'ander in klaerheyt
 ghelijck / het welck in de Natuyre
 alsoo niet en gheschiedt. Waerom
 alle dinghen in de ghedaente blij-
 ven / ghelijck G O D T die in den
 beginne gheschapen heeft. Want
 het Zaedt dat in der Aerden ghezaeyt
 wordt / wordt niet gheklarificeert
 dooz die Aerde / maer die Aerde word
 gheklarificeert / ende verkoocht van
 't Wyer ende leven des zaeds. Aen-
 ghesien die Aerde onsupberder is als
 T 1 't Zaedt

42
 't Zaedt / etc. Waerom 't werck des
 zaeds altijd in een ghedaente blijft /
 tingeert die onzuivere Aerde in sijn
 natuer ende forma.
 Dus vele Vriendt ende Broeder /
 hebbe ick gheschreven van de Natue-
 re / gheleech ick selver dat metter handt
 bevonden hebbe / ende alsoo niet bo-
 ven kennisse van dien / my tot G O D
 treckt / hebbe die eyghenschap der
 Elementen moeten beschrijven / want
 sy een wooningh ofte Lichaem van
 de Natuyre zyn / zonder welcke wy
 die Natuyre niet kennen / wy leven in
 haer / worden in haer ghevoedt ende
 onderhouden / soo wy dan haer niet
 kennen / soo kennen wy noch ons /
 noch die Natuyre : Hieromme die de
 Elementen leert kennen / leert oock
 G O D T / hem / ende sijn Natuyre
 kennen / zonder welcken wy Godts
 Moghentheyt / Wijsheyt / noch
 goedtheyt / niet recht moghen be-
 minnen. Wie ghetuyght van G O D
 boven de Natuyre / want wy zijn
 naer den evenbeeldt G O D T S ghe-
 schapen / op dat wy dooz dese din-
 ghen

de / dat onse clarificatie gheschiedt op
 een ander manier. Want wy nemen
 die Lichamen / die G O D T door
 die natuyre gheklarificeert heeft / en-
 de klarificeren die wederom door on-
 se Vuer / ende Water / die maecten
 de soo klaer als een Kristal / reyni-
 ghende van alle onsuiverheyt / die
 de natuyre daer inne ghelaten heeft /
 ende brenghen het in een ghedaente
 van Water / waer in die natuer der
 Aerden in sijn binnenste verborghen
 is / in welcke wy dan / als verhaelt /
 onse Lichamen zaeyen / ende dan door
 dit zuivere Water reynighen / maec-
 ende d'een / d'ander in klaerheyt
 ghelijck / het welck in de Natuyre
 alsoo niet en gheschiedt. Waerom
 alle dinghen in de ghedaente blij-
 ven / ghelijck G O D T die in den
 beginne gheschapen heeft. Want
 het Zaedt dat in der Aerden ghezaeyt
 wordt / wordt niet geklarificeert
 door die Aerde / maer die Aerde wordt
 geklarificeert / ende verkoocht van
 't Vuer ende leven des zaeds. Aen-
 ghesien die Aerde onsuiverder is als

't Zaedt / etc. Waerom 't werck des
 zaeds altijd in een ghedaente blijft /
 tingeert die onzuivere Aerde in sijn
 natuer ende forma.

Dus vele Vriendt ende Broeder /
 hebbe ick gheschreven van de Natue-
 re / ghelijck ick selver dat metter handt
 bevonden hebbe / ende alsoo niet bo-
 ven kennisse van dien my tot G O D
 treckt / hebbe die eyghenschap der
 Elementen moeten beschrijven / want
 sy een wooningh ofte Lichaem van
 de Natuyre zyn / zonder welcke wy
 die Natuyre niet kennen / wy leven in
 haer / worden in haer ghevoedt ende
 onderhouden / soo wy dan haer niet
 kennen / soo kennen wy noch ons /
 noch die Natuere : Hieromme die de
 Elementen leert kennen / leert oock
 G O D T / hem / ende sijn Natuyre
 kennen / zonder welcken wy Godts
 Moghentheyt / Wijsheyt / noch
 goedtheyt / niet recht moghen be-
 minnen. Wie ghetuyght van G O D
 boven de Natuyr? want wy zijn naer
 den evenbeeldt G O D T S ghe-
 schapen / op dat wy door dese din-

43

ghen souden leeren kennen onse He-
 melsche gaeven / die wy van onsen
 Schepper / neffens onse scheppinghe /
 ontfanghen hebben / om alsoo te ver-
 kryghen ware kennis van haer / soo
 veel ons in desen leven van nooden is /
 soo om onsen G O D T / als om ons
 selven / ende die leerende Natuyre te
 moghen kennen / beminnen / ende
 dienen. Waeromme met recht alle
 oneyndelyck ghehijf laten / ende wat
 wy niet verstaen / behooren te prijsen
 noch laecken / soo soude onse Ziele
 rust binden ende G O D T S Wijs-
 hejde smaecten. Want hoe zullen
 wy kennen / dat wy niet en sien / smaec-
 ken noch ghevoelen / etc ? Of bemin-
 nen / dat wy niet en kennen? Ist dan
 niet rechte van nooden vrient / d'eygen-
 schap der Elementen v'ondersoecken /
 om die Natuere te leeren kennen / ende
 alsoo G O D T beminnen / den wel-
 ken alleen Lof ende Eere behoort van
 eeuwigheydt.

Neemt hieromme dit in dank / ende
 ondersoeck neerstelyck de Natuyre /
 sy sal hier van / als de Waerheyde
 ghe-

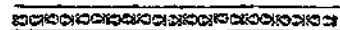
ghen souden leeren kennen onse He-
 melsche gaeven / die wy van onsen
 Schepper / neffens onse scheppinghe /
 ontfanghen hebben / om alsoo te ver-
 kryghen ware kennis van haer / soo
 veel ons in desen leven van nooden is /
 soo om onsen G O D T / als om ons
 selven / ende die leerende Natuyre te
 moghen kennen / beminnen / ende
 dienen. Waeromme met recht alle
 oneyndelyck ghehijf laten / ende wat
 wy niet verstaen / behooren te prijsen
 noch laecken / soo soude onse Ziele
 rust vinden ende G O D T S Wijs-
 heydt smaecten. Want hoe zullen
 wy kennen / dat wy niet en sien / smaec-
 ken noch ghevoelen / etc ? Of bemin-
 nen / dat wy niet en kennen? Ist dan
 niet recht van nooden vrient / d'eygen-
 schap der Elementen t' ondersoecken /
 om die Natuere te leeren kennen / ende
 alsoo G O D T beminnen / den wel-
 ken alleen Lof ende Eere behoort van
 eeuwigheydt.

Neemt hieromme dit in dank / ende
 ondersoeck neerstelyck de Natuyre /
 sy sal hier van / als de Waerheydt

44
 ghetuyghen / ende leeren verstaen dat
 nae desen volghen sal / als het grootste
 wonder / dat wy hier door de Na-
 tuere in de Elementen sien.
 Tot Lof ende verseke-
 ringhe van onsen
 Salichmaker /
 Amen.

ghetuyghen / ende leeren verstaen dat
 nae desen volghen sal / als het grootste
 wonder / dat wy hier door de Na-
 tuere in de Elementen sien,

Tot Lof ende verseke-
 ringhe van onsen
 Salichmaker /
 Amen.

Lustgierigen Leser / indien ghy
 begeerich zijt om te weten wie en
 hoedanich dese voorsz. Cornelis Dreb-
 bel ghetwrest is / soo overleest dese naevol-
 ghende ghetuyghenissen / metten aenke-
 len van dien / de welcke ick tot bevestinge
 van zulcks / ende tot ghenoeghen van u l.
 hier by ghevoegt hebbe; ghy sult daer uyt
 lichtelijck afmeten konnen / wat scherp-
 sinnich ende niet min liefhebbede onder-
 soecker der Natuer-konst desen Drebbel
 ghetwrest sy; die niet alleen met getuyge-
 nis vā ander / maer principael met eygen
 daden 'tselbe bewijst waerachtich te zijn.

Ger-

Lustgierigen Leser / indien ghy
 begeerich zijt om te weten wie en
 hoedanich dese voorsz. Cornelis Dreb-
 bel gheweest is / soo overleest dese naevol-
 ghende ghetuychenissen / metten aenkle-
 ven van dien : de welcke ick tot bevestinge
 van zulcks / ende tot ghenoeghen van u l.
 hier by ghevoegt hebbe; ghy sult daer uyt
 lichtelijck afmeten konnen / wat scherp-
 sinnich ende niet min liefhebbede onder-
 soecker der Natuer-konst desen Drebbel
 gheweest zy ; die niet alleen met getuyge-
 nis vā ander / maer principael met eygen
 daden 't selve bewijst waerachtich te zijn.

GHERRIT PIETER SZ.

Schaghen, yvenscht den Eerweerdighen, VVel-gheleerden, Stercken-boumeester van de Vereenichde Neder-landen : Ende certijds van V Villem Prins van Orangien, hooch-loffelijcker gedachtenisse : Oock V Vit-konstenae, ende in de Meert-konst tytmuntent Meester : Oock Oudt-Burgher-meester tot Alckmaer, M. Aeriaen Thonisz. veel ghelucx.

DA T het ondersoecken in't licht der Naueren seer vermakelijck, vol diepe ende nutte eygenscapen is, betrughen niet alleen verscheyden Gheleerden: Maer'tis deur d'ervaring in allen, allen elcken bekent. 'Tis oock openbaer, dat de seuen vyve Konsten tot grooten voordeel der Menschen zijn streckende,

DEDICATIE,

Ofte toeschrijvinge/van den diepsinnigen / ende in't licht der Natueren seer ervaren Philosooph/ Cornelis Iacobsz. Drebbel, van Alckmaer / aen den Machtigen Coning Jacob/ van groot Brittangien.

DE loeticheyt / soo ghesloten in't ondersoecken van de Natuere der Elementen / beweeght mi alleen/ o Coning/aen uwe Majesteit te schryven/ghesien hebbende veel gheneuchlijcke en ongelooflicke wonderen/ seer bequaem om Godt te leeren kennen/wat de Natuere der dingen : Want zijn niet dooz Godts moghende ende goederterien wijsheyt/ alle dese dinghen tot lof van

Godt/

De introductie door Gerrit Pietersz. Schagen

en

de DEDICATIE, Ofte toeschrijvinge / van den diepsinnigen / ende in't licht der Natueren seer ervaren Philosooph / Cornelis Jacobsen Drebbel / van Alckmaer / aen den Machtigen Coningh Jacob / van groot Brittangen zijn woord voor woord identiek aan de gelijknamige stukken in de Wondervondt (p. 33 en p. 37) en worden derhalve hier weggelaten.

LOF-LIED-DICHT:

Op de Natuur-kund,
K. I. Drebbel.

O VWat on-gehoorde zaken!
Noch geraken,, an den dag:
Yder vvel verblyden mach,
Die in't vveten héft vermaken:
Nu men smaken,, mach, vvaer en
Onz de *Wet-lust* leyden kan.

Gy die met geen laffe reden
u te vreden,, houd zoo licht,
Maer vël meer betraut 't gezicht:
Kom doch ras by *Drebbel-treden*:
Eer gy heden,, vveder keert
Zult verkrygen u begeert.

Is vvel oyt een opgerezen,
Die, als dezen,, *Drebblater*
Drebheld' de Natuur naer?
Neen voorvvaer: Van geen vvy lezen,
Die bevvezen,, en verklaert
Zoo héft, der *Beginselen aerd*.

Hier

64
Hiergy muegt den *Donder* hooren
Van te voeren,, bald'ren gram,
Daer volgt naer een *Bliksem-vlam*:
Regen, Hagel: Sneeuw om d'ooren,
Me kond spooren,, (als gy vylt)
Koud', of Hitte, Wind, of Stilt'.

Hier gy ziet de *Lust* van't leven!
Sterren zvveven,, om haer *As*,
Noch te langzaam, noch te ras,
Maer als 't *Groote-rond* gedreven.
VVilt dan geven,, *Eer en Lof*,
Die beschreven héft déz' stof.

Diet beschreven doet versterken,
Met *Tuyg-werken*, die in schyn
Levend', (doch *Natuurlyk*) zyn.
Meer als *Mensch!* naer *menschelike* merken.
Baut dan Kerken, 't zynder *Eer*,
Daer m'hem *lôv'*, en *leer* zyn *Leer*.

't Vernoegeen héft *WILS* genoeg.

FINIS.

LOF-LIED-DICHT:

Op de Natuur-kund
K.I. Drebbel

O Wat on-gehoorde zaken!
Noch geraken,, an den dag:
Yder wel verblyden mach,
Die in't weten héft vermaken:
Nu men smaken,, mach, waer an
Onz de *Wet-lust* leyden kan.

Gy die met geen laffe reden
u te vreden,, houd zoo licht,
Maer vël meer betraut 't gezicht:
Kom doch ras by *Drebbel-treden*:
Eer gy heden,, wederkeert
Zult verkrygen u begeert.

Is wel oyt een opgerezen,
Die, als dezen,, *Drebblater*
Drebheld' de Natuere naer
Neen voorwaer: Van geen wy lezen,
Die bewezen,, en verklaert
Zoo héft, der *Beginselen aerd*.

Hier gy muegt den *Donder* hooren
Van te voeren,, bald'ren gram,
Daer volgt naer een *Bliksem-vlam*:
Regen, Hagel: Sneeuw om d'ooren,
Me kond spooren,, (als gy wilt)
Koud', of Hitte, Wind of Stilt'.

Hier gy ziet de *Lust* van't leven!
Sterren zweven,, om haer *As*,
Noch te langzaam, noch te ras,
Maer als 't *Groote-rond* gedreven.
Wilt dan geven,, *Eer en Lof*,
Die beschreven héft déz' stof.

Die 't beschreven doet versterken,
Met *Tuyg-werken*, die in schyn
Levend', (doch *Natuurlyk*) zyn.
Meer als *Mensch!* naer *menschelike* merken.
Baut dan Kerken, 't zynder *Eer*,
Daer m'hem *lôv'*, en *leer* zyn *Leer*.

't Vernoegeen héft *WILS* genoeg.

FINIS.

Brief aan Koning James 1621

In deze brief vraagt Drebbel Koning James financiële steun om langdurig een zilvermijn te mogen uitbaten en de erts te zuiveren.

Inuicissime Rex,

122
124

Cum non minus reditus sui M. T. operam daret
utilis, quam artificiosus et delictabilis inueni-
entis, summam diligentiam adhibere, ut exploraret,
quid M. T. prodessem in argenti-fodina: quae iam
laret, et nullius fecerit momenti est, propter insti-
tiam operationum, quorum errore argenti profluvium
sumptibus infecerit est. Insuper ego diu multumque
quidam, inveni in amicum, qui deum ostendit mihi
mediocri Lureo id purgandi: quod antequam de arte
examinant.

Exploratus est quilibet minutus, et libras
contineat nuntius quing. nuntius: unde et quos
vasa centum nuntia restant. quae si in petuniam
numeratam redurantur, inveniunt in triginta libras
Anglicanas plus minus. Quapropter summatim ego
M. T. de nuntio in septem proximos annos omnia
mineralia conrodal, ea Lege, ut pro unoquoque
vaso solam quindem libras Anglicanas; supra quod
minuti peritipii in Germania, aut etiam alibi, quinquag.
solentur, nisi minores moliores sint. Reliquum redet
in artem, Laborem, turbent, forment, retribula,
salia etc. Ita tamem ut, si minores sint, pecuni-
orati, plus rependam. si deteriores; minus, pro-
tato. Et deinde quos oro ut in primis gratias
sabeam quindem vasa mineralium, quae iam in tunc
sunt; idque in subsidium implendum fartatum, et in
peritipio atque magno opere adque faciendum; et
si quae praefecta sunt, supra scripto pectio summi.
Deinde etiam de M. T. dignetur per beneficium
privilegio viginti annorum et annis pabulis, ut
quos sunt artem intra praedictum tempus impleant.
Quo facto de deo M. T. maximam gratiam etc.

M. T. Humilissimus
Excellens
Corinthius reposit.

Brief aan Koning James 1621

oorspronkelijke Latijnse tekst en
vertaling in het Nederlands

"Your Invincible Majesty,

Because I am not less inclined to render my services to Your Majesty by profitable, than by ingenious and gratifying inventions, so I have practised the greatest zeal in order to investigate how I could be of benefit to Your Majesty with the silver mine which now lies dormant, and is almost of no importance through the ignorance of the exploiters, by whose failings the value of the silver is below the cost. When I have long and much pondered over this, I met a friend who has shown me a means whereby this ore can be purified with a moderate profit. Beforehand he has instituted an accurate investigation into the matter. This investigation has made it apparent that possibly each 100 pounds of ore (such as is in the tower) yields about five ounces of silver. Hence from each ton there comes a hundred ounces, which, in terms of cash, provides 30 English pounds. Therefore I humbly request your Majesty to lease to me for the first seven years all the mineral (ore), on condition that I pay 15 English pounds for each ton, above which no monarch in Germany or elsewhere is ever paid, unless when the ores are of better quality.

The balance comes into account for the trade, the labour, the coal, furnaces, crucibles, salts and so on. However, with this understanding, that when the ore is richer I shall pay more, when it is worse, less in proportion. Furthermore, I request also that I shall receive free of charge the 15 tons of ore which are already in the tower and that as compensation of the costs incurred both at the beginning, and largely to be incurred later. And as there is still something, that I may purchase it then against the above named price; furthermore, that Your Majesty will benevolently deign to decree by a patent for 21 years that no one shall practice this art within this aforementioned period: for which I shall ever be thankful to Your Majesty.

Your Majesty's humble servant,
Cornelius Drebbel." ¹

V.

*Manuscript van DREBBEL aan JAMES I; ADD. Manuscr. N° 19402,
Fol. 124, British Museum, London.*

„De hand is dezelfde als die in de Alkmaar'sche acte van 1597
en in het EGERTON Manuscr.“

Invictissime Rex,

Cum non minus deditus sim M. T. operam dare utilibus, quam artificiosis et delectabilibus inventionibus, summam diligentiam adhibui, ut explorarem, quo M. T. prodessem in argenti fodinâ: quae jam iacet et nullius fere momenti est, propter incitiam operariorum, quorum errore argenti pretium sumptibus inferius est. Dum ergo diu multumque quaero, incidi in amicum, qui viam ostendit cum mediocri lucro id purgandi: quod antehac exacte examinavit.

Exploratum est quaslibet minerae [ut nunc in turre] centum libras continere circiter quinque uncias: unde ex quoque vase centum unciae resultant, quae si in pecuniam numeratam reducantur, incidunt in triginta libras Anglicas plus minus.

Quapropter humillime rogo M. T., ut mihi in septem proximos annos omnia mineralia concedat eâ lege, ut pro unoquoque vase solvam quindecim libras Anglicas, supra quod nulli principi in Germania, aut etiam alibi quicquam solvitur, nisi minerae meliores sint.

Reliquum cedet in artem, laborem,

Onoverwinnelijke Koning,

Daar ik niet minder geneigd ben om aan Uwe Majesteit mijne diensten te bewijzen door nuttige, dan door kunstige en aangename uitvindingen, zoo heb ik den grootsten ijver betracht, om te onderzoeken, hoe ik Uwe Majesteit van voordeel zou kunnen zijn met de zilvermijn, die nu stil ligt, en bijna van geene beteekenis is door de onwetendheid der ontginners, door wier fouten de waarde van het zilver beneden de kosten is. Terwijl ik lang en veel daarover nadacht, trof ik een vriend, die mij een middel heeft getoond, om, met eene matige winst, dit (erts) te zuiveren. Tevoren heeft hij een nauwkeurig onderzoek hiernaar ingesteld. Bij onderzoek is gebleken, dat mogelijk elke 100 pond erts (zooals nu in den toren is) ongeveer vijf ons (zilver) bevat. Dientengevolge komt er uit elke ton honderd ons, die, als zij tot baargeld gemaakt worden, circa 30 Engelsche ponden leveren. Daarom vraag ik Uwe Majesteit nederig, om mij voor de eerste zeven jaren al het mineraal af te staan, op voorwaarde, dat ik voor

carbones, fornaces, crucibula, salia, etc. Ita tamen ut si minerae sint pleniores, plus rependam, si deteriores minus, pro rato. Uterius quoque oro ut in primis gratis habeam quindecim vasa mineralium, quae jam in turri sunt; idque in subsidium impensarum factarum, et in principis atque magno opere adhuc faciendarum: et si quae praeterea sint, supra scripto pretio emam: deinde etiam ut M. T. dignetur hoc beneficium privilegio viginti annorum et unius stabilire, ne quis hanc artem intra praedictum tempus imitetur, quo facto debebo M. T. maximam gratiam, etc.

M. T. humillimus cliens

CORNELIUS DREBBEL.

elke ton 15 Engelsche ponden betaal, waarboven aan geen vorst in Duitschland of elders ooit betaald wordt, tenzij wanneer de ertsen van betere kwaliteit zijn.

Het overige komt op rekening van het bedrijf, den arbeid, de kolen, ovens, kroezen, zouten; enz. Echter met dien verstande, dat, als de ertsen rijker zijn, ik meer zal betalen; als zij slechter zijn, naar verhouding minder. Verder verzoek ik ook, dat ik de 15 tonnen mineraal, die reeds in den toren zijn, gratis zal krijgen en dat wel ter vergoeding van gemaakte kosten, zoowel in den beginne, als grootendeels ook nog te maken. En als er verder nog iets is, dat ik het dan tegen den bovengenoemden prijs mag koopen; vervolgens, dat Uwe Majesteit zich verwaardigen zal deze weldaad door een privilegie van 21 jaren te bevestigen, opdat niemand deze kunst binnen den voornoemden tijd zal navolgen, waarvoor ik Uwe Majesteit grooten dank zal verschuldigd zijn; enz.

Uwer Majesteit nederigste dienaar,

CORNELIUS DREBBEL.

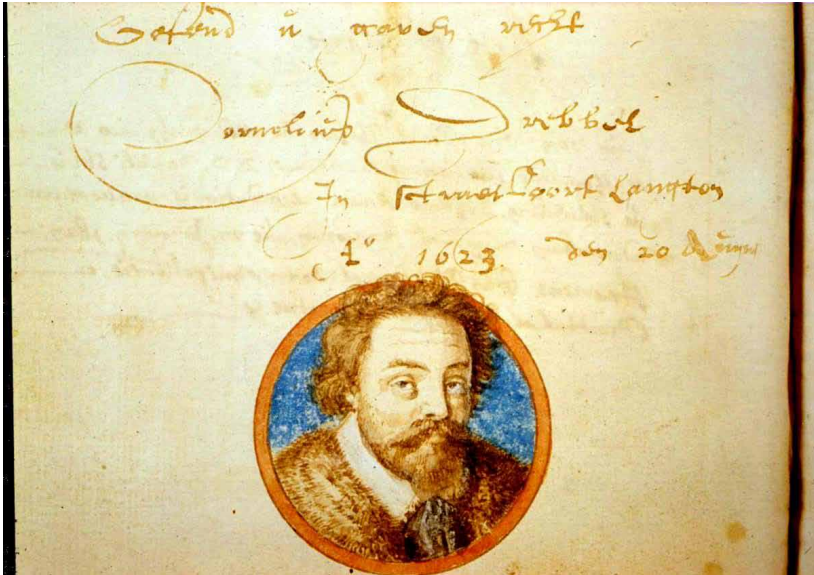
Oefend u gaven recht 1623

Daniel Stolz von Stolzenberg (Daniel Stolcius) (1600–1660) was een Boheems fysicus en schrijver over alchemie, leerling van Michael Maier in Praag. In 1623 ontmoette hij in Engeland Cornelis Drebbel en de hermetische filosoof Robert Fludd.

Bij die gelegenheid maakte Drebbel bijgaande inscriptie en zelfportret in Stolcius' *Album Amicorum*.

Oefend u gaven recht

Cornelius Drebbel
In Straetfoort Langton
A° 1623 den 20 Augs

Bron: Album Amicorum van Daniel Stolcius.
University of Uppsala

Quinta Essentia

1688

Het Eerste Capittel	105
Het Tweede Capittel	106
Het Derde Capittel	110
Het Vierde Capittel	112
Het Vijfde Capittel	114
Het Sesde Capittel	116
Het Sevende Capittel	116
Het Achste Capittel	117

In zijn zoektocht naar de diepere drijfveren van de natuur gaat Drebbel hier de alchemistische kant uit. In de oude en scholastieke filosofie is kwintessens of Ether de benaming die werd gegeven aan het vijfde immateriële element, naast en boven de vier stoffelijke elementen Lucht, Water, Aarde en Vuur. De Grieken waren ervan overtuigd dat alles was opgebouwd uit deze elementen. De elementen streefden elk een plaats in het universum na.

Aarde was het zwaarste element en zat dus ook het laagst. Water was het element dat naar een evenwicht streefde dat net boven dat van de Aarde gelegen was. Lucht had een evenwichtsplaats die zich daar weer boven vond. Vuur, streefde naar een nog hogere evenwichtsplaats en dit kwam tot uiting door het stijgen van de vlammen.

Het vijfde was een element dat de hele wereld doordrong. Middeleeuwse filosofen en alchemisten noemden het quinta essentia, de vijfde essentie. Zij dachten echter dat het een vorm van materie was, iets dat ze dus volgens een bepaalde methode zouden kunnen extraheren.

Het valt op dat de Quinta Essentia vier maal in het latijn (*6 en *7 in 1621, *9 en *11 in 1628) en één maal in het frans (*13 in 1672) is verschenen, vooraleer onderstaande versie in 1688 het licht zag. Heeft Drebbel de Quinta Essentia dan in het latijn geschreven?

Grondige oploffinge
van de
Natuur en Eygenfchappen der
E L E M E N T E N.

En hoe fy veroorfaken *Donder, Blixem, Hitte, Koude, Wind, Regen, Hagel, Sneeuw &c.* En waar toe fy dienftig zijn.

Als mede
Een klare befchrijving van de
QUINTA ESSENTIA.
Noyt voor defen gedrukt.

Noch een
DEDICATIE VAN 'T
PRIMUM MOBILE.

Alles gedaan door den grooten Hollandfchen Philofooph *Cornelis Drebbel van Alkmaar.*

't **A M S T E R D A M.**

Gedrukt voor de Lief-hebbers, *Anna Onstz.*
1688. En zijn te bekomen by *Jacob Craus*
Boekverkoper in de *Princk-strat.*

CORNELIS DREBBEL

van de

QUINTA ESSENTIA.

HET EERSTE CAPITTEL.

DE *Quinta Essentia* is een eeuwich, onveranderlijk, onverbrandelijk, gelijk de Hemel onoverwinnelijk, en in alle *Elementen* een volkomen ding: seer vol warmte, droochte, koude, en vocht, dat het schier ongelooflijk is. Dan wanneer warmte van noden is, so geeft sy de selven, also dat men, (* welk seer wonderlijk is) sijn koude niet bemerkt: also ook geene warmte als men die geeft aan sulke die verkoeling be-

van de QUINTA ESSENTIA. 57
begeeren: maar waar vochtig-
heyt ontbreekt geeft sy de selve
overvloedigh, en nochtans ver-
schijnt geen droochte, en soo
gaat het ook met d'andere Qua-
liteiten der Elementen: derhal-
ven is het ook een souvercine
Remedie voor alle krankheden.
Alle *Quintæ Essentiæ* zijn van
gelijke kracht als sy wel bereyt
zijn, en daar is niet aangelegen
uyt welk een *Materie* sy zijn.
Licht wilt gy seggen: wanneer
in alle *Quinte Essentiis* een ge-
lijke kracht is, waarom heb-
ben dan d'ouden die uyt het
gout d'andere voorgestelt? Ik
antwoorde, datter wel niets op
de werelt is, waar in de *Quinta
Essentia* soo reyn is, als in het
Gout: want het Gout is volko-
men, het is sonder verbrande-
lijkheyt, en het heeft weynich

C 5

of

CORNELIS DREBBEL.

van de

QUINTA ESSENTIA.

HET EERSTE CAPITTEL.

De *Quinta Essentia* is een eeuwich, onveranderlijk, onverbrandelijk, gelijk de Hemel onoverwinnelijk, en in alle *Elementen* een volkomen ding: seer vol warmte, droochte, koude, en vocht, dat het schier ongelooflijk is. Dan wanneer warmte van noden is, so geeft sy de selven, also dat men (* welk seer wonderlijk is) sijn koude niet bemerkt: also ook geene warmte als men die geeft aan sulke die verkoeling

begeeren, maar waar vochtig-
heyt ontbreekt geeft sy de selve
overvloedigh, en nochtans ver-
schijnt geen droochte, en soo
gaat het ook met d'andere Qua-
liteiten der Elementen: derhal-
ven is het ook een souvercine
Remedie voor alle krankheden.
Alle *Quintæ Essentiæ* zijn van
gelijke kracht als sy wel bereyt
zijn, en daar is niet aangelegen
uyt welk een *Materie* sy zijn.
Licht wilt gy seggen: wanneer
in alle *Quinte Essentiis* een ge-
lijke kracht is, waarom heb-
ben dan d'ouden die uyt het
gout d'andere voorgestelt? Ik
antwoorde, datter wel niets op
de werelt is, waar in de *Quinta
Essentia* soo reyn is, als in het
Gout: want het Gout is volko-
men, het is sonder verbrande-
lijkheyt, en het heeft weynich

38 CORNELIS DREBBEL
 of geen veselen by sich: daar-
 om als nu sijn *Quinta Essentia*
 van het Lichaam, sonder by-
 blyvinge der *Corrosiven* ge-
 scheyden, en met *Spiritus Vini*
gerectificeert wert, so is sy veer-
 dich, en seer doordringent: maar
 andere *Quinta Essentia*, na dat
 sy van de Lichamen afgeschey-
 den sijn, sijn noch met veel ver-
 brandelijkheid en veselen inner-
 lijk en uytelijk beladen: die
 anders niet als met de hoogste
 beswaarlijkheit daar van vallen.
 Dan als men uyt een onvolko-
 men en verbrandelijk dingh de
Quinta Essentia uyttrecken wil,
 so is het noodich de selve eerst
 van hare veselen te ontlasten, en
 die verbrandelijke Olye weg te
 doen, soo veel het mogelijk is:
 daarna *figeren*, en met *calcione-
 ren* en *solveren* alle verbrande-
 lijk

van de QUINTA ESSENTIA! sy
 lijkheit wech nemen: ook hare
 veselen, die veel tijt en werk
 vereischen: gelijk de geene we-
 ten die het ondervonden hebben.
 En wanneer het nu aldus gerey-
 nicht, *gefigeert*, en tot verwe ge-
 bracht is, soo is de *Materie* dan
 Gout, en gelijk sijne *Quinta Es-
 sentia*, &c.

HET TWEEDE CAPITTEL.

NU wilt gy vragen, hoe
 het mogelijk is dat die
Quinta Essentia soo krachtig
 zijn kan? Ik wil 't u seggen: wan-
 neer sy in *Spiritu Vini* leyt,
 waar van alle *Phlegma* wech is,
 so dat het sout ('t welk anders
 licht in de vochtigheit *solveert*)
 sich daar niet in *solveert*, soo sal
 't haast een *Mixtuer* geven, en
 sulks wegens de overvloedige
 C. 6. voch-

of geen veselen by sich: daar-
 om als nu sijn *Quinta Essentia*
 van het Lichaam, sonder by-
 blyvinge der *Corrosiven* ge-
 scheyden, en met *Spiritus Vini*
gerectificeert wert, so is sy veer-
 dich, en seer doordringent: maar
 andere *Quinta Essentia*, na dat
 sy van de Lichamen afgeschey-
 den sijn, sijn noch met veel ver-
 brandelijkheid en veselen inner-
 lijk en uytelijk beladen: die
 anders niet als met de hoogste
 beswaarlijkheit daar van vallen.
 Dan als men uyt een onvolko-
 men en verbrandelijk dingh de
Quinta Essentia uyttrecken wil,
 so is het noodich de selve eerst
 van hare veselen te ontlasten, en
 die verbrandelijke Olye weg te
 doen, soo veel het mogelijk is:
 daar na *figeren*, en met *calcione-
 ren* en *solveren* alle verbrande-

lijkheit wech nemen: ook hare
 veselen, die veel tijt en werk
 vereischen: gelijk de geene we-
 ten die het ondervonden hebben.
 En wanneer het nu aldus gerey-
 nicht, *gefigeert*, en tot verwe ge-
 bracht is, soo is de *Materie* dan
 Gout, en gelijk sijne *Quinta
 Essentia*, &c.

HET TWEEDE CAPITTEL

Nu wilt gy vragen, hoe
 het mogelijk is dat die
Quinta Essentia soo krachtig
 zijn kan? Ik wil 't u seggen: wan-
 neer sy in *Spiritu Vini* leyt,
 waar van alle *Phlegma* wech is;
 so dat het sout ('t welk anders
 licht in de vochtigheit *solveert*)
 sich daar niet in *solveert*, soo sal
 't haast een *Mixtuer* geven, en
 sulks wegens de overvloedige

60 CORNELIS DREBBEL.
 vochtigheyt, die daar in is: schoon
 sy na het aansien drooch is. Ja
 meer als *sout*, so verschijnt doch
 aldaar geen droochte, 't welk
 wonder is, so veel meer, de-
 wijl het, ook de *Spiritus Coa-*
guleert, in een Christalynen
 steen, en hem de hitte beneemt:
 hoewel het noch door koude,
 noch eenig ander ding dik wort.
 Daar uyt ontstaan twee weder-
 waardige dingen, het eene is
 sijn overvloedige vochtigheit,
 als het opgeloft wert: het ande-
 re is een koude droochte, als
 het *gecoaguleert* wert. Maar sij-
 ne overvloedige warmte, ver-
 schijnt, als 't in gemeyn water
gesolveert is, tot dat het genoeg
 heeft. Dan in sulken geval, als
 het seer hart vriest, al stont het
 aan de koutste plaats, so wil dat
 water niet bevriesen, oock wil 't
 niet.

van de QUINTA ESSENTIA. 61
 niet verderven, noch in eeu-
 wicheyt niet stinkent werden:
 waar uyt zeer klaar bewesen wert
 de volkomenheyt der vier *Ele-*
menten. En dit geschiet niet al-
 leen in wijn en water, maar ook
 in alle andere onvolkomene din-
 gen: welcke het mede deelt wat
 zy begeeren. Dan als van de
Quinta Essentia zo veel als ge-
 noech is in zout water gesolveert
 wert, zo zal sijne droochte ver-
 gaan, zo dat men het zelve zon-
 der schade drinken kan: ja als
 gy die met het aldervergiftigste
 water vermengt, zo verdwijnt
 dat vergit in een oogenblik:
 zo dat men het iemant zeekerlijk
 te drincken geven kan, van *A-*
qua forte. kan men dat zelve zeg-
 gen: maar dan most het *gefi-*
geert en daar mede *gedistilleert*
 werden: anders wilde dat

C 7 Aqua

vochtigheyt, die daar in is: schoon
 sy na het aansien drooch is. Ja
 meer als *sout*, so verschijnt doch
 aldaar geen droochte, 't welk
 wonder is, so veel meer, de-
 wijl het, ook de *Spiritus Coa-*
guleert, in een Christalynen
 steen, en hem de hitte beneemt:
 hoewel het noch door koude,
 noch eenig ander ding dik wort.
 Daar uyt ontstaan twee weder-
 waardige dingen, het eene is
 sijn overvloedige vochtigheit,
 als het opgelost wert: het ande-
 re is een koude droochte, als
 het *gecoaguleert* wert. Maar sij-
 ne overvloedige warmte, ver-
 schijnt, als 't in gemeyn water
gesolveert is, tot dat het genoeg
 heeft. Dan in sulken geval, als
 het seer hart vriest, al stont het
 aan de koutste plaats, so wil dat
 water niet bevriesen, oock wil 't

niet verderven noch in eeu-
 wicheyt niet stinkent werden:
 waar uyt zeer klaar bewesen wert
 de volkomenheyt der vier *Ele-*
menten. En dit geschiet niet al-
 leen in wijn en water, maar ook
 in alle andere onvolkomene din-
 gen: welcke het mede deelt wat
 zy begeeren. Dan als van de
Quinta Essentia zo veel als ge-
 noech is in zout water gesolveert
 wert, zo zal sijne droochte ver-
 gaan, zo dat men het zelve zon-
 der schade drinken kan: ja als
 gy die met het aldervergiftigste
 water vermengt, zo verdwijnt
 dat vergif in een oogenblik:
 zo dat men het iemant zeekerlijk
 te drincken geven kan, van *A-*
qua forte, kan men dat zelve zeg-
 gen: maar dan most het *gefi-*
geert en daar mede *gedistilleert*
 werden: anders wilde dat

61 CORNELIS DREBBEL

Aqua fort door de warmte des Maachs opwaarts in de hersenen opklommen, en eerder dan de *Quinta Essentia* door het geleide der *Natuur* daar heen komen: en den menschen met doordringen en *Corroderen*, om 't leven brengen. Maar als het vluchtig is, soo klimt het gelijk op, en beschermt de hersenen, en deelt alle vergiftige wateren mede wat sy begeeren. Ofte kan ook dat *Aqua fort* daar mede gefigeert werden, ende wanneer het eyntlijk sulke eygenschap bekomt, soo gaat het door het lichaam sonder beletsel, want sy is volkomen in alle *Elementen*, wiens *Defect* of gebrek een oorzaak van het vergift is; want daar ontbreekt of vuur, of water, of koude, of droochte: dit betuygen de *Aqua fort*en, welke

van de QUINTA ESSENTIA. 63:
sijn vochte *Spiritus* van de *Mineralien*, welke de Ziele in het Lichaam ontbreekt: maar als sy daar mede versadigt zijn, verliesen sy dat *Corrosivische* gewelt: de *Spiritus* vergelyken haar by de lucht, en het water, schoon sy niet sonder vuur zijn: want ook de Lucht niet sonder vuur en water is: en het vuur is sonder Lucht door. Daarom sijn drie *Elementen* in de *Aqua fort*en: maar de lucht, en het water hebben de overhant. Dit wort met het zout bewesen. Dan waar dat selve gesolveert wert, daar heeft het water de overhant; en in welken ding de Lucht, of de lucht en het water te gelijk, de overhant hebben, daar in wert gevonden een scherpe doordringende smaak, gelijk een *Asijn*: maar als vuur en lucht

pre-

Aqua fort door de warmte des Maachs opwaarts in de hersenen opklommen, en eerder dan de *Quinta Essentia* door het geleide der *Natuur* daar heen komen: en den menschen met doordringen en *Corroderen*, om 't leven brengen. Maar als het vluchtig is, soo klimt het gelijk op, en beschermt de hersenen, en deelt alle vergiftige wateren mede wat sy begeeren. Ofte kan ook dat *Aqua fort* daar mede gefigeert werden, ende wanneer het eyntlijk sulke eygenschap bekomt, soo gaat het door het lichaam sonder beletsel, want sy is volkomen in alle *Elementen*, wiens *Defect* of gebrek een oorsaak van het vergift is; want daar ontbreekt of vuur, of water, of koude, of droochte: dit betuygen de *Aqua fort*en, welke

sijn vochte *Spiritus* van de *Mineralien*, welke de Ziele in het Lichaam ontbreekt: maar als sy daar mede versadigt zijn verliesen sy dat *Corrosivische* gewelt: de *Spiritus* vergelyken haar by de lucht, en het water, schoon sy niet sonder vuur zijn: want ook de Lucht niet sonder vuur en water is: en het vuur is sonder Lucht door. Daarom sijn drie *Elementen* in de *Aqua fort*en: maar de lucht, en het water hebben de overhant. Dit wort met het zout bewesen. Dan waar dat selve gesolveert wert, daar heeft het water de overhant; en in welken ding de Lucht, of de lucht en het water te gelijk, de overhant hebben, daar in wert gevonden een scherpe doordringende smaak, gelijk een *Asijn*: maar als vuur en lucht

64 CORNELIS DREBBEL'
prevaleren, zo ontstaat'er noch
 een scharper, vieriger en door-
 dringender zmaak: welke wan-
 neer het geschiet, zo is daar geen
 zout te vinden, gelijk een hoge
gerectificeerde Brandewyn, en
 zulks wegen die hetzige drooch-
 te, die daar in is: Derhalven
 welke *Spiritus* van een wee-
 ke en slappe zmaak zijn, en
 dat zout in sich drinken, daar
 in heerscht het water: maar in
 scharpe, en het zout oplossen-
 de, is 't lucht en water: ja
 troubel en doordringende, en in
 het zout niet in sich latende,
 heerscht vuur en lucht. Uyt
 dese Eyenschappen komt de
Natuur te voorschijn, en de
 macht der Geesten, en de oorzaak
 van hare onvolkomenheyt: maar
 terwijl de *Quinta Essentia* even-
 vol van *Elementen* is. zo maakt
 zy

van de QUINTA ESSENTIA 65
 fy ook de *Spiritus* en *Corpora*
 volkomen, wat gebreken fy ook
 hebben, als fy daar maar mede
 vereenicht werden: maar wat
 dese eygenschap niet heeft, is
 wyt van de *Quinta Essentia*.
 Maar dese vereeniging is een
 verschrickelijk *secreet*, en aan
 weynich bekend: het is een ga-
 ve Gods, daarom betaamt het
 my ook niet klaarder daar van
 te schrijven, maar moet alleen
 te vreden zijn, sulks door het
Exempel Jesu Christi te be-
 wysen, die tusschen Godt en
 ons de Middelaar is. Hy heeft
 ons door sijne verwandeling
 in een Mensch, met God ver-
 eenicht, in een eeuwige on-
 sterflijke volkomenheyt. O!
 volkomene wijsheyt, hoe onbe-
 grypelijk sijn uwe wonderen,
 en vol troost uwe voorbeelden
 die

prevaleren, zo ontstaat'er noch
 een scharper, vieriger en door-
 dringender zmaak: welke wan-
 neer het geschiet, zo is daar geen
 zout te vinden, gelijk een hoge
gerectificeerde Brandewyn, en
 zulks wegen die hetsige drooch-
 te, die daar in is. Derhalven
 welke *Spiritus* van een wee-
 ke en slappe zmaak zijn, en
 dat zout in sich drinken, daar
 in heerscht het water: maar in
 scharpe, en het zout oplossen-
 de, is 't lucht en water: ja
 troubel en doordringende, en in
 het zout niet in sich latende,
 heerscht vuur en lucht. Uyt
 dese Eyenschappen komt de
Natuur te voorschijn, en de
 macht der Geesten, en de oorzaak
 van hare onvolkomenheyt: maar
 terwijl de *Quinta Essentia* even-
 vol van *Elementen* is. zo maakt

sy ook de *Spiritus* en *Corpora*
 volkomen, wat gebreken sy ook
 hebben, als sy daar maar mede
 vereenicht werden: maar wat
 dese eygenschap niet heeft, is
 wyt van de *Quinta Essentia*.
 Maar dese vereeniging is een
 verschrickelijk *secreet*, en aan
 weynich bekend: het is een ga-
 ve Gods, daarom betaamt het
 my ook niet klaarder daar van
 te schrijven, maar moet alleen
 te vreden zijn, sulks door het
Exempel Jesu Christi te be-
 wysen, die tusschen Godt en
 ons de Middelaar is. Hy heeft
 ons door sijne verwandeling
 in een Mensch, met God ver-
 eenicht, in een eeuwige on-
 sterflijke volkomenheyt. O!
 volkomene wijsheyt, hoe onbe-
 grypelijk sijn uwe wonderen,
 en vol troost uwe voorbeelden

66 CORNELIS DREBBEL.
die gy in alle dingen, tot een ge-
tuygenisse des eeuwigen levens,
en erbewysinge tegens u Woort,
ons als met een vinger wijst.

HET DERDE CAPITTEL.

WY hebben nu genoech-
zaam de deucht en ey-
genschap van de *Quinta Essen-*
tia verhaalt, ook de *Natuur* en
Mangel der *Spirituum*, en de
oorsaak van de onvolcoment-
heyt der lichaaamen, en dan hoe
de selven vereenicht werden, en
de macht bekomen ook andere
volkomen te maaken: dan wan-
neer het *Corpus* gestorven, en de
vesels daar van gedaan, en het
lichaam weder met die reyne
geest en *ziele* vereenicht, soo
neemt de *geest* haar beyde mede
in de hoochte: also dat sy alte-
maal

van de *QUINTA ESSENTIA*. 67
maal te gelijk sterk werden. De
Ziel en het Lichaam, bekomen
de *Natuur* des Geestes, en dese
wederom de *Nature* des Lic-
haams en der *Ziele*. Wanneer
dit geschiet, werden sy alsoo
vereenicht, dat sy nergens door
te scheyden zijn. De *geest* wert
licht *gefigeert*. Sy bekomt de
natuur des Lichaams, want het
lichaamelijke trekt aan het gee-
stelijke, en het geestelijke het
lichaamlijke: daarom wert het
billijk een *geglorificeert* lichaam
genaamt: dewijl het alderley on-
volkomene lichamen, waar in
het gegoten wert, en de selve
doordringt volkomen maakt. En
dit is een van de grootste ver-
borgentheden, welke de barm-
hartige God ons alhier geopen-
baart heeft, tot een versekerin-
ge van onse salicheyt, en tot
heer.

die gy in alle dingen, tot een ge-
tuygenisse des eeuwigen levens,
en erbewysinge tegens u Woort,
ons als met een vinger wijst.

HET DERDE CAPITTEL.

Wy hebben nu genoech-
zaam de deucht en ey-
genschap van de *Quinta Essen-*
tia verhaalt, ook de *Natuur* en
Mangel der *Spirituum*, en de
oorsaak van de onvolcoment-
heyt der lichaaamen, en dan hoe
de selven vereenicht werden, en
de macht bekomen ook andere
volkomen te maaken: dan wan-
neer het *Corpus* gestorven, en de
vesels daar van gedaan, en het
lichaam weder met die reyne
geest en *ziele* vereenicht, soo
neemt de *geest* haar beyde mede
in de hoochte: alto dat sy alte-

maal te gelijk sterk werden. De
Ziel en het Lichaam, bekomen
de *Natuur* des Geestes, en dese
wederom de *Nature* des Lic-
haams en der *Ziele*. Wanneer
dit geschiet, werden sy alsoo
vereenicht, dat sy nergens door
te scheyden zijn. De *geest* wert
licht *gefigeert*. Sy bekomt de
natuur des Lichaams; want het
lichaamelijke trekt aan het gee-
stelijke, en het geestelijke het
lichaamlijke: daarom wert het
billijk een *geglorificeert* lichaam
genaamt: dewijl het alderley on-
volkomene lichamen, waar in
het gegoten wert, en de selve
doordringt volkomen maakt. En
dit is een van de grootste ver-
borgentheden, welke de barm-
hartige God ons alhier geopen-
baart heeft, tot een versekerin-
ge van onse salicheyt, en tot

68 CORNELIS DRESSBEE
 heerlijkheit van sijne volkomen-
 ste liefde tegens ons: door sijn
Soon Jesum Christum aan ons
 bewelen. Wie zou sich daar niet
 over ontzetten, alshy de Dood,
 en het opstaan in alle dingen
 siet. O ! oneyndelijke wijs-
 heyt, wie kan u met genoech-
 zaame, en waardige lof verho-
 gen.

Nu komen wy tot de *prak-
 tyk*: schoon wy de zelve hier bo-
 ven een weynig aan geroert heb-
 ben.

De *Philosophen* hebben niet
 altijd van deze zaak gesproken,
 als zy van de *Quinta Essentia* ge-
 wag maakten: vele hebben de
 vluchtige geest, die in alle dingen
 gevonden wert met dezen naam
 genoemd, wanneer zy hem uyt de
Elementen gescheyden hebben.
 De meeste geven Philosophischer
 wyze

van de QUINTA ESSENTIA. 69
 wijze iets anders daar mede te
 kennen, dan zoo deze *Spiritus*
 niet verdreven en wort, zoo sterft
 niets, wort ook niets in de *Ele-
 menten* verandert: want het is,
 gelijk de *Philosophen* zeggen,
 een't zamenbindinge der zelve,
 en het leven der geschapene din-
 gen: maar geen zulke *Quinta
 Essentia* die alle krankheden ge-
 neest. Sy is van gelijke kracht der
 dingen, daar uyt sy *geextraheert*
 is, uytgenomen dat zy altijd *Mer-
 curialis* is. Want de *Spiritus*
 uyt de *Stipticus*, stopt de buyk-
 loop, die uyt het Papaver, slaap
 veroorzaakt, en also is 't ook van
 andere te verstaan. Maar van ee-
 nige wort het *Quinta Essentia*
 genaamt: en het leven der *E-
 lementen*: zoo wel. de wijl alle
 dingen die dezes geestes ('t welk
 iets is dat boven de *Elementen*
 is)

heerlijkheit van sijne volkomen-
 ste liefde tegens ons: door sijn
Soon Jesum Christum aan ons
 bewesen. Wie zou sich daar niet
 over ontzetten, als hy de Dood
 en het opstaan in alle dingen
 siet. O ! oneyndelijke wijs-
 heyt, wie kan u met genoech-
 zaame, en waardige lof verho-
 gen.

Nu komen tot de *prak-
 tyk*: schoon wy de zelve hier bo-
 ven een weynig aan geroert heb-
 ben.

De *Philosophen* hebben niet
 altijd van deze zaak gesproken,
 als zy van de *Quinta Essentia* ge-
 wag maakten: vele hebben de
 vluchtige geest, die in alle dingen
 gevonden wert met dezen naam
 genoemd wanneer zy hem uyt de
Elementen gescheyden hebben.
 De meeste geven Philosophischer

wijze iets anders daar mede te
 kennen, dan zoo deze *Spiritus*
 niet verdreven en wort, zoo sterft
 niets, wort ook niets in de *Ele-
 menten* verandert: want het is,
 gelijk de *Philosophen* zeggen
 een 't zamenbindinge der zelve,
 en het leven der geschapene din-
 gen: maar geen zulke *Quinta
 Essentia* die alle krankheden ge-
 neest. Sy is van gelijke kracht der
 dingen, daar uyt sy *geextraheert*
 is, uytgenomen dat zy altijd *Mer-
 curialis* is. Want de *Spiritus*
 uyt de *Stipicus*, stopt de buyk-
 loop, die uyt het Papaver slaap
 veroorzaakt, en also is 't ook van
 andere te verstaan. Maar van ee-
 nige wort het *Quinta Essentia*
 genaamt: en het leven der *E-
 lementen*: zoo wel. de wijl alle
 dingen die dezes geestes ('t welk
 iets is dat boven de *Elementen*

70 CORNELIS DREBBEL
 is) berooft zijn, doot zijn: als
 ook terwijl de vier *Elementen*
 wederom levendich gemaakt
 en onverdeelt daar in wonen:
 maar somwylen heerscht het
 vyer daar in, dan de lucht en
 het water: somwylen vyer en
 lucht, en leyt de Aarde hêr on-
 derste, welke wanneer sy door
 vlyticheynt aan het werken ge-
 bracht wert, dat sy over de vocht-
 ticheyt des waters triompheert,
 alsoo dat vyer en Aarde sich te
 gelijk sien laten, dan gaat sy in
 de ware *Quinta Essentia*, en
 verdriefft alle gebreeken, want
 in het begin heeft het water uy-
 terlijk geheerscht, of schoon
 eenige *Spiritus* van buyten
 drooch uytlien, so sijn sy doch
 in het begin water geweest, en
 sijn door de beweginge der *Ele-
 menten* verandert geworden. Be-
 sijden

van de QUINTA ESSENTIA. 71
 sijden kan men ook het water
 door konst, de kracht der lucht
 aan trekken, en die vochtigheyt
 veranderen in een drooge, vluch-
 tige, en doorschijnende *Chri-
 stal*: daar na moet de lucht ver-
 betert werden door de kracht
 der Aarden. Dese moet hier
 wederom met volkome verwe
 en macht des vyers verciert wer-
 den. En op dese wijze kan de
materie door alle krachten en
Elementen gemultipliceert wer-
 den, en moet ook over de selve
 staan, als sy hare krankheden
 verdryven sou.

HET VIERDE CAPITTEL.

Hier sal geopenbaart wer-
 den het *sekreet* dat van de
Philosophen voor andere verbor-
 gen is. Want de kracht van
 dese

is) berooft zijn, doot zijn: als
 ook terwijl de vier *Elementen*
 wederom levendich gemaakt
 en onverdeelt daar in wonen:
 maar somwylen heerscht het
 vyer daar in, dan de lucht en
 het water: somwylen vyer en
 lucht, en leyt de Aarde het on-
 derste, welke wanneer sy door
 vlyticheynt aan het werken ge-
 bracht wert, dat sy over de vocht-
 ticheyt des waters triompheert,
 alsoo dat vyer en Aarde sich te
 gelijk sien laten, dan gaat sy in
 de ware *Quinta Essentia*, en
 verdriefft alle gebreeken, want
 in het begin heeft het water uy-
 terlijk geheerscht, of schoon
 eenige *Spiritus* van buyten
 drooch uytlien, so sijn sy doch
 in het begin water geweest, en
 sijn door de beweginge der *Ele-
 menten* verandert geworden. Be-

sijden kan men ook het water
 door konst, de kracht der lucht
 aan trekken, en die vochtigheyt
 veranderen in een drooge, vluch-
 tige, en doorschijnende *Chri-
 stal*: daar na moet de lucht ver-
 betert werden door de kracht
 der Aarden. Dese moet hier
 wederom met volkome verwe
 en macht des vyers verciert wer-
 en. En op dese wijze kan de
materie door alle krachten en
Elementen gemultipliceert wer-
 den, en moet ook over de selve
 staan, als sy hare krankheden
 verdryven sou.

HET VIERDE CAPITTEL.

Hier sal geopenbaart wer-
 den het *sekreet* dat van de
Philosophen voor andere verbor-
 gen is, Want de kracht van

72 CORNELIS DREBBEL
 deze *Spiritus*, zo veel men be-
 kent, is voor dezen by niemant
 beschreven. En men kan het met
 recht een *Vyer* en het leven der
 dingen noemen, of de *Mercurium*
 der *Philosophen*, of het
Humidum Radicale, in der
 daad is het *Vyer*, dat is een woo-
 ning van het leven der *Elemen-*
ten. Al wat wy ons onderne-
 men volkomen te maken, moet
 tot deze *forme* gebracht werden:
 ook belet het niet dat deze *Geest*
 in alle *Elementen* veel of weynig
 woont. Want de *Elementen*,
 die eenmaal van God zamen ge-
 voegt zijn, (gelijk de *Philoso-*
phen dat met eenen monde be-
 kennen) kunnen niet gantsche-
 lijk gescheiden worden, zy blij-
 ven nog altijd iets wat vermengt,
 maar dat *Humidum Radicale*
 hangt zo aan de *Elementen*, en
 is

van de QUINTA ESSENTIA. 73
 so uytgedroogt, dat niets rechts
 sonder toedoen der vochticheyt
 daar uyt worden kan, dan het is
 der selven reuk, smaak en verw:
 en hoe meer sy gekookt worden
 hoe meer sy de reuk, smaak,
 en vochtigheyt verliezen. Maar
 dese *Spiritus*, hoe meer sy *Phi-*
losophisch gekookt wert, soo
 veel meer vochtigheyt die daar
 in overvloedig is, verdroogt,
 en wort hoe langer hoe beter:
 want sy komt nader tot de vol-
 komentheyt; daarom wert hy
 oock by de *Philosophen* voor
 andere drooge *Elementen* soo
 hooch gepresen; maar als
 wy hem recht souden noe-
 men, so is 't anders niet als
 een *Elementisch* water, het
 welke het *Vyer*, lucht en
 de Aarde verborghender wy-
 se in sich begrypt: *Het vyer*

D

is

dese *Spiritus*, zo veel men be-
 kent, is voor dezen by niemant
 beschreven. En men kan het met
 recht een *Vyer* en het leven der
 dingen noemen, of de *Mercurium*
 der *Philosophen*, of het
Humidum Radicale, in der
 daad is het *Vyer*, dat is een woo-
 ning van het leven der *Elemen-*
ten. Al wat wy ons onderne-
 men volkomen te maken, moet
 tot deze *forme* gebracht werden:
 ook belet het niet dat deze *Geest*
 in alle *Elementen* veel of weynig
 woont. Want de *Elementen*,
 die eenmaal van God zamen ge-
 voegt zijn, (gelijk de *Philoso-*
phen dat met eenen monde be-
 kennen) kunnen niet gantsche-
 lijk gescheiden worden, zy blij-
 ven nog altijd iets wat vermengt,
 maar dat *Humidum Radicale*
 hangt zo aan de *Elementen*, en

so uytgedroogt, dat niets rechts
 sonder toedoen der vochticheyt
 daar uyt worden kan, dan het is
 der selven reuk, smaak en verw:
 en hoe meer sy gekookt worden
 hoe meer sy de reuk, smaak,
 en vochtigheyt verliezen. Maar
 dese *Spiritus* hoe meer sy *Phi-*
losophisch gekookt wert, soo
 veel meer vochtigheyt die daar
 in overvloedig is, verdroogt,
 en wort hoe langer hoe beter:
 want sy komt nader tot de vol-
 komentheyt; daarom wert hy
 oock by de *Philosophen* voor
 andere drooge *Elementen* soo
 hooch gepresen; maar als
 wy hem recht souden noe-
 men, so is 't anders niet als
 een *Elementisch* water, het
 welke het *Vyer*, lucht en
 de Aarde verborghender wy-
 se in sich begrypt: *Het vyer*

74 CORNELIS DREBBEL
is in de lucht, en de Aarde in het Water: de warmte des viers overtreft de koude der Aarde, en behout die vochtigheyt levendig, en vlietent, so dat geen koude haar bevroien kan, welk te voorschijn komt in Wijn-geest. Nu verhindert de vochtigheyt des waters dat sy niet door de droogte des vyers en des luchts verdroogt, en so voort. Want ook alle *Elementen* in deses Geestes natuur en form verandert werden. Daar uyt komt dan te voorschijn dat de *Elementen* volkomen in hem zijn; maar in water wonen sy te samen. 't Welk de *Philosophen* (als boven gesegt) overwinnen door het leven der *Elementen*: door vyer: en helpen hen also door *Philosophisch* vyer, dat het alle andere dingen overtreft, als dan is 't volkomen die

van de QUINTA ESSENTIA. 75
 die reyne *Quinta Essentia*, root alseen *Robyn*, onveranderlijk en onverbrandelijk. Daarom *ondersoekt de Natuur*, so sal se u God onsen Schepper kennen leeren, en sal u sijn goetheyt en macht sien laten, meer als iemant op der Aarden: daarom sy den Alderhoogste lof en prijs in Eeuwigheit. Amen.

HET VYFDE CAPITTEL.

Quinta Essentia solis.

MAakt een *Aqua fort*, uyt *Fitriool* en *Salniter*: doet daar in so veel gemeyn sout, dat bereyt is, als het houden wil; daar na laat het sich versadigen met geslage Gout, tot dat het drie of vier dagen lang in de warmte gestaan heeft, en niet meer in drinkt, maar op de gront iets onopgelost of tot assche gemaakt leggen laat. Daar na giet daar op een gemeine

D 2

ge-

is in de lucht, en de Aarde in het Water: de warmte des viers overtreft de koude der Aarde, en behout die vochtigheyt levendig, en vlietent, so dat geen koude haar bevroien kan, welk te voorschijn komt in Wijn-geest. Nu verhindert de vochtigheyt des waters dat sy niet door de droogte des vyers en des luchts verdroogt, en so voort. Want ook alle *Elementen* in deses Geestes natuur en form verandert werden. Daar uyt komt dan te voorschijn dat de *Elementen* volkomen in hem zijn, maar in water wonen sy te samen. 't Welk de *Philosophen* (als boven gesegt) overwinnen door het leven der *Elementen*: door vyer: en helpen hen also door *Philosophisch* vyer, dat het alle andere dingen overtreft, als dan is 't volkomen die

die reyne *Quinta Essentia*, root als een *Robyn*, onveranderlijk en onverbrandelijk. Daarom *ondersoekt de Natuur*, so sal se u God onsen Schepper kennen leeren, en sal u sijn goetheyt en macht sien laten, meer als iemant op der Aarden: daarom sy den Alderhoogste lof en prijs in Eeuwigheit. Amen.

HET VYFDE CAPITTEL.

Quinta Essentia solis.

Maakt een *Aqua fort*, uyt *Fitriool* en *Salniter*: doet daar in so veel gemeyn sout, dat bereyt is, als het houden wil; daar na laat het sich versadigen met geslage Gout, tot dat het drie of vier dagen lang in de warmte gestaan heeft, en niet meer in drinkt, maar op de gront iets onopgelost of tot assche gemaakt leggen laat. Daar na giet daar op een gemeine

gerectificeerde *Quinta Essentia* des wijns, stelt het op een warme oven, so wert die *Quinta Essentia* of die *tinctuer* des gouts boven op swemmende, met de *Spiritus Vini*, die van sijn *flegma* vry is, root als een Bloet: daar na *fieltreet*, en wederhaalt dat overgieten so lang, tot dat het *gerectificeerde* water geen *Tinctuer* meer uyt trekt. Dan so droocht die verwe, en wascht die met reyn water, met *solveren* en *coaguleren*, tot dat de scherpte des *Aqua fortis* verswonden is: daar na moet na regte *proportie* van de *Spiritus* genomen worden, daar in geen druppeltje wateragtige vogtigheyt is: laat het *Philosophischer* wyse *putrificeren*, tot dat sy beide boven haar klimmen: so sult gy hebben de *Q. E.* van het Gout door hulp van de *Spir. V.* wonderlyk gene-

van de QUINTA ESSENTIA 77
fende alle krankheden, en begaaft met alle voor gemelde Eyenschappen. De *tincteur* *Reprezenteert* de ziele: de geest des wijns het lichaam en geest. Sy en konnen op geen maniere van mal-kanderen gescheiden worden: en dit is also de ware *Q. E.* maar sonder de geest was het geen *Q. E.* en de kleinste dosis souden de menschen dooden, gelyk voormaals gedagt is: maar als gy met *sublimeren* de *tinctuer* des gouts overbrengt in een *Corpus*, en daar na root maakt, en in gemeyn water *solveert*, so sult gy vinden de ware *Q. E.* sonder mengsel. Het geschiet ook wel korter, te weten als gy van het lichaam des Gouts, door de *evaporatie* des *Aqua fortis* bevyrt zijnde, dat sout wascht: kort daar na *reverbereert*, gelyk ook de *Spiritum*, of de *tinctuer*: solang

gerectificeerde *Quinta Essentia* des wijns, stelt het op een warme oven, so wert die *Quinta Essentia* of die *tinctuer* des gouts boven op swemmende, met de *Spiritus Vini*, die van sijn *flegma* vry is, root als een Bloet: daar na *fieltreet*, en wederhaalt dat overgieten so lang, tot dat het *gerectificeerde* water geen *Tinctuer* meer uyt trekt. Dan so droocht die verwe, en wascht die met reyn water, met *solveren* en *coaguleren*, tot dat de scherpte des *Aqua fortis* verswonden is: daar na moet na regte *proportie* van de *Spiritus* genomen worden, daar in geen druppeltje wateragtige vogtigheyt is: laat het *Philosophischer* wyse *putrificeren*, tot dat sy beide boven haar klimmen: so sult gy hebben de *Q. E.* van het Gout door hulp van de *Spir. V.* wonderlyk gene-

sende alle krankheden, en begaaft met alle voor gemelde Eyenschappen. De *tincteur* *Reprezenteert* de ziele: de geest des wijns het lichaam en geest. Sy en konnen op geen maniere van mal-kanderen gescheiden worden: en dit is also de ware *Q. E.* maar sonder de geest was het geen *Q. E.* en de kleinste dosis zouden de menschen dooden, gelyk voormaals gedagt is: maar als gy met *sublimeren* de *tinctuer* des gouts overbrengt in een *Corpus*, en daar na root maakt, en in gemeyn water *solveert*, so sult gy vinden de ware *Q. E.* sonder mengsel. Het geschiet ook wel korter, te weten als gy van het lichaam des Gouts, door de *evaporatie* des *Aqua fortis* bevyrt zijnde, dat sout wascht: kort daar na *reverbereert*, gelyk ook de *Spiritum*, of de *tinctuer*: solang

78 CORNELIS DREBBEL
tot dat sy in gemeyn water *gesol-*
veert worden, en als dan te gelijk
figeert. Dese is de volkomenste
en *subtielste* wegh.

HET SESDE CAPITTEL.

*Van de Quinta Essentia der Metalen
en Mineralen.*

Solveert het *Metaal* of *Mi-*
neraal sonder verlies van ee-
nige *Spiritus* in *gedistilleerde A-*
zijn. *Coaguleert* die langzaam in
een warme plaats: of *distilleert se*,
tot dat sy een vliesjen boven op
bekomen: of gelijk een Olye dik
wert, daar na laatsen in een koude
kelder tot *Christallen* schieten,
evaporeert de vochtigheyt, laat
het wederom tot *Christal* wor-
den, tot dat eyndelijk alle voch-
tigheyt dik wort. Droogt dan de
steentjes in eenen warme kamer,
sol-

van de QUINTA ESSENTIA 79
solveert se weder en laat *Christal-*
len schieten, daar mede gy de
natuur reynder hebt: daar na *di-*
gereert se tot dat se swart wor-
den. Trekt de *Tinctuer* uyt met
gerectificeerde Spiritus, en doet
de veselen daar van, *digereert se*
wederom tot dat se te samen over
sig klimmen, so hebt gy de
Quinta Essentia der *Metalen* en
Mineralen, goet tegen alle ge-
breken. Ook moogt gy het Lic-
haam reynigen en met die reyne
geest *figeren*, gelijk van 't Gout
ge segt is.

HET SEVENDE CAPITTEL.

Van de Quinta Essentia der Vegeta-
bilien.

Uyt alle welriekende krui-
den, sult gy de *Spiritus di-*
stileren, en hem sijne waterigheyt
D 4 be-

tot dat sy in gemeyn water *gesol-*
veert worden, en als dan te gelijk
figeert. Dese is de volkomenste,
en *subtielste* wegh.

HET SESDE CAPITTEL.

Van de Quinta Essentia der Metalen en Mineralen,

Solveert het *Metaal* of *Mi-*
neraal sonder verlies van ee-
nige *Spiritus* in *gedistilleerde A-*
zijn. *Coaguleert* die langzaam in
een warme plaats: of *distilleert se*
tot dat sy een vliesjen boven op
bekomen: of gelijk een Olye dik
wert, daar na laatsen in een koude
kelder tot *Christallen* schieten,
evaporeert de vochtigheyt, laat
het wederom tot *Christal* wor-
den, tot dat eyndelijk alle voch-
tigheyt dik wort. Droogt dan de
steentjes in eenen warme kamer,

solveert se weder en laat *Christal-*
len schieten, daar mede gy de
natuur reynder hebt: daar na *di-*
gereert se tot dat se swart wor-
den. Trekt de *Tinctuer* uyt met
gerectificeerde Spiritus, en doet
de veselen daar van, *digereert se*
wederom tot dat se te samen over
sig klimmen, so hebt gy de
Quinta Essentia der *Metalen* en
Mineralen, goet tegen alle ge-
breken. Ook moogt gy het Lic-
haam reynigen en met die reyne
geest *figeren*, gelijk van 't Gout
ge segt is.

HET SEVENDE CAPITTEL

Van de Quinta Essentia der Vegetabilien.

Uyt alle welriekende krui-
den, sult gy de *Spiritus di-*
stileren, en hem sijne waterigheyt

30 CORNELIS DREBBEL.
 benemen. De *subtile Spiritus* gaan voor, en gelyk de *Spiritus Veni* niet Drops-gewyse, maar met vele stralen vallen sy in de helm neder: als dese ophouden, vallen eenige druppelen of waterachtige wolkskens, en 't is een teeken dat de geest overgegaan is, daarom so neemt de voorlaag af, en *Extraheert* uyt die veselen of uyt die *Materie* die in de gront van de kolf overich is: en maaktse met *solveren* en *coaguleren* geheel reyn, daarna vult de *Spiritus* daar mede aan, soo veel dat se niets meer aan neemt, laatse op en neder klimmen, tot datse beyde te gelyk overgaan, als dit geschiet, so hebt gy de volkome *Quinta Essentia*: maar als 't geen welriekende kruiden zijn, so *solveert* men die in *gedistilleert* water, of men maakt se met

van de **QUINTA ESSENTIA.** **31**
 met *disteleren* drooch, en men giet haar eygen water daar op, daar by doende so veel gemeyn gedistilleert water als genoech is; dan sult gy het met *solveren* en *coaguleren* van sijne *veselen* reynigen. Daarna *solveert* het in u *gerectificeert* water na rechte *proportie*, en hebt acht, dat sy met den anderen over haar klimmen, de, een root water als Bloet werden, en als sy wellicht noch meer *gesolveert* zijn willen, so versadichtse met uwe *tinctuer* als te voren. Gy kont ook dat *Corpus figeren*.

HET ACHSTE CAPITTEL.

Van de Quinta Essentia der Dieren.

Laet het vleesch koken in een kolf, dicht toe gestopt: laet dat drie dagen lang setten: reyn
 D 5 nicht

benemen. De *subtile Spiritus* gaan voor, en gelyk de *Spiritus Veni* niet Drops-gewyse, maar met vele stralen vallen sy in de helm neder: als dese ophouden, vallen eenige druppelen of waterachtige wolkskens, en 't is een teeken dat de geest overgegaan is, daarom so neemt de voorlaag af, en *Extraheert* uyt die veselen of uyt die *Materie* die in de gront van de kolf overich is: en maaktse met *solveren* en *coaguleren* geheel reyn, daarna vult de *Spiritus* daar mede aan, soo veel dat se niets meer aan neemt, laatse op en neder klimmen, tot datse beyde te gelyk overgaan, als dit geschiet, so hebt gy de volkome *Quinta Essentia*: maar als 't geen welriekende kruiden zijn, so *solveert* men die in *gedistilleert* water, of men maakt se, met

met *disteleren* drooch, en men giet haar eygen water daar op, daar by doende so veel gemeyn gedistilleert water als genoech is, dan sult gy het met *solveren* en *coaguleren*, van sijne veselen reynigen. Daarna *solveert* het in u *gerectificeert* water na rechte *proportie*, en hebt acht, dat sy met den anderen over haar klimmen, de, een root water als Bloet werden, en als sy wellicht noch meer *gesolveert* zijn willen, so versadichtse met uwe *tinctuer* als te voren. Gy kont ook dat *Corpus figeren*.

HET ACHSTE CAPITTEL.

Van de Quinta Essentia der Dieren.

Laet het vleesch koken in een kolf, dicht toe gestopt: laet dat drie dagen lang setten: reyn

§: CORNELIS DREBBEL
 nicht het dan door een *filtrum*,
 en *coaguleert* het in *Balneo*: daar
 na reynigt het met wit van Eyc-
 ren, en handelt als by de *Vegeta-*
bilien. Hier hebt gy vriendelijke
 Leser verscheyde manieren om
 te maken de volkomen Medicyn,
 of *Quinta Essentia*, ik hoop gy
 sult het geheel en wel begrypen,
 als gy het met aandacht leest.
 Vele heymelijkheden heb ik al-
 hier nu aan geroert, alleen dat
 boose en verkeerde menschen
 sulks niet mochten misbruyken,
 tot de verachtinge Gods &c.
 Draagt u wel, en soekt na de be-
 weging van de *Natuur*.

F I N I S.

Lust-

van de QUINTA ESSENTIA. §3.

Lustgierigen Leser, indien
 gy begeerich zijt om te we-
 ten wie en hoedanig desen voorf.
Cornelis Drebbel geweest is, soo
 overleest dese naartvolgende ge-
 tuychenissen, metten aankle-
 ven van dien: de welke ik tot
 bevestinge van sulks, en tot ge-
 noegen van U. L. hier by ge-
 voegt heb; gy sult daar uyt lich-
 telijk afmeten kunnen, wat
 scherpsinnich en niet min lief-
 hebbende ondersoeker der Na-
 tuur-konst desen *Drebbel* ge-
 weest zy; die niet alleen met ge-
 tuygenis van andere, maar prin-
 cipaal met eygen daden 't selve
 bewijst waarachtig te zijn.

D 6. GHER-

nicht het dan door een *filtrum*,
 en *coaguleert* het in *Balneo*: daar
 na reynigt het met wit van Eye-
 ren, en handelt als by de *Vegeta-*
bilien. Hier hebt gy vriendelijke
 Leser verscheyde manieren om
 te maken de volkomen Medicyn,
 of *Quinta Essentia*, ik hoop gy
 sult het geheel en wel begrypen,
 als gy het met aandacht leest.
 Vele heymelijkheden heb ik al-
 bier nu aan geroert, alleen dat
 boose en verkeerde menschen
 kills niet mochten misbruyken,
 tot de verachtinge Gods &c.
 Draagt u wel, en soekt na de be-
 weging van de *Natuur*.

FINIS.

Lustgierigen Leser, indien
 gy begeerich zijt om te we-
 ten wie en hoedanig desen voors.
Cornelis Drebbel geweest is, soo
 overleest dese naartvolgende ge-
 tuychenissen, metten aankle-
 ven van dien: de welke ik tot
 bevestinge van sulks, en tot ge-
 noegen van U. L. hier by ge-
 voegt heb; gy sult daar uyt lich-
 telijk afmeten kunnen, wat
 scherpsinnich en niet min lief-
 hebbende ondersoeker der Na-
 tuur-konst desen *Drebbel* ge-
 weest zy; die niet alleen met ge-
 tuygenis andere, maar prin-
 cipaal met eygen daden 't selve
 bewijst waarachtig te zijn.

Hierbij een overzicht met titelbladen van 21 uitgaven van Drebbels boeken. Daarnaast bibliografische gegevens met een referentie naar de bibliotheken die exemplaren in hun bezit hebben.

WONDER-VONDT
van de eeuwighē bewegingh/ die den
Alckmaertsche Philosoph Cornelis Drebbe/ dooz een
ernstigh bewegende gheest/ in een Cloot besloten/ te waghē ghe-
borge heest/ welckers toetpennigh (in't verteren bes-
seligen aen den grootmachtigen Coningh Ja-
cob van groot Brittanien) alhier natch-
telich vertoont wyde.

Hier is oock noch de getuyghnis/ die Cicero/
Claudianus/ en Lactantius/ gheben van de eeuwighē bewegingh/ die
Archimedes gebonden soude hebben. Oock yet Baras van
Ferdinand/ die oock meer een ernstighē bewegingh
aen den Turckischen Keiser / tot Op-
sants ghesonden heest.

Oec mede by geboeght een Boeck Dymander/ beschre-
ven van Mercurius bymael de grootste/ die oock een Philo-
sooph en Pysic/ en Coningh soude in Egypten
ghetweest hebben/ in de tijt van Moses.

Mattheu 10.

Waar en is niet bedoghen/ dat niet ghesonden en sal wyden / noch
niet soe gepensich dat niet gheweten sal wyden.

Ghedruckt tot Alckmaer, by Jacob de Meester,

Dooz Gerrit Dieterij. Boeckvercooper / woonende
op den hoock van de Werre / by de Waagh/ tot
Alckmaer/ Anno 1607.

1	
	<u>Wondervondt</u>
Place	Alckmaer
Year / Jaar	1607
Language / Taal	Nederlands
Printed by / Drukker	<u>Jacob de meester</u>
Auteur	Cornelis Drebbel
Co-author / Co-auteur	<u>Hermes Trismegistus</u>
Editor / Uitgever	Gerrit Pietersz.
Language / Taal	Nederlands
Title / Titel	Wonder-vondt van de eeuwigh bewegingh, die Corn. Drebbel door een eeuwigh bewegende gheest, in een cloot besloten, te weghe ghebrocht heeft ... ooc mede by gevoeght een boeck Pymander beschreven van Mercurius driemael de grootste
Netherlands	<u>Alkmaar, Regionaal Archief: 1 F 11 z</u>
Nederland	<u>Leiden, University Library, Bibliotheca Thysiana THYSIA 2168;</u>
Italy / Italie	
Google	
Openlibrary	
Germany / Duitsland	
US / Washington	
UK	
Sweden	
Denmark	
France	
Worldcat	

Ein kurzer Tractat von
der Natur

Der Elementen

Vnd wie sie den Windt/Regen/
Witz vnd Donner verursachen vnd
war zu sie nützen.

Durch

Cornelium Drebbel in Nieder-
landisch geschrieben vnd allen der Natur-
liebhaberen zu nutz ins Hochteutsch
getreulich vber gesetzt.

Bedruckt zu Leyden in Hollandt/
Bey Henrichen von Haesiens
im Jahr Christi 1608.

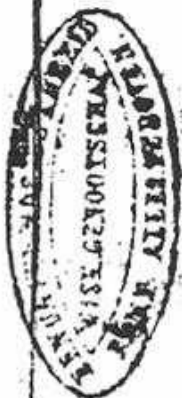
2	
	Ein kurzer Tractat
Place	Leyden
Year / Jaar	1608
Language / Taal	Duits
Printed by / Drukker	Henrichen von Haestens
Auteur	Cornelis Drebbel
Co-author / Co-auteur	
Editor / Uitgever	
Language / Taal	Duits
Title / Titel	Ein kurzer Tractat von der Natur der Elementen Und wie sie den Windt / Regen / Blitz und Donner verursachen und war sie nutzen durch Comellium Drebbel in Niederlandisch geschrieven / unnd allen der Naturliebhaber zu nutz ins Hochteutsch getreulich uber gesetzt
Netherlands	
Nederland	
Italy / Italie	UBOFI Biblioteca del Dipartimento di filosofia dell'Universita' degli studi di Bologna - Bologna
Google	books.google.com/ (from München)
Openlibrary	openlibrary.org/ kurzer-Tractat-von-der-Natur-der-Elementen
Germany / Duitsland	Bayerische Staatsbibliothek München : Phys.sp. 186
US / Washington	xxx
UK	1033.c.34. Request British Libr
Sweden	
Denmark	Opstilling: KB 132-191 Nørre Allé, Fjernmagasin, KB Læsesal
France	
Worldcat	257483237 + 84753050 + 46244199 + 84756499 + 258211177 + 166008642 + 53550675 + 53555075 + 9274764
Extra refer.	Bevond zich ook in de bibliotheek van Christiaan Huygens.

EEN KORT TRACTAET
VAN DE
NATVERE DER ELEMEN-
TEN, ENDE HOE SY VER-
OORSAECKEN, DEN VVINT,
REGHEN, BLIXEM, DONDER,
ende wacromme dienstich zijn,

Gedrukt door CORNELIS DREBBEL.

TOT HAERLEM, Ghedruckt
By Vincenc Castelvyn, acn't Marckt-velt, in
de Boeck-druckery. ANNO 1621.

5	
	Een kort tractaet
Place	Haarlem
Year / Jaar	1621
Language / Taal	Nederlands
Printed by / Drukker	Vincent Castelyn
Auteur	Cornelis Drebbel
Co-author / Co-auteur	
Editor / Uitgever	
Language / Taal	Nederlands
Title / Titel	Een kort tractaet van de natuere der elementen ende hoe sy veroorsaecken, den wint, reghen, blixem, donder, ende waeromme dienstich zijn
Netherlands	Amsterdam, UB: 719 F 20:1
Nederland	Algemene Catalogus KB 68843561
Italy / Italie	UBOFI Biblioteca del Dipartimento di filosofia dell'Universita' degli studi di Bologna - Bologna
Google	
Openlibrary	
Germany / Duitsland	
US / Washington	xxx
UK	1136.c.3.(1.) Request British Libr
Sweden	
Denmark	
France	
Worldcat	79266116 + 68843561 + 258211170 + 9274844
Extra refer.	Bevond zich ook in de bibliotheek van Christiaan Huygens.

CORNELII DREBBELII

CHEMICI ET MECHANICI

Summi, &

DE

Q U I N T A

ESSENTIA

Tractatus,

Editus curat

JOACHIMI MORSE,

Accedit

Ejusdem Epistola ad sapientissimum
Britanniæ Monarcham

J A C O B U M,

DE PERPETUI MO-
bilis inventione.

Anno Christi.

M D C XXI.

6	
Compiled by Francis FRANCK	De quinta essentia
Place	Hamburg
Year / Jaar	1621
Language / Taal	Latijn
Printed by / Drukker	
Auteur	Cornelis Drebbel
Co-author / Co-auteur	Joachim Morsius
Editor / Uitgever	
Language / Taal	Latijn
Title / Titel	Cornelii Drebbelii De quinta essentia, acc. ejusd. epistola ad Britanniae monarcham Jacobum, tractatus, editus curâ Joachimi Morsi
Netherlands	
Nederland	
Italy / Italie	UBOFI Biblioteca del Dipartimento di filosofia dell'Universita' degli studi di Bologna - Bologna – BO Cornelii Drebbelii De quinta essentia tractatus
Google	
Openlibrary	
Germany / Duitsland	www.bookmaps.de/
US / Washington	Cornelii Drebbelii De quinta essentia tractatus
UK	1033.d.16.(8.) Request British Libr
Sweden	
Denmark	Opstilling: KB 134.129 Nørre Allé, Fjernmagasin, KB Læsesal.
France	
Worldcat	186669474 + 181689244 + 248488516 + 9273233
Extra refer.	cfr p.2: "welche Joachim Morsius 1621 lateinisch herausgab"

CORNELII DREBBELII

CHEMICI ET MECHANICI

Summi, &

DE

Q U I N T A

E S S E N T I A

Tractatus,

Editus curâ

JOACHIMI MORSE,

Accedit

Ejusdem Epistola ad sapientissimum
Britanniæ Monarcham

J A C O B U M,

DE PERPETUI MO-
bilis inventione.

Anno Christi.

M D C XXI.

6	
Compiled by Francis FRANCK	De quinta essentia
Place	Hamburg
Year / Jaar	1621
Language / Taal	Latijn
Printed by / Drukker	
Auteur	Cornelis Drebbel
Co-author / Co-auteur	Joachim Morsius
Editor / Uitgever	
Language / Taal	Latijn
Title / Titel	Cornelii Drebbelii De quinta essentia, acc. ejusd. epistola ad Britanniae monarcham Jacobum, tractatus, editus curâ Joachimi Morsi
Netherlands	
Nederland	
Italy / Italie	UBOFI Biblioteca del Dipartimento di filosofia dell'Universita' degli studi di Bologna - Bologna – BO Cornelii Drebbelii De quinta essentia tractatus
Google	
Openlibrary	
Germany / Duitsland	www.bookmaps.de/
US / Washington	Cornelii Drebbelii De quinta essentia tractatus
UK	1033.d.16.(8.) Request British Libr
Sweden	
Denmark	Opstilling: KB 134,129 Nørre Allé, Fjernmagasin, KB Læsesal
France	
Worldcat	186669474 + 181689244 + 248488516 + 9273233
Extra refer.	cfr p.2: "welche Joachim Morsius 1621 lateinisch herausgab"

L. 10. 14
CORNELI DREBBELI,
CHEMICI & MECHANICI SUMMI,

TRACTATUS DUO:

PRIOR

DE NATURA ELEMENTORUM,

Quomodo venti, pluviae, fulgura, tonitrua, ex his producantur, & quibus ferviant usibus.

POSTERIOR

DE QUINTA ESSENTIA,

Ejus viribus, usu, & quomodo eae ex mineralibus, metallis, vegetabilibus & animalibus extrahenda.

Editi cura

JOACHIMI MORSE.

Accedit

*Ejusdem Epistola ad sapientissimam Britanniae
Monarcham Jacobum,*

DE PERPETVI MOBILIS
inventione.

HAMBURGI,

Impensis HENRICI CARSTENS,

M. DC. XXI.

7	
	Tractatus duo
Place	Hamburg
Year / Jaar	1621
Language / Taal	Latijn
Printed by / Drukker	Carstens
Auteur	Cornelis Drebbel
Co-author / Co-auteur	Joachim Morsius
Editor / Uitgever	
Language / Taal	Latijn
Title / Titel	Tractatus duo, de Natura Element: et de Vta Essentia aura Joach: Morsi, acc: eiUSD Epist: de perpetui mobilis inventione, Corn: Drebbelii (prior De natura elementorum ... ; posterior De quinta essentia)
Netherlands	
Nederland	
Italy / Italie	
Google	
Openlibrary	
Germany / Duitsland	www.bookmaps.de/
US / Washington	
UK	1033.d.16.(7.) Request British Libr
Sweden	Startsida > Söka > KB:s kataloger > Regina
Denmark	Opstilling: KB 132-191 Nørre Allé, Fjermmagasin, KB Læsesal Denemarken
France	
Worldcat	311507133 + 27408516 + 53721981 + 71822907 + 24895891
Extra refer.	Dieselbe wurde mit seiner Abhandlung Von den Elementen zusammen lateinisch herausgegeben zu Hamburg, 1621, 8.

Lat. Th.

FR. BASILI VALENTINI

Benedicti Ordens

Offenbarung

**Der verborgenen Handgriffe auff
das Universal gerichtet:**

Item,

CONCLUSIONES

Oder

Schlussreden

**Aller seiner Schriften vnd
Tractaten.**

**Von Schwefel/ Vitriol vnd Magneten, beydes
der Philosophischen als der Gemeinen: Auß
jenen entspringt das Universal: Auß
diesen die Particular.**

Darbey mit angefüg't

CORNELI Drebbel

zu leyden in Hollande

TRACTATUS

Von Natur der Elementen/

**Vnd wie sie den Wind/ Regen/ Wlig vnd
Donner verursachen/ vnd worzu
sie nützen.**

**In verleg. Johan Birckners Buchh.in Liff.
Im Jahr 1624.**

8	
	Ein kurtzer Tractat
Place	Erfurt
Year / Jaar	1624
Language / Taal	Duits
Printed by / Drukker	In Verlegung Joh. Birkners Buchhändlers
Auteur	Cornelis Drebbel
Co-author / Co-auteur	BASILIUS VALENTINUS main entry Fr. Basili Valentini ... Offenbahrung der verborgenen Handgriffe auff das Universal gerichtet: item Conclusiones oder Schlussreden aller seiner Schrifftten von Schwefel, Vitriol vnd Magneten ... Darbey mit angefügt. Corneli
Editor / Uitgever	
Language / Taal	Duits
Title / Titel	Ein kurtzer Tractat von der Natur der Elementen, und wie sie den W....., Regen, Blitz und Donner verursachen, und worzu sie nützen, durch Cornelium Drebbel in Niederländisch geschrieben, und allen der Natur liebhaberen zu nutz ins Hoch - Teutsch getrewlich übersetzt
Netherlands	
Nederland	
Italy / Italie	
Google	
Openlibrary	
Germany / Duitsland	
US / Washington	
UK	1033.f.41. Request British Libr.
Sweden	
Denmark	
France	
Worldcat	311750760 + 82682189 + 56095176 + 84418385 + 256829593
Extra refer.	KatNUK: the catalogue of the Slovene National and University Library

17050
CORNELII

DREBELII

BELGÆ

TRACTATUS DVO.

I. DE NATURA
ELEMENTORVM.

II. DE QVINTA
ESSENTIA.

Accedit his de MOBILIS PERPETVÆ
inventionē Epistola lectu
dignissima.

E Belgico idiomate in Latinum vertit
D. PETRVS LAVREMBERGIVS
Professor in Athenaeo Hamburgensi.

GENEVAE.

Typis & sumpt. IOAN. DE TOURNES.

M. DC. XXVIII.

9	
	Tractatus duo
Place	Geneva
Year / Jaar	1628
Language / Taal	Latijn
Printed by / Drukker	Typis & sumpt. Ioan. de Tovrnes
Auteur	Cornelii Drebelii Belgae
Co-author / Co-auteur	Lauremberg, Peter
Editor / Uitgever	
Language / Taal	Latijn
Title / Titel	(Tractatus duo, de Natura Element: et de Vta Essentia aura Joach: Morsi, acc: eiUSD Epist: de perpetui mobilis inventione, Corn: Drebbelii, E. Belgico in Lat: vertit Pet: Laurembergius) Tractatus Duo: I. De Natura Elementorum. II. De Quinta Essentia
Netherlands	
Nederland	Roma - RM / BVECR
Italy / Italie	Vicenza - VI /VIABE
Google	Sarnano - MC / UMCBS
Openlibrary	München Bibl.Sud. 803
Germany / Duitsland	www.bookmaps.de/
US / Washington	deila.dickinson.edu /u?/_norris.663
UK	1406.a.6. Request British Libr
Sweden	Startsida > Söka > KB:s kataloger > Regina
Denmark	Opstilling: KB 132-191 Nørre Allé, Fjernmagasin, KB Læsesal
France	
Worldcat	165220347 + 234185707 + 253397721 + 181689245 + 9802670 + 186669485 + 312098153
Extra refer.	Falconet M. Catalogue de sa Bibliothèque By Camille Falconet Published 1763 / cfr p2. Ein neuer Abdruck erschien zu Genf, 1628,12

Ein furher Tractat von
der Natur

Der Elementen/
vnd wie sie den Wind/Re-
gen/ Blitz vnd Donner
verursachen / u.

Durch

Cornelium Drebbel in Nider Teutsch ge-
schrieben/ vnd allen der Natur Liebhabern zu
Nutz ins Hoch Teutsch getrew-
lich ubergesetz/

Durch

Johann Ernst Burggraffen/Docto-
rem Medicum in der Nidern Graff-
schafft Cagenehlthogen/zu Lan-
gen Schwaibach.

Gedruckt zu Frankfurt am Mayn / bey Caspar
Kobell/ In verlegung Wilhelm Fingers.

ANNO M, DC, XXVII.

10	
	Ein kurtzer Tractat
Place	Frankfurt
Year / Jaar	1628
Language / Taal	Duits
Printed by / Drukker	Bey Caspar Rötell, in Verlegung Wilhelm Fitzers
Auteur	Cornelis Drebbel
Co-author / Co-auteur	Johann Ernst Burggrav; Johann Heinrich Loßkandt
Editor / Uitgever	
Language / Taal	Duits
Title / Titel	Ein kurtzer Tractat von der Natur Der Elementen, und wie sie den Wind, Regen, Blitz unnd Donner verursachen, [et]c.
Netherlands	
Nederland	
Italy / Italie	
Google	
Openlibrary	
Germany / Duitsland	
US / Washington	
UK	
Sweden	
Denmark	
France	
Worldcat	315685185 + 17681058 + 257347023
Extra refer.	Beyond zich ook in de bibliotheek van Christiaan Huygens.

CORNELII
DREBBEL ALC-
MARIENSIS

Corn. Tractatus

Mgt
1243.

DE NATURA ELEMEN-
TORVM, QVARTATIONE
ventos, pluuias, fulgura & tonitrua
parturiant, &c.

IN LINGVAM LATINAM
translatuſ & in lucem

Hildt. H. a. emissus
Brugla. eni.

IOHANNE ERNESTO

Burggraui Doctore Medico ad
acidulas in Langen Schwab

bach.
1637
1637
1637

FRANCOFVRTI
Typis Caspari Röteliij, Impensis Wil-
helmi Firzeri

ANNO M.DC.XXVIII.

11	
	Tractatus de natura
Place	Frankfurt
Year / Jaar	1628
Language / Taal	Latijn
Printed by / Drukker	typ. C. Rotelij, Impensis Wilhelmi Fitzeri
Auteur	Cornelis Drebbel
Co-author / Co-auteur	Burggrav, Johann Ernst
Editor / Uitgever	36 p
Language / Taal	Latijn
Title / Titel	Cornelii Drebbel Alcmariensis Tractatus de natura elementorum quaratione ventos, pluvias, fulgura et tonitrua parturiant ... : in linguam latinam translatus et in lucem emissus / a Iohanne Ernesto Burggrauio
Netherlands	
Nederland	
Italy / Italie	NAPAV Biblioteca provinciale Scipione e Giulio Capone - Avellino - AV
Google	
Openlibrary	
Germany / Duitsland	
US / Washington	
UK	1033.d.16.(6.) Request British Libr
Sweden	
Denmark	
France	
Worldcat	82244122 + 248010985 + 222304492 + 53721874 + 80257322 + 35156703
Extra refer.	

EEN KORT TRACTAET
VAN DE
NATVERE DER ELEMEN-
TEN, ENDE HOE SY VER-
OORSAECKEN, DEN WINT,
REGEN, BLIXEM, DONDER,
endewaeromme dienstich zijn.
Gedaen door CORNELIS DREBBEL.

TOT ROTTERDAM,
By Jan van Waesberge Anno 1632.

12	
Compiled by Francis FRANCK	Een kort tractaet
Place	Rotterdam
Year / Jaar	1632
Language / Taal	Nederlands
Printed by / Drukker	Jan van Waesberge aen de Merct.
Auteur	Cornelis Drebbel
Co-author / Co-auteur	Openbaringhe der verborgner Handtgrepen Frat. Basiliij Valentini, gherechtet op dat Vniversael. Item. Conclusiones ofte Sluvtredenen aller siiner Schriften ende Tractaten van Swavel Vitriol ende Magneet Wt het Hoochduytsche overgeset in 't Nederlandtsc
Editor / Uitgever	
Language / Taal	Nederlands
Title / Titel	Een kort tractaet van de natuere der elementen, ende hoe sy veroorsaecken den wint, regen, blixem, donder, ende waeromme dienstich zijn. Gedaen door Cornelis Drebbel
Netherlands	Waarschijnlijk 2 verschillende uitgaven!: Algemene Catalogus KB 65143700 en 69062267
Nederland	Utrecht, UB: O oct. 24:4
Italy / Italie	Amsterdam, UB: 647 F 43
Google	Amsterdam, Bibliotheca Philosophica Hermetica: 10483
Openlibrary	Alch. 305 b en Bibl.Sud. 726
Germany / Duitsland	
US / Washington	
UK	Londen, British Library: 1606/352
Sweden	
Denmark	
France	
Worldcat	65143700 + 165925824 + 69062267
Extra refer.	Bovendien bijgevoegd: 1. Brief d.d. December 1607 van Gherrit Pietersz. Schagen aan Ariaen Thonisz (=Adriaen Anthonisz). 2. Dedicatie van Cornelis Drebbel aan Jacobus I van Engeland. 3. Lof-lieddicht op de natuer-kund. Door Cornelis Drebbel
p.57 t.m. 111	
Identiek met °5 qua inhoud, indeling en afbeeldingen . Minieme spellingsverschillen.	

DIVERS TRAITEZ
DE LA
PHILOSOPHIE
NATURELLE.

Ex Lib: Mr William Fulker.
SCA VOIR,
1836

LA TURBE DES
PHILOSOPHES,

O U

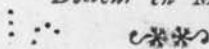
LE CODE DE VERITE' EN L'ART.

LA PAROLE DELAISSE'E
DE BERNARD TREVISAN.

LES DEUX TRAITEZ
DE CORNEILLE DREBEL
FLAMAN.

AVEC LE TRES-ANCIEN DUEL
DES CHEVALIERS.

*Nouvellement traduits en François, par un
Docteur en Medecine.*

A PARIS

J. S. A. E.
RABAUT P. R.

Chez JEAN D'HOURLY à l'Image S. Jean au
bout du Pont-neuf, sur le Quay des Miralliers.

M. D C. LXXII.

13	
	Divers traitez
Place	Paris
Year / Jaar	1672
Language / Taal	Frans
Printed by / Drukker	Jean d'Houry à l'Image S. Jean, au bout du Pont-neuf, sur le Quay des Augustins
Auteur	Corneille Drebel Flaman
Co-author / Co-auteur	Bernard le Trévisan - 1406-1490, Grataroli , Guglielmo - 1516-1568 + 3. Deux traitez philosophiques de Corneille Drebel, p. 175 : 1. De la Nature des Elemens, p. 191. 2. De la Quinte Essence, p. 245
Editor / Uitgever	
Language / Taal	Frans
Title / Titel	Divers traitez de la philosophie naturelle : sçavoir, la turbe des philosophes, ou le code de verité en l'art. La parole delaissée de Bernard Trevisan. Les deux traitez de Corneille Drebel flaman [I. De la nature des elemens. II. De la quintessence] Avec le tres-ancien duel des chevaliers - Nouvellement traduits en françois, par un docteur en médecine
Netherlands	
Nederland	
Italy / Italie	TSABC Biblioteca civica Attilio Hortis - Trieste - TS -
Google	
Openlibrary	
Germany / Duitsland	
US / Washington	
UK	
Sweden	
Denmark	
France	Catalogue
Worldcat	27088206 + 3723914
Extra refer.	cfr p.2: eine französische Übersetzung zu Paris, 1673, 12 (het jaar is hoogstwaarsch 1672)
	hdelboy.club.fr/ bibliot_phil_chim.html:
	1. La Turbe des Philosophes, p. 1.
	2. La Parole Délaisée. Traité de Bernard Comte de la Marche Trevisane, p. 97.

Grondige oploffinge
van de
Natuur en Eygenfchappen der
E L E M E N T E N.

En hoe fy veroorfaken *Donder, Bli-
xem, Hitte, Koude, Wind, Regen,
Hagel, Sneeuw &c.* En waar
toe fy dienftig zijn.

Als mede
Een klare befchrijving van de
QUINTA ESSENTIA.
Noyt voor defen gedrukt.

Noch een
DEDICATIE VAN 't
PRIMUM MOBILE.

Alles gedaan door den grooten Hol-
landschen Philofooph *Cornelis*
Drebbel van Alkmaar.

't **A M S T E R D A M.**

Gedrukt voor de Lief-hebbers, Anno Chriffti
1688. En zijn te bekomen by **JACOB CLAUS**
Boekverkoper in de Prince-ftraat.

14	
Compiled by Francis FRANCK	Grondige oplossing + Quinta Essent.
Place	Amsterdam
Year / Jaar	1688
Language / Taal	Nederlands
Printed by / Drukker	gedrukt voor de liefhebbers. En zijn te bekomen bij Jacob Claus boekverkoper in de Prince-straat.
Auteur	Cornelis Drebbel
Co-author / Co-auteur	
Editor / Uitgever	
Language / Taal	Nederlands
Title / Titel	Grondige oplossing van de natuur en eygenschappen der elementen. : En hoe sy veroorsaken donder, blixem, hitte, koude ... Als mede een klare beschrijving van de Quinta Essentia, noyt voor desen gedrukt ; noch een Dedicatie van 't Primum Mobile / Alles gedaan door ... Cornelis Drebbel van Alkmaar
Netherlands	
Nederland	Leiden, University Library, Bibliotheca Thysiana: 2023 F 7
Italy / Italie	Amsterdam, UB: 474 G 31
Google	Haarlem, Stadsbibliotheek: 89 E 28
Openlibrary	
Germany / Duitsland	
US / Washington	
UK	
Sweden	
Denmark	
France	
Worldcat	253397704 + 65958383
Extra refer.	

Grondige oplossinge
van de
Natuuren Eygenschappen der
ELEMENTEN

En hoe sy veroorfsaken *Donder, Blixem, Hitte, Koude, Wind, Regen, Hagel, Sneeuw &c.* En waar toe sy dienstig zijn.

Als mede

Een klare beschrijving van de
QUINTA ESSENTIA.

Of Vijfde Wesen.

Noch een

DEDICATIE VAN 't
PRIMUM MOBILE.

Alles gedaan door den grooten Hollandfchen Philofooph *Cornelis*

Drebbel van Alkmaar.

Den tweeden druk.

Van vele fonten gefuyvert, en met het Leven van den Auteur vermeerderd.

By te ROTTERDAM.

By *Adriaan van Dijk*, Boekverkooper op de hoek van de Lombardstraat. 1701.

15	
	Grondige oplossinge
Place	Rotterdam
Year / Jaar	1701
Language / Taal	Nederlands
Printed by / Drukker	van Dijk
Auteur	Cornelis Drebbel
Co-author / Co-auteur	
Editor / Uitgever	
Language / Taal	Nederlands
Title / Titel	Grondige oplossinge van de Natuur en Eyenschappen der Elementen : En hoe sy veroorsaken Donder, Blixem, Hitte, Koude, Wind, Regen, Hagel, Sneeuw etc. ; ... Als mede Een klare beschrijving van de Quinta Essentia, Of Vijfde Wesen ; Noch een Dedicatie Van't Primum Mobile
Netherlands	
Nederland	
Google	
Openlibrary	
Italy / Italie	
Germany / Duitsland	
US / Washington	
UK	
Sweden	
Denmark	
France	
Worldcat	253397715
Extra refer.	

tot Rotterdam, by Adriaen van Dyck. 1702.

Title: Van de elementen
Creator: etser: [Luyken, Jan \(1649-1712\)](#)
 auteur: [Drebbel van Alkmaar, Cornelis](#)
Keyword: [tekstfragment](#)
[natuurwetenschappen](#)
[Luyken \(person\)](#)
Date of creation: 1702
Technique: [papier](#)
Object: [prent](#)
Size: hoogte: 12,6 cm; breedte: 7,43 cm
Source: A42469 (prent, papier), Boekillustratoren Jan en Casper Luyken, Amsterdams Historisch Museum
Copyright: for information contact Amsterdams Historisch Museum

18	
Compiled by Francis FRANCK	Grondige oplossinge
Place	Rotterdam
Year / Jaar	1702
Language / Taal	Nederlands
Printed by / Drukker	
Auteur	Cornelis Drebbel
Co-author / Co-auteur	
Editor / Uitgever	
Language / Taal	Nederlands
Title / Titel	Grondige oplossinge van de natuur en eyenschappen der elementen
Netherlands	
Nederland	
Google	
Openlibrary	
Italy / Italie	
Germany / Duitsland	
US / Washington	
UK	
Sweden	
Denmark	
France	
Worldcat	67021332
Extra refer.	

Grondige oplossinge
van de
Natuur-en-Eyenschappen der
ELEMENTEN.

En hoe sy veroorzaken *Donder, Bliksem, Hitte, Koude, Wind, Regen, Hagel, Sneeuw &c.* En waar toe sy dienstig zyn.

Als mede

Eenklare beschryving van de
QUINTA ESSENTIA
Noyt voor defen gedrukt.

Noch een

**DEDICATIE VAN T
PRIMUM MOBILE.**

Alles gedaan door den grooten Hollandfchen Filosooph *Cornelis Drebbel van Alkmaar.*

AMSTERDAM,

By **JAN GRAAL**, Boekverkoper
op de Voorburgwal, agter de Nieuwe
Kerk, 1709.

19	
	Grondige oplossing
Place	Amsterdam
Year / Jaar	1709
Language / Taal	Nederlands
Printed by / Drukker	Jan Graal
Auteur	Cornelis Drebbel
Co-author / Co-auteur	
Editor / Uitgever	
Language / Taal	
Title / Titel	Grondige oplossing van de natuur en eygenschappen der elementen. En hoe sy veroorzaaken donder, blixem, hitte, koude, wind, regen, hagel, sneeuw, &c. En waar toe sy dienstig zyn. Als mede een klare beschrijving van de quinta essentia ... Noch een dedicatie van 't primum mobile... / Alles gedaan door den grooten Hollandschen filosooph Cornelis Drebbel van Alkmaar
Netherlands	
Nederland	
Italy / Italie	
Google	
Openlibrary	
Germany / Duitsland	
US / Washington	
UK	
Sweden	
Denmark	
France	
Worldcat	
Extra refer.	Belgium UGent

CORNELII DREBBELI

von Alkinar,
des sehr berühmten PHILOSOPHI
und fürtrefflichen ADEPTI,
Gründliche

Auflösung/

von der

Natur und Eigenschafft

der Elementen/

und was die Ursache daß Donner und
Blitz/ Hiß und Kälte/ Winde/ Regen/ Hagel
und Schnee/ sich in der obern und untern
Region erzeugen/ und worzu selbige
Anlaß geben?

Mit einem Anhang und klaren
Beweiß/

die von so vielen gesuchte Quint-Essenz
aus allen dreyen Reichen zu haben/
auch herrlichen

Dedication vom Primo Mobili,

sampt

andern raren Physicalischen Fragen/

von

inem Liebhaber der Hermetischen Kunst
herausgegeben.

~~~~~

Frankfurt am Mäyn/

verlegt Margaretha Gertraud Tsfingim/
im Jahr Christi 1715.

20	
	waarschijnlijk het Tractaet, de Quintessentia en méér
Place	Frankfurt
Year / Jaar	1715
Language / Taal	Duits
Printed by / Drukker	verlegts Margaretha Gertraud Isingin
Auteur	Cornelis Drebbel
Co-author / Co-auteur	
Editor / Uitgever	
Language / Taal	Duits
Title / Titel	Gründliche Auflösung von der Natur und Eigenschafft der Elementen...mit einem Anhang und klaren Beweiss, die von so vielen gesuchte Quint-Essenz aus allen dreyen Reichen zu haben, auch herlichen Dedication vom Primo Mobili, sambt andern : raren physicalischen Fragen, von einem Liebhaber der hermetischen Kunst herausg.
Netherlands	
Nederland	
Italy / Italie	
Google	
Openlibrary	München Alch. 124
Germany / Duitsland	
US / Washington	
UK	
Sweden	Startsida > Söka > KB:s kataloger > Regina
Denmark	
France	
Worldcat	253112419 + 224475362 + 18200955 + 311545159 + 186669463 + 166008641 + 64829837
Extra refer.	

CORNELII DREBELII

Von Alckmar in Nord, Holland

TRACTAT

Oder

WISSENS

Von

Natur und Eigenschaft
der ELEMENTen/

Ingleichen

Des Donners, Blizes, Hitze, Kälte, Win-
des, Regens, Hagels und Schnees / 2c. so sich in
der obern und untern Region erzeigen und
wozu sie Anlaß geben.

Deme vorgefüget

Einige Merckwürdigkeiten/
So man hin und her von diesem weisen Mann
angetroffen/

Nebst einem Anhang

Von der

QVINT-ESSENZ

Oder 5ten Wesen in allen drey Reichen der Natur.
Und

Einer Zueignungs-Schrift/
von dem Primo mobili oder erstbeweglichen Dinge;

Wie auch

R. W. Ritter.

JOHANN EDMUND HALLEI
Erzählungen von denen Winden,

Zusammen gesammelt und herausgegeben von

POLYCARPO CHRYSOSTOMO.

Verlegt bey Joh. Sigmund Strauß/
Buchbinder in Hoff / 1723.

21	
	Tractat, Quint-Essenz, Zueignung
Place	Leipzig
Year / Jaar	1723
Language / Taal	Duits
Printed by / Drukker	Johan Sigmund Strauss, Buchhandler in Hoff.
Auteur	Cornelis Drebbel
Co-author / Co-auteur	Edmund Hallei
Editor / Uitgever	Georg Christoph Brendel (Polycarpo Chrysostomo)
Language / Taal	Duits
Title / Titel	Cornelii Drebellii von Alckmar in Nord-Holland Tractat oder Abhandlung von Natur und Eigenschaft der Elementen, ingleichen des Donners, Blitzes, Hitze, Kalte, Windes, Regent, Hagels und Schnees, &c., so sich in der obern und untern Region erzeugen und wozu sie Anlaß geben. Deme vorgefuet einige Merckwürdigkeiten, so man bin und her von diesem weisen Mann angetroffen, nebst einem Anhang von der Quint-Essenz oder 5ten Wesen in alien drey Reichen der Natur. Und einer Zueignungs-Schrift, von dem Primo mobili oder erstbeweglichen Dinge. Wie auch Herrn Edmund Hallei Erzehlungen von denen Winden, zusammen gesammelt und herausgegeben von Polycarpo Chrysostomo. [i. e. Georg Christoph Brendel]
Netherlands	Algemene Catalogus KB 65154400
Nederland	
Italy / Italie	
Google	books.google.com/
Openlibrary	openlibrary.org/ Tractat%2C-oder-Abhandlung-von-Natur-und-Eigenschaft-der-Elementen
Germany / Duitsland	München Phys.sp. 186 b
US / Washington	
UK	1651/287. Request British Libr
Sweden	
Denmark	
France	
Worldcat	18200934 + 181689246 + 81306779 + 224475383 + 166008644 + 253113441 + 65154400
Extra refer.	cfr p.2: eine deutsche Übersetzung von Polykarp Chrysostomus zu Hof, 1723, 8,;

Grondige oploffinge
van de
Natuur en Eygenfchappen der
ELEMENTEN,

En hoe fy veroorfaaken *Donder, Blixem, Hitte, Koude, Wind, Regen, Hagel, Sneeuw &c.* En waar toe fy dienftig zyn.

Als mede

Een klare befchryving van de
QUINTA. ESSENTIA,

Noyt voor defen gedrukt.

Noch een

DEDICATIE VAN 'T
PRIMUM MOBILE.

Alles gedaan door den grooten Hollandfchen Philofooph *Cornelis Drebbel van Alkmaar.*

Vermeedert met het Leven van den zelfden
als mede een Brief van NACHA REE.

1732

Tc AMSTELDA M.

By **SAMUEL LAMSVELD.**

Boekverkooper. 1732.

KONINKRIJKE
NEDERLANDSCHE
INSTITUTIE.

22b	
Compiled by Francis FRANCK	Grondige oplossinge + Quinta Essent.
Place	Amsterdam
Year / Jaar	1732
Language / Taal	Nederlands
Printed by / Drukker	Volgens Van Capelle in 1821 is de uitgever Samuel Lamsveld (deze drukker, zelfs stadsdrukker, is op 5 augustus 1762 overleden.)
Auteur	Cornelis Drebbel
Co-author / Co-auteur	
Editor / Uitgever	
Language / Taal	Nederlands
Title / Titel	Grondige oplossinge van de Natuur en Eyenschappen der Elementen : en hoe sy veroorsaken Donder, Blixem, Hitte, Koude, Wind, Regen, Hagel, Sneeuw &c., en waar toe sij dienstig zijn ; als mede een klare beschrijving van de Quinta Essentia, noyt voor desen gedrukt ; noch een Dedicatie van 't Primum Mobile
Netherlands	
Nederland	
Italy / Italie	
Google	
Openlibrary	
Germany / Duitsland	
US / Washington	
UK	
Sweden	
Denmark	
France	
Worldcat	84844912 + 67626167
Extra refer.	

BALTHASAR HERMAN
VAN RENSEN,

Discipel van dien grooten en overheers-
lyken Alkmaarschen PHILOSOPHO.

CORNELIUS DREBBEL.

Alle zyne Heerlyke Chymische Werke

Bestaende in 10.

TRACTATES

Orwelke in Manuscript in het jaar 1634.
den 23. Aug. in de Stadt Alkmaar
geschreven zyn.

M. E R S T A D E E L

Getrouwelyk den Drukpers overgegeven en
met eenen Voorrede verzielt

D O O R

M. D. N. BIDSTRUP,

Purioris Philosoph. Sempit Studios.

AMSTERDAMI

AMSTERDAM te bekoemen,
By MICHAEL BIDSTRUP, Boekverkoopster
over het Weduwen-Hofke 1743.

27	
Compiled by Francis FRANCK	Alle zyne Heerlyke Chymische Werken
Place	Amsterdam
Year / Jaar	1743
Language / Taal	Nederlands
Printed by / Drukker	
Auteur	Balth. Herm. Van Rensen (Discipel van ... Corn. Drebbel)
Co-author / Co-auteur	M.D.N. Bidstrup
Editor / Uitgever	
Language / Taal	Nederlands
Title / Titel	Alle zyne Heerlyke Chymische Werken bestaande in 10 Tractaties ... / Meester Balth. Herm. van Rensen Discipel van ... Corn. Drebbel ; le Deel ... met eenen Voorreede verziert door M.D.N. Bidstrup
Netherlands	
Nederland	
Italy / Italie	
Google	
Openlibrary	
Germany / Duitsland	
US / Washington	
UK	
Sweden	
Denmark	
France	
Worldcat	68247213
Extra refer.	
bevat dezelfde afbeelding als °22b	

Joseph Ferdinands Kleblatts

Neue Herausgab

einiger

rar gewordenen Chymischen

sehr nuzbaren

Tractätlein,

als nehmlichen

1. Sentivogii,

Vom philosophischen Salz.

2. Cornelii Drebbels,

Von denen Elementen.

3. Anonymi,

Vom philosophischen Wasser.

Nebst

einem rechtlichen Gutachten

von Gewisheit

der Metallen, Verwandlung.

Frankfurt und Leipzig,

Zu finden bey Tobias Gebhardt, 1768.

23	
	von den Elementen
Place	Franckfurt ; Leipzig
Year / Jaar	1768
Language / Taal	Duits
Printed by / Drukker	zu finden bey Tobias Göbhardt
Auteur	Cornelis Drebbel
Co-author / Co-auteur	Joseph Ferdinand Kleeblatt; Johann Harprecht
Editor / Uitgever	
Language / Taal	Duits
Title / Titel	Joseph Ferdinands Kleeblatts neue Herausgab einiger rar gewordener chymischen sehr nutzbaren Tractätlein, als nehmlichen 1. Sentivogii, Vom philosophischen Saltz. 2. Corneli Drebbels, Von denen Elementen. 3. Anonymi, Vom philosophischen Wasser. Nebst einem rechtlichen Gutachten von Gewissheit der Metallen-Verwandlung.
Netherlands	
Nederland	
Italy / Italie	
Google	
Openlibrary	
Germany / Duitsland	
US / Washington	
UK	
Sweden	
Denmark	
France	
Worldcat	24347436 + 3586432 + 312461069

Dutch / Nederlands				German / Duits		Latin / Latijn		Version	Contains / Onvat	
0	Ein kort tractaet	Haarlem 1604	Nederlands					Korttractaet	Nat EI	
1	<u>Wondervondt</u>	Albemaer 1607	Nederlands					Wondervondt		
2				Ein kurzer Tractat	Leyden 1608			Korttractaet	Nat EI (11)	-
3				Ein kurzer Tractat	Hamburg 1619			Korttractaet	Nat EI	-
4	Ein kort tractaet	Rotterdam 1621	Nederlands					Korttractaet	Nat EI	
5	<u>Ein kort tractaet</u>	Haarlem 1621	Nederlands					Korttractaet	Nat EI	
6								Korttractaet	Nat EI (11)	Brief GP
7								Quinta Essentia		Dedic ?
8								Tractatus Duo	Qu Ess	Dedic ?
9				Ein kurzer Tractat	Erfurt 1624			Korttractaet	Nat EI	
10				<u>Ein kurzer Tractat</u>	Frankfurt 1628			Tractatus Duo	Nat EI	
11								Korttractaet	Nat EI (11)	
12	<u>Ein kort tractaet</u>	Rotterdam 1632	Nederlands					Korttractaet	Nat EI	
13								Korttractaet	Nat EI (11)	Brief GP
14	Grondige oplossinge • Quinta Essent.	Amsterdam 1660	Nederlands					Tractatus Duo	Qu Ess (8)	
15	Grondige oplossinge	Rotterdam 1701	Nederlands					Grondige Oplossinge	Gr Nat EI	Dedic
16								Grondige Oplossinge	Qu Ess	Dedic
17	Kort begrip, van de elementen, quinta essentia en primum mobile	Amsterdam 1702 ?	Nederlands					Tractatus Duo	Nat EI	
18	Grondige oplossinge	Rotterdam 1702	Nederlands					Kort begrip	Kb Nat EI	
19	<u>Grondige oplossinge</u>	Amsterdam 1709	Nederlands					Grondige Oplossinge	Gr Nat EI	
20				<u>waar schijnt het Tractaet, de Quintessentia en meer Tractat, Quint Essenz.</u>	Frankfurt 1715			Grondige Oplossinge	Nat EI (11)	Dedic
21				<u>Zieknouwe</u>	Leydig 1723			Grondige Oplossinge	Nat EI (11) modif	Anhang Fragen Geheimen Halle Wind
22	Kort begrip, van de elementen, quinta essentia en primum mobile	Amsterdam 1732	Nederlands					Korttractaet	Qu Ess (8)	
22b	Grondige oplossinge • Quinta Essent.	Amsterdam 1732	Nederlands					Kort begrip	Kb Nat EI	
23				van den Elementen	Frankfurt 1768			Grondige Oplossinge	Gr Nat EI	Dedic
24				Ein kurzer Tractat	Frankfurt 1768			Tractatus Duo	Nat EI	
25	Kort begrip, van de elementen, quinta essentia en primum mobile	Amsterdam 1785	Nederlands					Korttractaet	Nat EI	
26				<u>Delicæ Mathematicæ Et Physicae</u>	Nimberg 1851			Kort begrip	Kb Nat EI	
27	Alle zyne Heerlyke Chymische Werken	Amsterdam 1743	Nederlands					???	???	

reel in Bibl

see 12

see 5

Geografische spreiding van de uitgevers van Drebbels boeken.

